Veinge kyrkogård

Kulturhistorisk dokumentation

Britt-Marie Lennartsson

BEVARANDEPLAN Veinge kyrkogård, Veinge socken, Laholms kommun 2014:25

KULTURMILJÖ HALLAND

Omslagsbild: Britt-Marie Lennartsson, framsidan K 2014-75-199,
baksidan K 2014-75-149
Foton: Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland
Text: Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland
Diarienummer: 2012-399

Förord

Våra kyrkogårdar bär på ett rikt kulturarv från gångna sekler och skyddas därför genom kulturminneslagen. Samtidigt är de i bruk och används för begravningar och besöks av anhöriga som vårdar de näras och käras minne. Ibland kan det uppstå motstridiga intressen mellan brukandet och bevarandet. Kyrkogårdsförvaltningarnas begränsade ekonomi ger också ofta upphov till rationaliseringar av skötseln.

Det är därför angeläget att man upprättar bevarandeplaner för kyrkogårdarna i länet. Som grund för en bevarandeplan måste en inventering göras för att identifiera de kulturhistoriska värdena. Den ligger sedan till grund för de riktlinjer som bevarandeplanen ger om kyrkogårdens användning och skötsel.

Det är nödvändigt att bevarandeplanen är förankrad i församlingen och den organisation som förvaltar kyrkogården, för att den skall kunna bli ett viktigt underlag i den fortsatta hanteringen av kyrkogården. Det är också angeläget att bevarandeplanens riktlinjer formuleras i en lättillgänglig folder som var och en kan ta del av.

Vi vill tacka Höks kyrkliga samfällighet för det goda samarbetet och den hjälp vi fått vid utarbetandet av bevarandeplanen för Veinge kyrkogård.

KULTURMILJÖ HALLAND

Erik Rosengren
Landsantikvarie

Britt-Marie Lennartsson
Bebyggelseantikvarie

ÄLVSÅKER
SLÄP
TÖLÖ
KUNGSBACKA
VALLDA
FJÄRÅS
HANHALS
FÖRLANDA
ONSALA
GÄLLINGE
ÖLMEVALLA
IDALA
LANDA
FRILLESÅS
STRÅVALLA
VEDDIGE
VÄRÖ
KUNGSÄTER
GUNNARSJÖ
KARL-GUSTAV
ÄLVSERED
SÄLLSTORP
GRIMMARED
ÅS
STAMNARED
NÖSS-
LINGE
KÄLLSJÖ
FAGERED
TORPA
SKÄLLINGE
LINDBERG
VALINGE
ROLFSTORP
ULLARED
GÖDE-
STAD
VÄRBERG
HUNNE-
STAD
GRIMETON
SVARTRÅ
GÄLLARED
GUNNARP
TRÄSLÖV
SPANNARP
DAGSÅS
KOINGE
OKOME
KROGSERED
TVÅÅKER
SIBBARP
LÅNGARYD
JÄLLUNTOFTA
LJUNGBY
ASKOME
KINNARED
MORUP
ALFS-
HÖG
VESSIGE
DRÄNGSERED
FÄRGARYD
ABILD
STAFSINGE
VINBERG
TORUP
SÖDRA UNNARYD
ÅRSTAD
FALKENBERG
ASIGE
FEMSJÖ
SKREA
SLÖINGE
SLÄTTÅKRA
EFTRA
GETINGE
RÄVINGE
STENINGE
KVIBILLE
ENSLÖV
BREARED
HARPLINGE
HOLM
ÖVRABY
VAPNÖ
SÖNDRUM
SNÖSTORP
HALMSTAD
TÖNNERSJÖ
TRÖNNINGE
ELDSBERGA
VEINGE
TJÄRBY
KNÄRED
LAHOLM LFS
LAHOLM
YSBY
SKUMMESLÖV
RÄNNESLÖV
HISHULT
HASSLÖV
VÄXTORP

Veinge kyrkogård

Kulturhistorisk dokumentation och bevarandeplan

Britt-Marie Lennartsson
KULTURMILJÖ HALLAND

Innehåll

Inledning 6
Metod 6
Inventeringen 6
Kulturhistoriskt värde 7
Återanvändning 8
Fotografering 8
Källor 8

Allmän kyrkogårdshistorik 10
De första kyrkogårdarna 10
Skillnad mellan landskapets norra och södra delar 10
Gravarnas placering på de medeltida kyrkogårdarna 10
Vegetationens renande betydelse 11
Förnyelse av kyrkogårdarna i slutet av 1800-talet 11
1900-talet – mot en förenkling 12
Trender i det sena 1900-talet 12
Gravvårdarnas utveckling 12
De äldsta gravvårdarna 12
1800-talet 13
Tidigt 1900-tal 13
1920-talet – protester mot förflackning 14
Modernismen på kyrkogården 14
Trender i dagens gravvårdsutveckling 15

Historik 16
Trakten kring kyrkogården 16
Veine kyrka 17
Veinge kyrkogård 17
Källor som ger ledtrådar 18
Wadsjös omdaning 19
Ordningsstadga för kyrkogårdarna 20
Gravkapellet och stigporten 22
Ekonomibyggnaden 23
Parken 23
Senare förändringar 2
Askgravlunden 24
Arkeologi 24

Beskrivning av dagens kyrkogård 25
Placering och omgivningar 25
Omgärdning 25
Entréer 27
Planform och gångvägssystem 28
Vegetation 29
Byggnader 30
Övrigt 30
Gravkvarterens karaktär 31
Gravvårdar på Veinge kyrkogård 39
Sammanfattande karaktäristik 44

Kulturhistorisk bedömning och bevarandeförslag 45
Lagstiftning 45
Bevarandeförslag 46
Värderade gravvårdar 46
Generella riktlinjer för Veinge kyrkogård 47
Generella riktlinjer för gravvårdarna 47
Riktlinjer för de enskilda kvarteren 51
Vård och underhåll av gravstenar 51

Källor 53

Foton 54

Fotnoter 54

Bilagor
1. Inventeringsblanketter för a) kyrkogården b) kvarter c) gravvårdar
2. Klassificering av inventerade gravvårdar på Veinge kyrkogård, gravkarta
3. Klassificering av inventerade gravvårdar på Veinge kyrkogård, tabeller

Inledning

Kyrkogårdar och begravningsplatser kan ge en rik information om hur vårt samhälle sett ut i förfluten tid. Kyrkomiljön är ofta bygdens äldsta kulturmiljö. Den representerar ett religiöst och kulturellt arv men har även en stor miljöskapande betydelse för den omgivande bygden.

Kulturmiljölagen påbjuder att kyrkogårdar skall bevaras och vårdas så att deras kulturhistoriska värde inte förvanskas eller förändras. Regelsystemet lägger idag ett stort ansvar hos förvaltarna för att detta skall efterlevas. En inventering och dokumentation av kyrkogården ger möjlighet till kunskap och inblick i kyrkogårdsmiljön, dess historia och värden. Inventeringen kan verka som underlag för pastoratets eget arbete samt vara till hjälp i kontakten med allmänhet och myndigheter. Rapportens syfte är att precisera kulturhistoriska värden och utarbeta bevarandeförslag för Veinge kyrkogård och därmed verka som vägledning för framtida skötsel och planering av kyrkogården.

Inventeringen och rapporten är utförd av Kulturmiljö Halland, Hallands länsmuseer på uppdrag av Höks pastorat. Fältarbetet och arbetet med analys och rapport utfördes under 2014-2015 av bebyggelseantikvarie Britt-Marie Lennartsson. Samråd har hållits med Göteborgs stift, Länsstyrelsen i Hallands län samt Höks pastorat. Värdefulla uppgifter har lämnats av Siv Hjalmarsson, Veinge hembygdsförening.

Metod

Sedan början av 1990-talet har en kulturhistorisk inventering genomförts av kyrkogårdar, skyddade av kulturmiljölagen, initierad av Göteborgs kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs stadsmuseum. Metoder, inventeringsblanketter samt diskussioner kring bevarandefrågor och åtgärdsförslag som togs fram i Göteborg har verkat som ett viktigt underlag för Kulturmiljö Halland där vi har utarbetat en metod för Halland. Även *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, utgiven av CGK, Centrala Gravvårdskommittén 2007, har varit grundläggande. Tidigare kyrkogårdsinventeringar från Kulturmiljö Halland har varit underlag för fältarbetet och rapporten om Veinge kyrkogård.

Inventeringen

Inventeringen och medföljande dokumentation är viktiga delar i arbetet med att få kunskap om kyrkogården och därmed möjligheten att bilda en uppfattning om dess karaktär. Med ledning av inventeringen görs en samlad bedömning av det kulturhistoriska värdet hos kyrkogården som helhet och av dess olika delar i bevarandeplanen.

Inventeringen har bedrivits på två nivåer, se inventeringsblanketter i bilaga 1. Kyrkogården som helhet har inventerats genom en blankett som beskriver anläggningsår, utvidgningar och andra förändringar samt byggnader, gångsystem, vegetation och gravkvarter. De olika beståndsdelarna beskrivs i text på inventeringsblanketter samt i bild genom fotografering. Därefter har de olika kvarteren inventerats och slutligen har en *selektiv inventering* av enskilda gravvårdar bedrivits. bilaga 2 har gravarna klassificerats som mycket värdefull/klass 1 och värdefull/klass 2 och angivits med olika färger.

Kvartersinventeringen syftar till att ge en översiktlig beskrivning av samtliga delar av kyrkogården. Varje kvarter har inventerats och beskrivits på en förtryckt blankett. Genom kvartersinventeringen skall ett mycket stort antal gravar av varierad ålder och karaktär kunna fångas in.

Vid denna inventering har följande egenskaper tagits med vid beskrivningen: kyrkogårdens plats i landskapet, närmaste omgivningen, omgärdning, ingångar, vegetation, planform, gångsystem, nutida prägel, gravvårdstyper, material, byggnader och eventuella fornlämningar.

Vid beskrivning av omgärdning och gångsystem samlas information om kvarterets gränser och inre struktur. Beskrivningen om vegetation ger information om vilka träd och busksorter som förekommer. Genom att beskriva de gravvårdstyper som förekommer inom kvarteret kan det sättas in i ett tidsmässigt sammanhang. Gravvårdarnas ålder och arkitektoniska utformning ger kunskap om hur kvarteret anlagts och förnyats. Sist görs en helhetsbedömning av kvarterets kulturhistoriska värde för att sätta kvarteret i relation till andra gravkvarter.

Den selektiva gravinventeringen är en fördjupning av kvartersinventeringen. Samtliga inventerade vårdar har förts in i en tabell där typ av vård, klassificering och motiv till bevarande samt fotonummer angivits, se bilaga 3. Alla gravvårdar som bedömts som mycket värdefulla har dokumenterats med inventeringsblanketter och foton. Dessa beskrivs genom tillkomstår, känt eller uppskattat, material, utformning och eventuella skador på en förtryckt blankett, som kompletteras med foto och

ev. skiss. Även vissa gravvårdar som bedömts vara värdefulla av särskilt intresse har dokumenterats med inventeringsblanketter och foton. Detta gäller först och främst de som är äldre än 1910 samt de som är mer ovanliga och uppbär viss grad av unicitet, dock inte i sådan grad att de är mycket värdefulla.

Syftet med gravvårdsinventeringen är dels att ge ökad kunskap om intressanta vårdar, dels att öka förståelsen och kunskapen om olika exempel på vanliga och ovanliga gravvårdar som finns representerade på kyrkogården. Urvalet av gravvårdar i den selektiva inventeringen har gjorts med utgångspunkt i den klassificering som Centrala Gravvårdskommittén, CGK, presenterat i skriften *Gravvårdar – Allmänna råd för bevarande och återanvändning*, 1998 samt *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007.*

Mycket värdefulla/klass 1 utgörs av gravvårdar med stort kulturhistoriskt värde som verkligen skall bevaras när gravrätten upphör. De får inte återanvändas och bör bevaras på ursprunglig plats i ursprungligt skick. D I huvudsak kommer gravvårdar fram till 1880-talets mitt ifråga för denna klass. Senare tillkomna vårdar kan ev. komma ifråga om de representerar en person av historisk betydelse, ett sällsynt eller historiskt yrke, skildrar en händelse eller sentens eller är tillverkat i ett unikt material.

Det kan finnas en möjlighet att söka kyrkoantikvarisk ersättning för mycket värdefulla (klass 1)gravanordningar, där gravrätten återgått till församlingen och gravanordningen tillfallit upplåtaren, kan räknas som fasta anordningar på begravningsplats. För att ersättning ska kunna beviljas till vård av sådana gravanordningar ska de föras upp på en särskild förteckning ”kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar”. Förteckningen ska fastställas av kyrkorådet i samråd med länsstyrelsen. Församlingen ansvarar för att de gravanordningar som förts upp på förteckningen vårdas och bevaras. *(Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning, version 1.1, Svenska kyrkan*)

Värdefulla/klass 2 är de gravvårdar med kulturhistoriskt värde som är värda att bevara med hänsyn till kulturmiljön på hela begravningsplatsen eller är betydelsefulla för ett kvarter, en speciell tidsepok. Denna klass berör främst vårdar från senare delen av 1800-talet fram till mitten av 1950-talet. De är konsthistoriskt eller stilhistoriskt värdefulla, tidstypiska, hantverksmässigt eller tekniskt värdefulla. Dessa vårdar kan återanvändas, utan eller med försiktig omarbetning. De bör bevaras på ursprunglig plats eftersom de är värdefulla genom sin befintliga placering.

Övriga utgörs av övriga gravvårdar utan något högre kulturhistoriskt värde. I denna klass ingår ofta vårdar från de senaste 40 åren, då det är svårt att anlägga ett kulturhistoriskt perspektiv på dessa. De är ännu rikt representerade och har ofta gravrättsinnehavare. Dessa vårdar kan återupplåtas, flyttas och i vissa fall tas bort.

Kulturhistoriskt värde

Kännetecknande för värdefulla gravvårdar är att:

- De har stor betydelse för helhetsmiljön
- De är tillverkade av material och med utformning som kan omarbetas utan att deras kulturhistoriska kvalitet minskas eller förvanskas
- De är konsthistoriskt eller stilhistoriskt värdefulla
- De är tidstypiska i dekorutförandet
- De är hantverksmässigt eller tekniskt värdefulla

Det kan vara svårt att bedöma i vilken grad objekt från vår egen tid uppbär ett kulturhistoriskt värde. Ingen enskild gravvård framställd efter 1950 har i denna dokumentation betecknats som kulturhistoriskt värdefull.Dessa är ännu rikt representerade på kyrkogården och det krävs oftast en tidsperiod på mellan 30 och 50 år för att kunna anlägga ett kulturhistoriskt perspektiv på objektet. Däremot har kvarter som härrör från senare tid bedömts uppbära ett kulturhistoriskt värde som helhet. Kriterier för kulturhistoriskt värde som använts har främst hämtats från CGK:s*Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravvårdar*, 2007 och utgörs av:

1. Alla gravvårdar tillkomna före mitten av 1800-taleteftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella revolutionen. Då så få äldre vårdar finns kvar på Veinge kyrkogård är denna gräns framflyttad till ca 1890-tal.
2. Gravanordningar från mitten av 1800-talet till funktionalismens genombrott ca 1930 bör ägnad särskild uppmärksamhet, eftersom det även under denna tid finns en hantverksliknande tradition.

3. Gravvårdar som ärunika.
4. Gravvårdar som ärrepresentativa för sin tid (fram till 1940-talet), helst i gruppsamverkan
5. Gravvårdar som ingår i arkitektoniskt uppbyggd kyrkogårdsdel
6. Alla kors, kedjor och staket av gjutjärn då de är en försvinnande liten rest av unik konstruktionsperiod inom byggnadssektorn.
7. Gravvårdar utförda i lokalt material, tillverkningssätt eller som på annat sätt är unika för bygden t ex visar ålderdomliga yrken, utgör unika konstverk, speglar olika samhällsklasser, har unika och rika inskrifter eller har ett speciellt yrkesskickligt utförandegravplatser med unikt utförande eller skötselstandard t ex ovanliga gravramar, buxbomshäckar.
8. Alla kvarvarande stenramar bör bevaras. Återlämnade stenramar kan återanvändas.

Återanvändning

Varje gravvård bär på sin egen historia knuten till en tidsepok, till tidens stilideal, materialtillgång, bygdens näringar och till de personer över vilka vården är rest. På många håll i landet är det tradition att återanvända stenar, medan det på andra platser är helt främmande. För att bevara de kulturhistoriska värdena men ändå tillåta förändring och utveckling av kyrkogårdarna inom dess nuvarande gränser kan det vara en framkomlig metod att återanvända befintliga gravvårdar. När gravrättstiden gått ut och efterlevande saknas kan det bli kostsamt och tidskrävande för kyrkogårdsförvaltningen att fortsätta bedriva skötsel av vårdarna. Vid sådana tillfällen kan det vara lämpligt att återupplåta gravplatsen och gravvård till en ny gravrättsinnehavare. Återanvändning är även förenligt med kretsloppstänkandet och sparandet av jordens naturresurser för att skapa en hållbar utveckling av vår miljö.

Det är viktigt att omarbetning sker på ett för gravvården tidstypiskt sätt i fråga om bearbetning, utformning och utförande i övrigt. Den befintliga texten kan täckas över med en metallplatta med nya inskriptioner. I vissa fall kan det vara lämpligt att vända på vården och omarbeta baksidan till en ny framsida. Det är främst gravvårdar tillverkade av kristallina bergarter som granit, diabas, gnejs, labrador, porfyr och kvartsiter som är möjliga att omarbeta. Sedimentära bergarter som sandsten, kalksten, skiffer och marmor är olämpliga material att omarbeta och metoder för att omarbeta gjutjärn saknas. För att nå ett fullvärdigt resultat vid omarbetning krävs en högre grad av hantverksskicklighet och stenkunskap än vid nytillverkning.[1]

Fotografering

Fotograferingen har använts i dokumenterande och upplevelsemässigt syfte. Kyrkogården har som helhet dokumenterats beträffadne gångstråk, vegetation och karaktär med mera samt genom detaljfotografering av bland annat omgärdning, entréer och byggnader. Varje enskilt gravkvarter har fotograferats översiktligt i anslutning till kvartersinventeringen för att gestalta kvarterets karaktärsdrag. Varje selektiv gravinventeringsblankett har kompletterats med ett eller flera fotografier.

Fotograferingen har skett digitalt och fotomaterialet är arkiverat hos Kulturmiljö Halland på Bastionsgatan 3, Halmstad.

Källor

Kring kyrkogårdar i allmänhet finns inte mycket undersökt eller beskrivet. Tidigare riktades intresset i första hand mot kyrkobyggnaden och dess historia och först i andra hand mot gravmonumenten. 1919 utkom *Kyrkogårdskonst* av kulturhistorikerna Ambrosiani och Wadsjö som vetenskapligt och metodiskt belyste kyrkogårdens kulturella arv. Wadsjö har haft en betydande inverkan på Veinge kyrkogård, se historiken. På senare år har det riktats ett större intresse mot våra kyrkogårdar och det finns idag flera exempel på kyrkogårdslitteratur. För kunskapen om kyrkogårdarnas allmänna historiska utveckling finns bl a artiklar i tidskriften *Kulturmiljövård nr 6/1989* på temat kyrkogårdar. Movium, sekretariatet för den yttre miljön, vid Sveriges lantbruksuniversitet, har gett ut böckerna *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, 1992, som bl a beskriver kyrkogårdarnas historia fram till 1940-talet och *Mellan trädkrans och minneslund*, 2001, som behandlar tiden därefter fram till idag.

Information om kyrkogårdar, gravstenar och kulturhistorisk dokumentation mm har hämtats från *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, utgiven av CGK, Centrala Gravvårdskommittén 2007, *En handbok om - Natursten Gravvårdar* utgiven av Sveriges Stenindustriförbund, 2005, samt *Kyrkogårdshandboken* utgiven av SLU i serien Stad & Land, 2012.

Om de halländska kyrkogårdarna finns ytterst lite skrivet. Den nedan sammanställda historiken bygger därför främst på utvecklingen ur ett riksperspektiv. Kulturmiljö Halland, och andra aktörer

inom kulturmiljösektorn,har under de senaste 15 åren dokumenterat ett flertal kyrkogårdar i länet. Förhoppningsvis kan information fyllas på efter hand som övriga halländska kyrkogårdar dokumenteras. Uppgifter om de halländska kyrkobyggnaderna finns samlat i Riksantikvarieämbetes rapport *Halland – Landskapets kyrkor* från 2002.

Information om Veingekyrka och kyrkogård har hämtats från bland annat *Bygd att vårda – Program för kulturminnesvård,*Laholms kommunfrån 1987, utgiven av Laholms kommunoch Hallands länsmuseer. Material har även hämtats ur en ev kommande uppdatering av detta program, vilket är under arbete 2012-2015. Denna uppdatering är framtagen av Catharina Mascher, Kula HB, och Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland.

Fakta om kyrkogården samt de i trakten befintliga fornminnena är mestadels hämtat från Kulturmiljö Hallands arkiv och FMIS, Riksantikvarieämbetets databas för fornminnen.Övrigt arkivmaterial kommer framför allt från Veinge kyrkas arkiv samt landsarkivet i Lund. Kartmaterial har delvis tagits från Lantmäterimyndigheten i Hallands län.

Allmän kyrkogårdshistorik

Varje tid lämnar sina spår likt årsringar på kyrkogården. Olika tiders syn på hälsa och hygien, park- och trädgårdsideal, kyrkans liv och lära, myndighetsförordningar, funktionalitet och ekonomi har styrt kyrkogårdarnas utveckling.[2] Därutöver har varje landsdels speciella förutsättningar i natur, klimat och kultur skapat regionala särdrag. Det finns dock vissa gemensamma drag för kyrkogårdarna i landet, bland annat kransen av träd.[3] Genom den tämligen knappa kunskapen om de halländska kyrkogårdarna bygger den nedan sammanställda historiken främst på utvecklingen ur ett riksperspektiv.

De första kyrkogårdarna

Med kristendomen infördes nya gravritualer och seder i landet, även om de under en övergångsperiod blandades med de gamla hedniska traditionerna.[4] I stort sett har alla de halländska församlingarna funnits sedan medeltiden, och de flesta sockenkyrkorna etablerades troligen redan under 1100-talet.[5]

Området närmast kyrkobyggnaden inhägnades av en stenmur, en timrad hägnad eller ett dike som markerade var den vigda jorden tog vid, där de döda fick sin viloplats. Planterad eller planerad vegetation saknades. Gravmonument av olika slag stod oregelbundet utplacerade på en vildvuxen ängsliknande gräsmatta. Varje produktiv bit jord togs tillvara i det gamla bondesamhället och kyrkogården användes länge som bete för djur. I klockarnas löneförmåner ingick gräsbete för kreatur på kyrkogården ända fram till 1819.[6] I Släps församling i Halland utgjorde det slagna gräset på kyrkogården en förmån för kyrkogårdsarbetaren ännu på 1930-talet.[7]

På eller i anslutning till kyrkogården byggdes ofta klockstaplar, tiondelador där skatten från bönderna, tiondet, förvarades samt benhus där ben förvarades som kommit i dagen vid omgrävningar på kyrkogården. Dessa byggnader anslöt oftast till lokal byggnadstradition.[8]

Skillnad mellan landskapets norra och södra delar

Halland framstod som perifert beläget i riket både under danskt och svenskt styre. Fram till 1800-talet var St. Nikolai i Halmstad den enda riktigt stora och påkostade kyrkan i länet.[9] Landskapet i övrigt präglades länge av knappa förhållanden och kyrkorna var i allmänhet små och enkla.[10] Det är därför troligt att även kyrkogårdarna var enkla med ungefär samma utseende från medeltid fram till tidigt 1900-tal. Så sent som i början av 1920-talet var det ännu bara Fjärås socken som hade en kyrkogård med mer planlagd karaktär av kyrkogårdarna i norra Halland. Kyrkogårdarna var tämligen ovårdade och planer med kvartersindelning, gångar eller gravplacering förekom sällan. De enda gångarna som fanns var de som ledde från kyrkogårdens entréer fram till kyrkan, runt själva kyrkobyggnaden och eventuellt till någon skräpbod. Ibland uppstod situationer där delar av kyrkogården plötsligt blev avstängda av nya gravar. Följden blev att gångstigar uppstod tvärs över gravarna.[11] Olof Eneroth gjorde 1858 en skriftlig beskrivning av landets sockenkyrkogårdar vilken kan stämma väl överens med hur de nordhalländska kyrkogårdarna såg ut. ”*Kyrkan står der skinande hvit i den fugtiga med malört och bolmört och andra skräpbackvexter bevuxna graf-öken. De små svarta trädkorsenäro det enda, som erinrar om, att man för de aflidnas minne har någon aktning, och mellan dessa är det i det anseende till trängseln temligen svårt att komma fram*.”[12]

Södra Hallands influenser kom från de gammaldanska landskapen i söder. Liksom i Skåne fick kyrkorna västtorn och senmedeltida valv.[13] Kyrkogårdarna hade krattat grus och gravplatserna inhägnades av låga klippta buxbomshäckar.[14] De klippta häckarna är en kvarleva från renässansens högreståndsträdgårdar som på detta sätt överlevt i folklig form. Typiskt skånskt är även att det inte förekom några enskilda gravar utan kyrkogården delades upp i kvarter där varje hemman i byn tilldelades en plats.[15] Exempel på kyrkogårdar med skånska influenser är Skummeslöv och Våxtorps kyrkogårdar i Laholms kommun.

Gravarnas placering på de medeltida kyrkogårdarna

Under vissa tider begravdes de döda i varv, d v s man började i en ände av kyrkogården och fyllde på i tur och ordning med avlidna tills kyrkogården var fullbelagd. Därefter började man om igen på plats ett. Gravarna markerades i allmänhet inte alls eller med ett enkelt träkors. Samhällets övre skikt krönte sina gravar med stenmonument i form av sarkofager, tumbor, hällar eller stenkors. Under senmedeltiden uppstod även en sed att rika familjer köpte gravplats inne i kyrkorna.[16]

De riktigt förmögna och betydelsefulla familjerna kunde också bygga speciella gravkor i eller i an-

slutning till kyrkorna. I Halland har adeln aldrig haft samma dominerande ställning som i Skåne och det finns heller inte många gravkor. Mest känt är det Gathenhielmska gravkoret i Onsala kyrka från tidigt 1700-tal. I Våxtorp byggdes ett gravkor 1601 över godsägaren på Vallen och 1670 uppfördes ett gravkor i Abilds kyrka för den förste svenske landshövdingen Liliehök.[17] Det finns även ett gravkor i Tölö kyrka i Kungsbacka kommun. Sambandet mellan smittospridning vid epidemier och begravningar inne kyrkorna blev klarlagt under 1700-talet och försäljning av gravrätter inne i kyrkorna förbjöds 1783.[18]

Vegetationens renande betydelse

1815 beslöt riksdagen att begravningar på kyrkogårdar inne i städer och byar måste upphöra på grund av att de kunde sprida smitta och ohälsa. Nya kyrkogårdar skulle anläggas utanför bebyggda områden och förses med stängsel och trädkrans. Under upplysningstiden på 1700-talet ansågs det vetenskapligt belagt att träd hade en renande effekt på luften och skulle kunna hindra spridning av smittosamma sjukdomar. Vid denna tid kom även en lag om att *”kyrkogårdarna skola väl hållas för deras skull som där vila*.”[19]

I Halland låg redan många kyrkor enskilt eller i utkant av bebyggelse och genom skiftena under 1800-talet spreds dessutom bebyggelsen ut i landskapet, varför lagen från 1815 troligen inte fick något omedelbart genomslag. Trädkransen fick dock visst genomslag, oftast av ask eller pil, även om växtligheten på kyrkogårdarna i Halland även fortsättningsvis länge förblev ytterst sparsam. Detta berodde delvis på det karga och blåsiga klimatet men planteringar kunde också anses som misshushållning med marken och togs ofta bort. Allan Berglund nämner i sin artikel om de nordhalländska kyrkogårdarna från 1922 att: ”*Det är förvånande att iakttaga hur ringa betydelse växtlighetens skönhetsvärde ha för en del personer, som satts att ha hand om våra kyrkogårdar.*”[20] På en teckning från ca 1800 av Varbergs kyrka syns dock relativt höga träd innan för muren runt kyrkogården vilket tyder på att det fanns en sed av trädkrans långt innan lagen 1815.[21]

Förnyelse av kyrkogårdarna i slutet av 1800-talet

Under 1800-talet genomfördes många förbättringar beträffande jordbruket, vilket ledde till höja sin levnadsstandard och ökad befolkningsmängd. De medeltida kyrkorna blev för små trots att de under årens lopp byggts till. Under slutet av 1800-talet uppfördes därför många helt nya kyrkor i länet. I några fall utnyttjades den äldre kyrkans murar, men flera socknar valde helt nya platser för kyrkobyggnaderna med mer iögonenfallande placering i landskapet. Bland annat byggdes nya kyrkor i Gödestad, Hanhals, Ölmevalla, Släp, Falkenberg, Stafsinge, Vinberg och Tjärby.[22] De gamla övergivna kyrkogårdar som ännu finns kvar i en del socknar speglar hur de halländska kyrkogårdarna kan ha sett ut i hundratals år.

1815 hade länsstyrelserna blivit handläggare för ärenden enligt Begravningskungörelsen och skulle godkänna ritningar av planer för kyrkogårdar. Nya kyrkogårdar planlades i allmänhet med stora kvarter med ett symmetriskt nät av vägar och gångar men omgavs ännu av en mur och en trädkrans. Gravarna var i enskild ägo och fick en individuell utformning och placerades längs rätlinjiga gångar.[23] Befintliga kyrkogårdar påverkades troligen först vid utvidgning, som i de flesta socknar blev nödvändig genom befolkningsökningen under seklet.

Vallda kyrkogård, kvarter 1 A (4653 – 32)

Skummeslövs kyrkogård. 2003

Senare under 1800-talet uppstod en annan typ av kyrkogård som hade sina rötter i den mer naturliknande och romantiska engelska landskapsparken.[24] Här introducerades många nya arter bland annat hängande träd- och buskarter, så kallade sorgträd och sorgbuskar som hagtorn, gullregn, rödbok, ask, poppel, pil, amerikansk lind.[25] Även städsegröna buskar fick genomslag på kyrkogårdarna så som tuja och cypress.[26] Landskapskyrkogården vidareutvecklades så småningom till s.k. skogskyrkogårdar. De var i första hand influerade av de tyska parkkyrkogårdarna och antog en friare och mer oregelbunden karaktär.[27] S:t Jörgens kyrkogård i Varberg är ett tidigt exempel i länet på skogskyrkogård. Det engelska landskapsidealet fick ett större genomslag på kyrkogårdar i anslutning till städerna medan den symmetriska rätlinjiga stilen ofta levde kvar på landsbygdens sockenkyrkogårdar.[28]

1900-talet – mot en förenkling

Efter andra världskriget inträdde en accelererande massproduktion av stenvårdar och strängare utformningsbestämmelser ledde till minskad variationsrikedom. För att skapa en rationell skötsel av kyrkogårdarna förenklades planteringar till sammanhängande gräsmattor utan genomskärande grusgångar.[29] Även ramar, staket, buxbomshäckar och kedjor som inhägnat de enskilda gravplatserna togs bort och ersattes med gräs. Gamla gravvårdar utan gravrättsinnehavare förflyttades från ursprungsplatsen och staplades vid murkanter eller särskilda uppställningsplatser. Förändringarna har ofta skett etappvis med små åtgärder åt gången. Det samlade resultatet innebär dock en betydande åverkan på kyrkogårdens kulturhistoriska värde.[30]Detta är påtagligt på större delen av kyrkogårdarna i Halland, även om de flesta har något elelr några kvarter av äldre karaktär bevarade. Träden är det formelement som levt kvar men på nya kyrkogårdar, anlagda efter 1970, har trädkransen ofta bytts mot träd i dungar eller solitärträd.[31]

Trender i det sena 1900-talet

I Sverige legaliserades eldbegängelse 1888. Det första krematoriet byggdes vid samma tid, men det verkliga genomslaget för denna metod kom först på 1930-talet.[32] Kremering och gravsättning i urnor istället för kistor har medfört att gravplatserna blivit betydligt mindre liksom gravvårdarna.[33]

Den första minneslunden i Sverige anlades i Malmö 1959, men gravskicket blev allmänt förekommande runt om i landet först på 1970-talet.[34] Idag gravsätts ca 1/3 av alla döda i minneslund. Detta gravskick har upplevts av många som allt för anonymt, vilket medfört nya former av gemensamhetsgravplatser där gravarna markeras, till exempel med små metallplaketter i asklundar eller andra typer av gemensamma monument som block, murar och skulpturer. Det ser även ut som att det kan bli en renässans för familjegravplatsen genom återanvändning av gamla familjevårdar som omarbetas och kompletteras med nya uppgifter, se avsnitt om återanvändning.[35]

Idag är det brukligt att sätta gravrättstiden till 25 år vilket kan skapa en snabbt föränderlig kyrkogård. Därutöver ger den nya begravningslagen större frihet och möjlighet till gravrättsinnehavarna att utforma gravplats och gravvårdar individuellt.[36] Det mångkulturella Sverige börjar också sätta sin prägel på kyrkogårdarna t ex har foton på gravvårdar blivit vanligare liksom rikare utsmyckning och bearbetning av stenarna.[37]

Gravvårdarnas utveckling

I tusentals år har vårdar rests över döda av nära anhöriga som velat visa sin aktning och skapa en plats för att bearbeta sorg och saknad eller för att markera platser där viktiga händelser inträffat. Vårdarnas storlek och utformning har präglats av tidens tekniska och ekonomiska förutsättningar.[38]

De äldsta gravvårdarna

(1) De äldsta typerna av kristna gravvårdar i sten är liggande hällar eller stenkistor, så kallade Eskilstunakistor. Dessa typer av vårdar levde kvar i olika former fram till 1800-talet. På 1600-talet var vårdarna rikt ornamenterade eller framställdes som porträtt. Under 1800-talet fick stenkistorna eller tumborna en mer sparsam dekor, oftast med en låghuggen fris runt den något förhöjda inskriptionsytan.[39]

De flesta människor hade inte råd att låta tillverka monument i sten. Vanligast var troligen att graven inte markerades överhuvudtaget men det kunde också förekomma träkors, vilket var det absolut vanligaste gravmonumentet fram till mitten av 1800-talet. Dessa är sedan länge förmultnade och har inte lämnat några spår på våra kyrkogårdar.[40]

(2) Förutom träkors förekom det även så kallade dödsbrädor, som härrör från tiden innan kistor började användas. Den döde bars på en bräda till kyrkogården och brädan fick följa med ned i graven. Under 1600-talet kom skicket att ställa upp brädan på graven med den dödes initialer inristade i träet.

Så småningom började dödsbrädorna tillverkas i sten i form av stående tunna och sparsamt dekorerade kalkstensvårdar.[41]

(3) Det förekom även enstaka stenvårdar som tillverkats hantverksmässigt av stenhuggare i mjuka bergarter som kalksten och sandsten, ofta från lokala stenbrott.[42] Exempel på detta är de små stenvårdar som står lutade mot kyrkans norra vägg i Släp.

1800-talet

Under slutet av 1800-talet när den industriella utvecklingen möjliggjorde brytning och bearbetning av sten i större skala blev granit det vanligaste materialet för gravvårdar.[43] Framför allt blev polerad svart granit populärt. Stora gravmonument var en statussymbol och storleken ökade med familjernas förmögenhet. Släktgravar fick ofta påkostade inhägnader i form av stenstaket eller stenstolpar med kättingar.[44]

(7, 8) Under 1840-70-talen möjliggjorde den industriella tekniken gjutning av järn istället för smide och gravvårdar av gjutjärn fick en glansperiod.[45] Vårdarna fick oftast formen av ett kors eller staket som målades svart, grönt eller grått med försilvring eller förgyllning av vissa partier.[46]

Sedan slutet av 1700-talet hade gravvårdarna präglats av nyklassicismens stränga stramhet.[47] (5) Senare under 1800-talet blev obeliskformade gravvårdar på massiv sockel en vanlig typ samt höga gravstenar med grovhuggna sidor och polerad framsida. Stenfirmor gav ut gravvårdskataloger som spreds över landet vilket minskade de lokala traditionerna som dittills funnits.[48] (4) Andra exempel på gravvårdar från denna tid är marmorkors på postament av granit eller sandsten, samt obearbetade stenar med infälld marmorplatta.[49]

(6) Romantiken fick också ett visst genomslag och i slutet av 1800-talet kom nationalromantiken och skandinavismen, som visade sina fornnordiska rötter genom resta bautastenar med imiterande runskrift och grovhuggna ytor oftast av natursten. Jugendstilen medförde gravvårdar formade bland annat som stubbar med slingrande blomrankor.[50]

Vid slutet av seklet blev det vanligare med individuella gravar istället för familjegravar. Den döde fick en egen personlig gravvård som pryddes med namn, yrkestitel, födelse- och dödsdag och kanske även ett bibel- eller psalmcitat.[51] Det fanns en rik ikonografi för dekoren av gravvårdarna. Några exempel är:
Korset = Kristi uppståndelse
Lagerkransen = evigt liv, odödlighet
Eken = materialet i Kristi kors, helig enligt gammal keltisk tro
Palmkvisten = martyrernas seger över döden
Rosen = den kristna kärleken som är osjälvisk, återhållsam och mild [52]

Tidigt 1900-tal

(9) Stilidealen från 1800-talet levde kvar in på 1900-talet. Några nyheter fick dock genomslag som råhuggen granit där en sköld eller platta slipades fram för inskriptioner. I slutet av 1800-talet hade det blivit modernt med exklusiva och ovanliga stenarter med polerad yta. Dessa stenarter och stenfirmornas kataloger medförde att det redan i

Vård med foto, Karlsrodelen, Västra Kyrkogården, Halmstad kommun (K5707-28)

En individuellt utformad urngrav, Västra kyrkogården, Halmstad kommun (K5710-15)

början av 1900-talet blivit ovanligt med stenar av lokal karaktär. På 1910-talet kom en helt ny typ av stenar som var lägre, kraftigare och bredare och som bearbetades till en enhet med stenramen. Vanliga dekorer var stenkulor och urnor för blommor.[53] Vid den här tiden blev det vanligt att gamla gravstenar fördes bort när kyrkogården var fullbelagd.[54]

Många av de traditioner kring vårdandet av gravar som finns idag har sina rötter i sent 1800-tal, bland anant seden att sätta levande blommor på gravarna. Till att börja med gällde det främst barns och ungdomars gravar. Kring sekelskiftet blev det även vanligt att lägga kransar på gravarna. Tända ljus på gravarna hade länge varit brukligt vid jultid men sedan 1930-talet har det även förekommit allmänt på allhelgonahelgen och idag brukas traditionen året runt.[55]

1920-talet – protester mot förflackning

Många ansåg att industrialismen medfört sämre smak och sänkt nivå av den goda gravvårdskulturen. 1919 utkom *Kyrkogårdskonst* av Harald Wadsjö, en inventering av gamla kyrkogårdar och gravvårdar i Sverige, där författaren propagerade för en god gravvårdskultur. Samfundet för Hembygdsvård engagerade sig också och ordnade en utställning på Skansen 1928 med gravvårdar tillverkade av landets ledande stenfirmor och ritade av konstnärer och dåtidens stora arkitekter som Markelius, Asplund och Lewerentz.

(10) Stockholmsutställningen 1930 innebar genombrottet för funktionalismen och i utställningen fanns även en särskild gravvårdsavdelning. Den nya typen av gravvårdar fick en klassiserande prägel men med ett striktare formspråk. Enkla former, släta ytor, stående kvadratiska eller rektangulära stenar ev. med dekor av bladrankor, facklor, urnor.[56]

Modernismen på kyrkogården

(11) Goda utsikter uppstod därmed för en utveckling av framtidens gravvårdskultur. Depressionen under mellankrigstiden och det därpå följande andra världskriget stoppade utvecklingen och fick också långtgående konsekvenser för stenindustrin vilket medförde begränsat utrymme för konstnärlig utveckling. Efter andra världskriget fattade många kyrkogårdsnämnder beslut om att införa maximihöjd på gravvårdar vilket skapade en ny stil på gravvårdarna med låga, breda, ytterst homogena stenar. Denna typ av gravvård levde sedan kvar i flera årtionden. Kataloger med olika typstenar spreds vilket gav samma långa likformiga rader av stenar på kyrkogårdar över hela landet.[57]

Kremering och gravsättning i urnor istället för kistor medförde mindre gravplatser och därmed även mindre vårdar. Höjder på 30-50 cm blev inte ovanligt vilket begränsade möjligheter till inskriptioner på stenen. Idag finns därför ytterst sällan titel eller annat som berättar något om den döde. Under mellankrigstiden hade diabas återigen blivit en populär sten till gravvårdar.[58] Under 1960-70-talen blev granit i alla färger populärt och typografin förenklades ytterligare.[59]

Många ansåg att efterkrigstidens utveckling innebar en utarmning och förflackning av god gravvårdskultur varför tävlingar och utställningar genomfördes för att höja kvaliteten på gravvårdskulturen och ta fram nya gravvårdar former i nya material och former.[60]

Den muslimska begravningsplatsen i Karlsrodelen, Västra kyrkogården, Halmstad (K5610-10)

Trender i dagens gravvårdsutveckling

Efterkrigstidens strama enkla gravvårdsideal levde kvar fram till 1970-80-talen, men vid denna tid inträdde en förändring i utvecklingen som fortsatt in på 2000-talet. (12) Några utmärkande drag för senare tiders utveckling är:

- Asymmetriska fria former på stenarna.
- Natursten, gärna råhuggna och oregelbundna med karaktär så nära det naturliga som möjligt.
- Kristna symboler har ersatts av symboler som ofta saknar någon egentlig betydelse som blommor, gärna rosor eller liljekonvaljer, fåglar, landskap t ex solnedgångar eller träd.[61]
- Granit är den absolut vanligaste stensorten.[62] Även gnejs och diabas är vanligt förekommande. Något ovanligare är marmor, skiffer och täljsten. Stenen kommer sällan från lokala stenbrott.[63]
- Sverige är idag på väg mot ett mångkulturellt samhälle vilket även ger avtryck på våra kyrkogårdar i form av andra religioners ikonografi, foton och rikare färgstarkare smyckning.

Illustrationerna är hämtade från Lundby kyrkogårdar, kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 9.

Exempel på gravvårdar från olika tidsperioder hämtade från Göteborgs kyrkogårdar. Siffrorna i anslutning till gravvårdarna hänvisar till avsnittet"Gravvårdstyper".

Historik

Trakten kring kyrkogården och kyrkans plats i landskapet

Bebyggelsen och odlingslandskapet i Veingebygden har mycket gamla anor. Socknen uppträder i källorna redan 1269 som *Withingi* och kyrkbyn omnämns 1387 som *Widingeskerken by.* Att området utgjort en centralbygd redan under förhistorisk tid framgår av de många fornlämningarna; inte minst alla de imponerande gravhögar från bronsålder som namngivits av ortsbefolkningen redan tidigt, t.ex. *Vingshög, Myllehögen,* samt domarringen *Jättatinget.*

Idag präglas landskapet kring Veinge av uppodlad åkermark. Merparten av det tidigare betydligt mer småskaliga och mosaikartade odlingslandskap är bortodlat. Åkerbruket beskrivsunder tidigt 1700-talsom medelmåttig. När storskifte genomfördes 1803 låg byarna Veinge och Göstorp i hägnadslag; byarnas gårdar låg samtliga i utkanten av det stora gemensamma inägogärdet. I Veinge fanns åtta hemman samt prästgård och klockargård samlade i bykärnan.

I samband med ett tidigt laga skifte 1824-32, flyttade flera gårdar ut från bykärnan och placerades vid sina nya skiften ute på ägorna. Flera av gårdarna kom dock att bli kvar vid kyrkanvarför Veinge ännu är en relativt stor kyrkby, där även en förtätning av bebyggelse successivt skett. Dagens bebyggelsehärrör från 1800- och 1900-talen, efter att byn eldhärjats vid upprepade tillfällen under tidigt 1800-tal. De bostadshus som uppfördes under 1800-talet är i regel byggda i korsvirke, med fyllning av lersten och fasader klädda med träpanel målade i ljus kulör. Bebyggelsen ligger väl samlad vid en huvudväg i väst-östlig riktning, något som ytterligare förstärkts efter laga skiftet då flera gårdar flyttades ut till vägen mot Genevad i väster. En mer sentida rad av villor ligger längs vägen mot Veinge stationssamhälle. Landskapet kom under 1800-talets andra hälft alltmer att präglas av laga skiftet, en omvandling mot en ren helåkersbygd.

Området runt kyrkan präglas av centrala byggnader för en traditionell kyrkby. Prästgården som byggdes 1877, har en stor parkliknande trädgård med olika lövträdssorter samt en välbevarad milsten från 1666. Huset har en säregen tredelad plan som för tankarna till skola eller stationshus, byggt i det lokala teglet som var vanligt kring 1900. Fasaden putsades dock på 1980-talet. Det gamla skolhuset, den s.k. Alsingska skolan, Veinge 12:1, är en lång hallandslänga som kan vara byggd redan 1832, dvs. 10 år innan folkskolestadgan. Skolan tillkom efter initiativ och en fond skänkt av prosten Johan Didiric Alsing. Numera finns församlingshemmet i byggnaden. Bakom Alsingska skolan ligger Veinge mejeri, Veinge 8:18, byggt i tegel under 1800-talet och fungerande som tvätteri åren 1961-77. Nordost om kyrkan ligger en jordbruksfastighet, Göstorp 4:14, som en gång hört till kyrkans ägor. Det fina bostadshuset byggdes 1926-27 efter en brand och har vissa likheter med Mästocka prästbostad. Bostadshuset omges av högresta träd och en trädgård. Ladugårdsbyggnaderna är byggda i tegel, liksom flera ekonomibyggnader.

1885 invigdes Skåne-Hallands järnväg, vilken även gick genom Veinge socken. Stationen för-

Alsingska skolan från 1832, väster om kyrkogården.

Veinge prästgård strax öster om kyrkogården.

lades sydväst om kyrkbyn, på Vessinge komministerboställes ägor. Så småningom växte Veinge stationssamhälle fram runt stationen. 1899 blev Veinge även en järnvägsknut, då Markaryd-Veinge järnväg invigdes.[64] Kyrkbyn förlorade då troligen något av sin status som centrum i socknen.

Något annat som påverkat socknen utveckling var den omfattande emigrationen. Generellt ökade befolkningen i Sverige under 1800-talet. I Höks härad fördubblades befolkningen under perioden 1805-1865 och i Veinge var ökningen än större. Socknen fick därefter även den största emigrationen; troligtvis utvandrade 1800 veingebor till Amerika 1863-1911.[65] Det finns även spår av detta på kyrkogården, med en del vårdar resta över svenskamerikaner som återvänt till hembygden.

Brostorp är en äldre storgård, vars ägarlängd går att spåra tillbaka till 1640-talet.Ägarlängden innehåller bl.a. landshövdingar, häradshövdingar, en tullnär och en kronofogde. Den nuvarande manbyggnaden uppfördes troligen 1799-1800.[66]

I Veinge socken, ca en kilometer sydväst om kyrkan, ligger St. Hans kapell vid en artesisk källa som springer upp på platsen. Kapellet är en ruin, vilken nämns i skrift av prosten Pehr Osbeck vid 1700-talets slut. Historian bakom kapelelt och platsen är oklar, men det finns en teori om att kapellet uppförts av en väpnare, Per Knutsson som ägde Bölarps gård omkring år 1500. Ett tyskt silvermynt från 1555 har påträffats vid arkeologisk utgrävning, samt ett hundratal mynt flertalet från slutet av 1600-talet. Källkulten stark i de skandinaviska folkens religion före kristendomen, levde kvar under katolicismen. Den förbjöds av de protestantiska prästerna, men återväckt intresse på 1600-talet med intresse för hälsobrunnar.[67]

Veinge kyrka

Veinge stenkyrka uppfördes troligen på 1100- eller 1200-talet. Byggnaden består av ett rektangulärt långhus med korsarmar i norr och söder, ett smalare, absidförsett kor samt västtorn. Kyrkan utgjordes ursprungligen av långhus och kor med absid där stora delar av det medeltida murverket är bevarat. Kyrkan har senare byggts till med ett torn, ca år 1800. Det kraftiga västtornet stöttas av två strävpelare och kröns av en huv med sluten lanternin och spetsig spira. Tornöverbyggnaden är i sin helhet spånklädd. Korsarmarna byggdes till 1886-87 då även en bågfris vid takfoten skapades. De vitputsade fasaderna har rundbågeformade fönsteröppningar.

Kyrkorummet är vitputsat med medeltida kryssvalv i långhus och kor medan absiden har hjälmvalv. Interiören har kvar medeltida huvuddrag men präglas till stora delar av en renovering 1959-60 under ledning av arkitekt Erik Lundberg, i syfte att förstärka kyrkorummets medeltida karaktär. Då inreddes den södra korsarmen till sakristia, absiden frilades, altaret gjordes om och ny läktare, altarring, altarprydnad, takarmatur och bänkinredning i modern stil sattes in. I samband med renoveringen framtogs fragmentariska medeltida kalkmålningar i kryssvalv och absid. I kyrkorummet finns ett fåtal äldre inventarier, bl a en medeltida granitdopfunt samt altartavla och predikstol, båda från 1700-talet. Orgelläktaren och orgelfasaden i nygotisk stil tillkom under 1800-talet.

Veinge kyrkogård

Veinge kyrka har anor sedan medeltiden och det har funnits en kyrkogård runt kyrkan i århundraden. Det finns väldigt lite kunskap om denna äldsta kyrkogård och det finns få fysiska spår av historien i det som finns kvar idag. Inte heller finns det så många äldre arkivalier som berättar om kyrkogårdens äldsta tid, utan slutsatser och tolkningar får dras ur andra källor. Det är först från en bit in på 1900-talet; närmare bestämt 1940-talet som beskrivningar och planritningar mm dyker upp i arkiven.

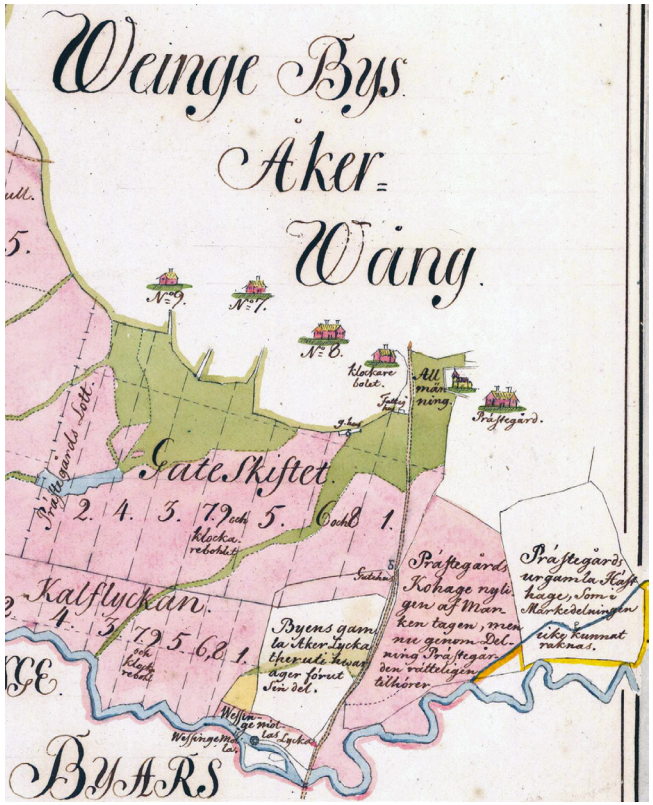

Storskifteskarta över Veinge by, 1777. Akten M81-32:1 i Lantmäteristyrelsens arkiv.

Källor som ger ledtrådar

På Landsarkivet i Lund finns handlingar från 1694 och framåt, men dessa rör främst renoveringar av kyrkobyggnaden. Det finns dock ett utdrag ur domboken från Höks härads laga vinterting i Laholm 9 februari, samt höstinget 27 oktober 1726. Den berättar om några personer, åbor från Västra Skogaby, vilka inte fullgjort sitt arbete med att underhålla sin tilldelta andel av muren runt Veinge kyrkogård. Dessa åbor var tydligen även tvungna att underhålla en del av Laholms kyrkogårdsmur, vilket kan ha varit en betungande börda. Detta berättar något om hur kyrka och kyrkogård sköttes; att socknens invånare tillsammans underhöll anläggningarna.[68]

Sedan finns det en storskifteskarta över Veinge från 1777. På storskifteskartan över Veinge bys utmark ser man gårdarnas läge intill kyrkan, där även prästgård, klockargård och fattighus ligger. I markerna ned mot Vessingeån finns prästgårdens hagar och en av byns gamla åkerlyckor. Nere vid ån ligger Vessinge mölla. Kartan är inte detaljerad, men skulle kunna tolkas som att kyrkan är inhägnad på något sätt.

I ett brev till arkitekt Harald Wadsjö 1943 anges att kyrkogården runt kyrkan nu är 150 år och gravarna tycktes planlöst utlagda vilket gav en ”tråkig anblick”. Varför man benämner den till 150 år är en intressant fråga, då kyrkan och kyrkogården är betydligt äldre. Det kan ha varit så att även kyrkogården skulle kunna ha skadats 1801 då större delar av byn förstördes av en brand, och att man fick anlägga en ny.[69]

Nästa information om kyrkogården som hittats i arbetet med denna rapport är en karta över Veinge från 1825 där man ser att kyrkogården inte sträckte sig ända fram till landsvägen som passerar norr om kyrkan. Den har alltså utvidgats senare. En allékantad väg gick från kyrkans torn rakt västerut mot Alsingska skolan. Denna väg finns kvar än idag, även om den mist mycket av sin betydelse som infart till kyrkan.

I boken *Veinge och Tjärby genom sekler* finns en teckning av Veinge kyrka gjord 1858 av teckningsläraren och arkeologen G H Brusewitz. Han tyckte att Veine kyrka tävlade med Östra Karups om att vara den vackraste kyrkan i Göteborgs stift. Av teckningen kan vi också få lite information om kyrkogården; att det finns en mur men ingen trädkrans. De träd och buskar som är framställda ligger utanför muren.[70] Detta indikerar att Veinge kyrkogård följde mönstret för halländska kyrkogårdar, att de var avgränsade men inte hade någon utformning i övrigt. Man hade inte heller följt lagen från 1815 om att det skulle finnas en trädkrans runt kyrkogårdarna.

Det finns inga arkivhandlingar som talar om när kyrkogården utvidgats. Vid denna tid lär även kastanjer ha planterats på den gamla delen.[1] Grindstolparna vid den norra ingången på kyrkogårdens västra sida är försedd med inskriptionen 1863. Dessa stolpar flyttades från entrén till den yngre delen när stigporten byggdes. Årtalet kan därför berätta om ungefär när den yngre delen skapades.

En sådan stor utvidgning måste tyda på att den

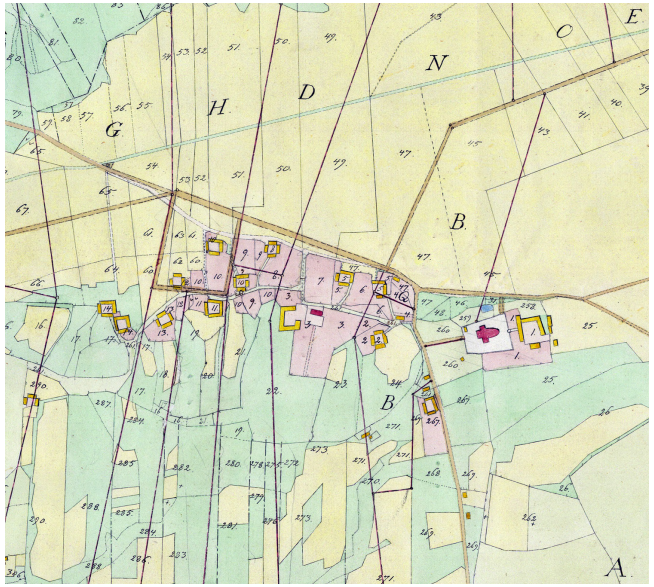

Utsnitt ur Laga skifteskartan över Veinge by från 1825-32. Byn ligger ännu samlad söder om landsvägen. Uppodlingen av utmarken i söder och väster har gått relativt långt, men i sluttningarna ned mot bäckarna finns ännu stora ängsmarker kvar. Akten M81-32:5 i Lantmäteristyrelsens arkiv.

Kulturmiljöbild, Raä, bildbeteckning 1851-1, 1918 foto Sigfrid Gunnäs, arkivsignum K 1 C: 250 Ve-Vä, 1851-2.

1 Siv Hjalmarsson, 2015-09-16

äldre delen var fullbelagd. Idag finns dock ytterst få äldre vårdar kvar runt kyrkan. Ett foto från 1918 mot kyrkan från nordost visar också en tämligen glest belagd kyrkogård redan då.[71] Vad det kan bero på är inte klarlagt men det finns en uppgift om att när kyrkogården var fullbelagd togs de gamla vårdarna bort för att ge plats för nya gravar. det finns dock ett äldre foto taget från tornet mot kvarter C, troligen från sekelskiftet 1900, där kvarteret var fullt av vita träkors.[2] Det kan tyda på att vårdar av trä var det vanligaste in på 1900-talet. Träets begränsade beständighet kan vara en orsak till att det finns så få äldre vårdar på kyrkogården. Den nya kyrkogården hade en geografisk indelning, dvs att byarna hade sina egna områden där begravningar skedde.[3]

Grindstolparna vid den sydliga ingången på västra sidan, vid allén mot Alsingska skolan är daterade med 1890. Vilket kan tyda på att någon typ arbeten gjordes på kyrkogården vid denna tid.

Stigporten till den äldre kyrkogårdsdelen ska vara från 1923.[72] Det finns ett protokoll från kyrkostämman 1921 om att man önskar bygga en ny stiglucka, dock vid ingången mot prästgården.[73] Förslaget godkändes av Kungliga byggnadsstyrelsen och Domkapitlet och det finns en ritning eller snarare skiss.[74] Dock anger kyrkoherde Ljung i ett brev till Länsstyrelsen 1947 att den gamla stigporten vid den äldre kyrkogårdens norra sida byggdes 1923.[75] Det finns även en ritning på den stiglucka som finns vid den gamla kyrkogården, daterad 1922.[76]

Wadsjöns omdaning

1943 kontaktas arkitekt Harald Wadsjö för hjälp med att få ordning på kyrkogården vid Veinge kyrka; den var nu 150 år och gravarna tycktes planlöst utlagda vilket gav en ”tråkig anblick”. Harald Wadsjö var den ledande arkitekten inom kyrko-

2 Siv Hjalmarsson, 2015-09-16
3 Siv Hjalmarsson, 2015-09-16

Bilden till vänster: Grindstolpe med datering 1890, vid grinden mot allén mot Alsingska skolan.

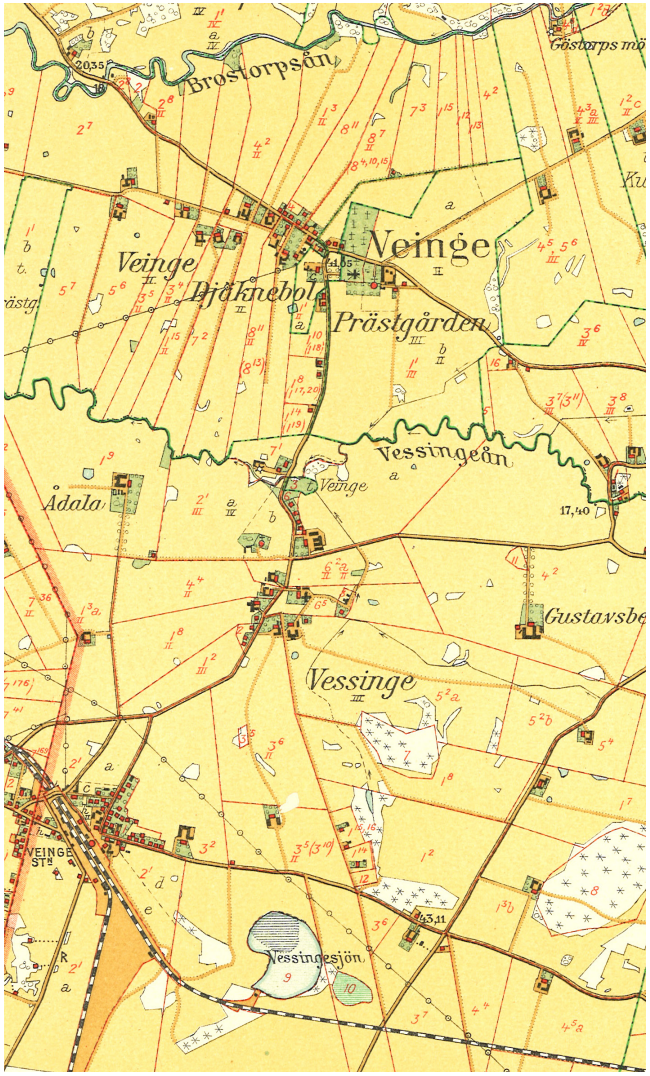

Ekonomiska kartan, Rikets allmänna kartverk, ekonomiska avd. bladet Veinge. 1923.

gårdskonsten vid denna tid. Wadsjö reste ganska snart till Veinge och började skissa på ett förslag. Kyrkogården omgavs vid denna tid av kraftiga murar i väster, öster och söder. Det staket mellan putsade betongplintar som löper längs landsvägen mellan de båda kyrkogårdsdelarna, verkar redan ha funnits. Innanför inhägnaderna växte gamla lövträd, (vilka måste tillkommit efter 1858) Från norra och västra grindarna fram till kyrkan ledde alléer, av åldriga träd mot norr och yngre mot väster. Gravkvarterens gräsmattor var delvis ganska gropiga och vägarna var grusade. Förutom kyrkan fanns en vitmålad bod i nordvästra delen i vilken ett ”*hemlighus av primitiv beskaffenhet*” fanns.

Den yngre delen av kyrkogården norr om landsvägen inhägnades av en lövhäck i dåligt bestånd. Innanför gränshäckarna växte en del äldre och yngre lövträd, samma art utmed mittgången från söder till norr och utmed de mellersta tvärgångarna. I söder mot landsvägen fanns ett parkområde med fyra blommande buskagegrupper och två unga blodbokar. På gravarna fanns spridda exempel på buxbom, thuja och ask samt gamla gravträd, en del enskilda planteringar var ovårdade. Det fanns även enstaka gravinhägnader av buxbom och liguster, ett fåtal gravstaket, gäller såväl äldre som yngre delen. Även här var gräsmattorna gropiga och en del träd skadade och olämpliga att behålla.[77] Denna beskrivning från 1940-talet berättar något om att någon gång under 1800-talet har kyrkogården planlagts och fått en mer medveten utformning med grusade gångar kantade av alléer, trädkrans har planterats liksom lövhäck runt norra delen. Dock verkar inte anläggningen ha vårdats.

Wadsjös förslag innebar bl.a. att växtligheten skulle rensas för en mer estetisk helhet. Fula och skadade träd skulle tas ned och allén genom norra kyrkogårdsdelen skulle gallras försiktigt. Gången, som än i dag utgör mittaxeln genom den norra kyrkogården, kallad korsets väg av Wadsjö, breddades från två till tre meter. (I folkmun har dock vägen alltid kallats mittgången. Hjalmarsson, 2015-09-16). I norra änden av korsets väg placeras ett kors av ek i fonden för allén från stigluckan. (Idag finns bara ett fundament kvar av korset.) Gångarna på kyrkogården förbättrades genom påläggning av fint makadam och stenmjöl samt hårdgjordes genom vältning. Wadsjö föreslog redan vid denna tid att en del gångar kunde utgöras av gräs. Gräsmattor och vanvårdade gravplatser skulle jämnas ut och nybesås.

Den norra delen skulle också få en omgärdande mur, men avgränsningen flyttades in fem meter från landsvägen för att ge plats åt en parkeringsplats för tyngre fordon, ca 16 st. Befintliga träd utmed den södra sidan fick stå kvar. Mellan p-plats och parkområde anlades en låg grästäckt stenmur.

Planen innebar även en del förändringar av byggnadsbeståndet på kyrkogården. Ett bisättningsrum i västra kyrkogårdsmurens norra del där murpartiet är som högst föreslogs, med körväg från landsvägen från västra grinden. Grundvatten skulle ledas under den nya vägen bort till dammen och betryggande dränering skulle säkra risk för vatten och fukt i det underjordiska bisättningsrummet. Wadsjö tyckte också att man borde bygga ett porthus (en stiglucka) vid ingången till den norra kyrkogårdsdelen. Öppningens bredd borde dock anpassas så att de befintliga grindarna skulle kunna behållas. Boden som stod på den gamla delen skulle flyttas till sydvästra hörnet av den yngre kyrkogården. Att det var en ny modern tid märks då en ny körbar väg för fordon skulle anordnas även fram till boden. Nu skulle också kyrkogårdarna underhållas och vårdas. Därför förslog Wadsjö en mer estetisk och genomtänkt utformning av avskrädesplatser; inhägnade med stenmurar täckta med grästorv, i murkärnan cementbruk, grund av skrotsten från frostfritt djup. Detta sätt skulle göra muren stabil även om muren bara gjordes 60 cm bred.[79]

Wadsjö ville även styra upp anordnandet av nya gravar, genom att upprätta en gravplan. Detta gjordes efter hans samtid ideal; rätlinjighet och enhetlighet, även om han ansåg att de äldre oregelbundna kvarteren skulle bevaras. Kanske såg han redan då ett värde i det gamla. I de norra kvarteren, troligtvis i den yngre delen skulle dock nya gravplatser anläggas i jämna linjer. Vägarna mellan raderna skulle förses med gräsmatta. Om mindre gravplatser önskades så kunde de upplåtas på lediga mellanrum mellan befintliga gravplatser i de fyra sydöstliga kvarteren. Gravanordningarna för nya plaster i de områden som ännu inte börjat brukas som gravplats skulle endast utföras efter gravbestämmelser som fastställts av församlingens kyrkofullmäktige.[80]

Ordningsstadgan för kyrkogårdarna

Wadsjö upprättade förslag på bestämmelser, vilka troligen var de som antogs. Ordningsstadga för Veinge och Mästocka kyrkogårdar har påverkat ut-

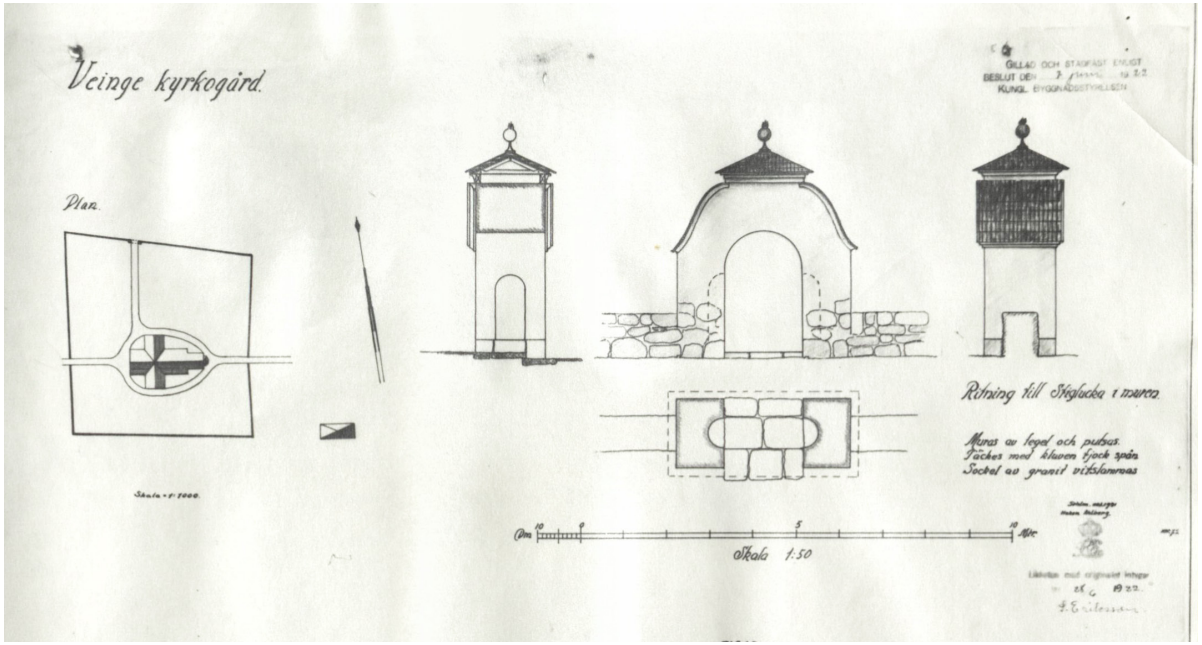

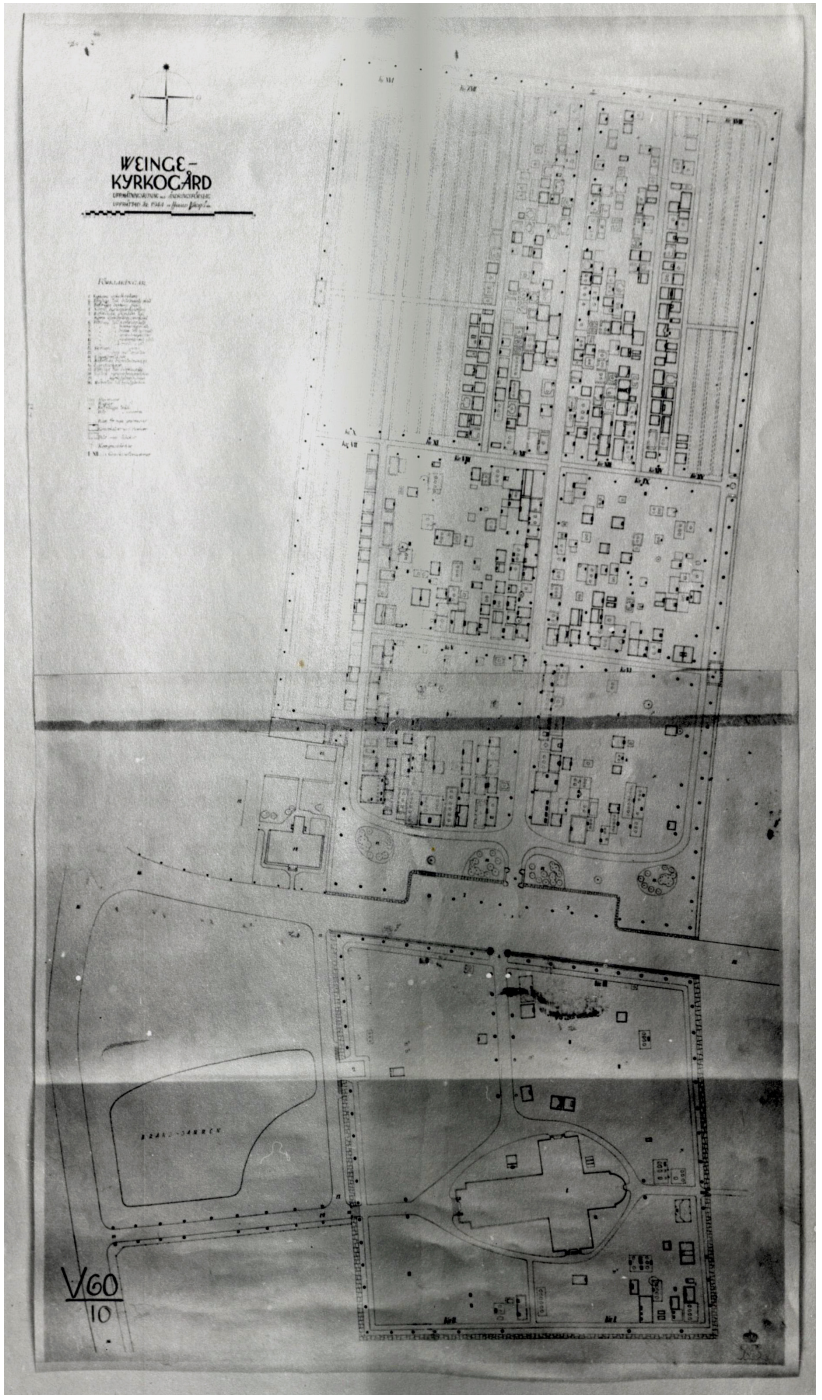

Ovan; Ritning till stiglucka 1922. Till höger: uppmätningsritning av Veinge kyrkogård, ATA, topografiska samlingen, Veinge sn.

Harald Wadsjö

Nils Harald Mauritz Wadsjö var utbildad arkitekt och hans meritlista vittnar ett stort intresse för kyrkogårdar och gravvårdar. Det var därmed en mycket meriterad och insatt arkitekt som bidragit till utformningen av kyrkogårdarna i Veinge, men även i Mästocka och Tjärby. Wadsjö utbildade sig vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm 1909-1911 och Kungliga Akademien för De Fria Konsterna 1912-1914. Han var anställd i Stockholm hos Fredrik Lilljekvist 1905-1908, hos Gustaf Lindgren 1908-1912, hos Isak Gustaf Clason 1913 och hade därefter egen verksamhet. Han var Arkitekturminnesföreningens arkivarie 1913-1916 och var anställd vid Stockholms kyrkogårdsnämnd 1917-1919. Han författade en del skrifter så som Kyrkogårdskonst, 1918 (red)., Lustgården, 1927, Kyrkogårdskultur, Gravkonst, 1930 (red)., Svenska trädgårdskonsten, 1930-1931 (redaktör och medarbetare) och artiklar rörande kyrkogårds- och gravkultur. Han står bakom en mängd kyrkogårdar bl a i Stockholm, Härnösand, Uppsala, Karlskrona, Hedemora, Falkenberg och Göteborg, samt har ritat upp mot 300 gravar, bl a Monteliusgraven i Stockholm. Han stod även bakom restaurering av kyrkor, bl a i Steninge, Snöstorp och Söndrum, alla i Halland.[78]

formningen av gravarna och kyrkogårdarna. Man strävade efter en enhetlighet, ordning, att ge intryck av grönska och liv.

Endast stående gravvårdar i opolerad sten fick tillåtas. Bautastenar och råblock skulle inte få anordnas. Gravvårdarna skulle vara 60 cm höga och 90 cm breda, eller 90 cm hög och 120 cm bred för bredare gravplatser på fyra meter. Själva formen på gravvården kunde dock få variera inom måttangivelserna. Kyrkorådet skulle godkänna alla gravvårdar och önskade man liggande stenar eller råblock skulle detta överlämnas till kyrkorådets avgörande. Plantering av lågväxande blommor fick anordnas framför vården, dock högst 1x1m. I övrigt skulle ytan vara grästäckt alternativt småbladig murgröna eller vintergröna, *vinca minor*. Träd och buskar fick inte planteras vid enskilda gravar, och ingen vilbänk, stenram eller cementkant heller. Ramar och grus fick inte förekomma i kvarteren X och XVI enligt Wadsjös karta från 1944.[81] Kyrkorådet beslutade dock om en lättnad av reglerna 1967 så att även polerad sten fick användas och stenarna fick göras bredare.[82]

Gravkapellet och stigporten

Wadsjö föreslog i planen för kyrkogården att ett gravkapell skulle byggas, och han ritade även en sådan byggnad. Wadsjö gick dock bort 1945 och hans kapell blev aldrig uppfört.[83] Istället fick arkitekt Yngve Alwå, SAR, Halmstad, i uppdrag att rita ett nytt gravkapell. Han fick även rita en stigport till den norra delen av kyrkogården, vilket Wadsjö föreslagit i sin åtgärdslista för kyrkogården. Alwå ritade även för en del av de andra planerade förändringarna som 100 meter ny mur längs landsvägen förbi kyrkan där även parkeringsplatser skulle anordnas, tre avskrädesplatser och en väg fram till kapellet.[84]

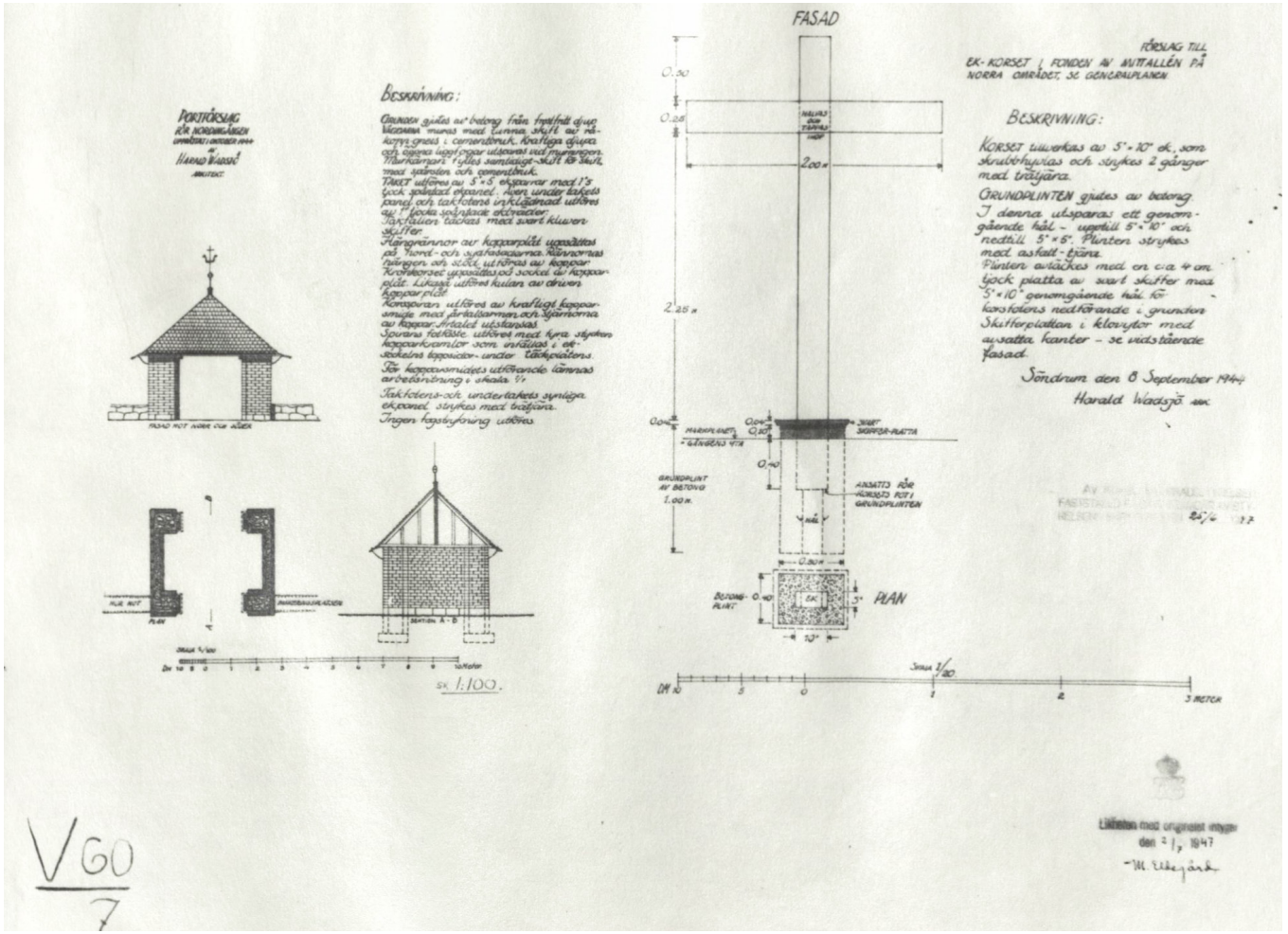

Ritning till stiglucka, Harald Wadsjö, 1944-09-08, ATA, topografiska samlingen, Veinge sn.

Kapellet byggdes 1952. Byggnaden utformades som en del av stödmuren mot den gamla kyrkogårdens västra sida, varför en del av den befintliga muren revs. Kapellets grundplatta, grundmur, väggar, tak och golv var i armerad betong. Framsidan av byggnaden kläddes med huggen Söndrumsgranit. Taket täcktes med grästorv, och smälter därför in i kyrkogården ovanför/bakom. Porten infattades av huggen, reffelhamrad granit liksom sockeln. Portar tillverkades i furulamell, klädd med kopparplåtar fästa med kopparspik. Innerväggarna kläddes med halvstens tegel som slammades så att fogarna

blev svagt synliga. Golv, altare och katafalk tillverkades i finhyvlad kalksten.[85] Byggmästare var Erik Salomonsson, Halmstad. Kapellrummet var enligt en journalist på Laholms tidning, det vackraste han sett, med väggmålningar av konstnären Joel Mila.[86]

1952 byggdes den nya stigporten, ett modernt byggnadsverk, men av omsorgsfull arkitektur och genomtänkta material; naturmaterial varvas med synlig betong, tradition och modernitet möts och förenas. Själva byggnaden gjöts, där murkärnan fylldes med cement och sparsten. Sockeln kläddes med gnejs med råhuggen kopp. Väggarna täcktes med tunna skift av råhuggen gnejs varvat med tunna skift av cementbruk. Taket byggdes med spontad ekpanel där synliga delar ströks med tjära och takfallen täcktes med skiffer. Hängrännan gjordes i kopparplåt. I stigporten sattes nya smidesgrindar som tjärbrändes. De gamla grindarna återanvändes alltså inte i stigporten så som Wadsjö föreslog, utan flyttades till den gamla kyrkogårdens nordvästra hörn.Muren mot landsvägen byggdes i granit med en kärna av cement, till ca 5 cm innanför livet.[87] Arbetena slutbesiktigades 1953, i maj.[88]

Ekonomibyggnaden

Vid samma tid finns ett dokument om att en ny ekonomibyggnad uppfördes och den gamla boden revs. Även här blandades tradition med moderna inslag. Huset är en stolpkonstruktion på betonggrund vid toaletterna, men grundmurar av natursten i övrigt, samt en trappa av natursten. Väggar kläddes med faluröd, ohyvlad lockpanel och taket lades med asfaltpapp och sedan enkupigt rött tegel.[89] Huset byggdes om omkring 1980, av byggmästare Helge Nilsson.[90]

Parken

Mellan kyrkogården och landsvägen från kyrkbyn mot stationssamhället låg kyrklyckan, vilken även kan ses på t.ex. den ekonomiska kartan från 1923. I anslutning till den nyomdaningen av kyrkogården kring 1950 fick kyrklyckan den mer parkliknande karaktär den har idag. Kyrkogårdskommittén uppdrog åt trädgårdsmästare Nils Håkansson i Halmstad att uppföra ett förslag till plantering. Arbetet innebar en del dikning och grävning, en gång av oregelbundna kalkstenshällar skulle läggas fram till en pergola av trä och galvad ståltråd för klätterrosor. Bänkar i ek sattes upp i pergolan, 50 cm breda och 43 mm tjocka, 1952.[91]

Vid dammen skulle iris och kabelleka planteras och i dammen näckrosor. Valdemar Johansson fick i uppdrag att bygga pergolan och staket kring lyckan. 1948 levererade Västkustens Trädgårdsanläggningsbyrå i Halmstad, en lång rad växter till detta projekt.[92] 28 maj 1953 kunde alla arbeten slutbesiktigas, en process som tagit 10 år, med 24 protokollförda sammanträden i kommittén samt åtskilliga enskilda konsultationer och icke protokollförda sammanträden.[93] Kyrklyckan hade varit något av ett kärr innan. Nu hade den blivit betydligt vackrare, men hade även fått en mer praktisk funktion som byns branddamm.[94]

Senare förändringar

På 1960-talet sattes fyra belysningsstolpar upp på kyrkogården, Siemens art nr 608651.[95] Ett nytt

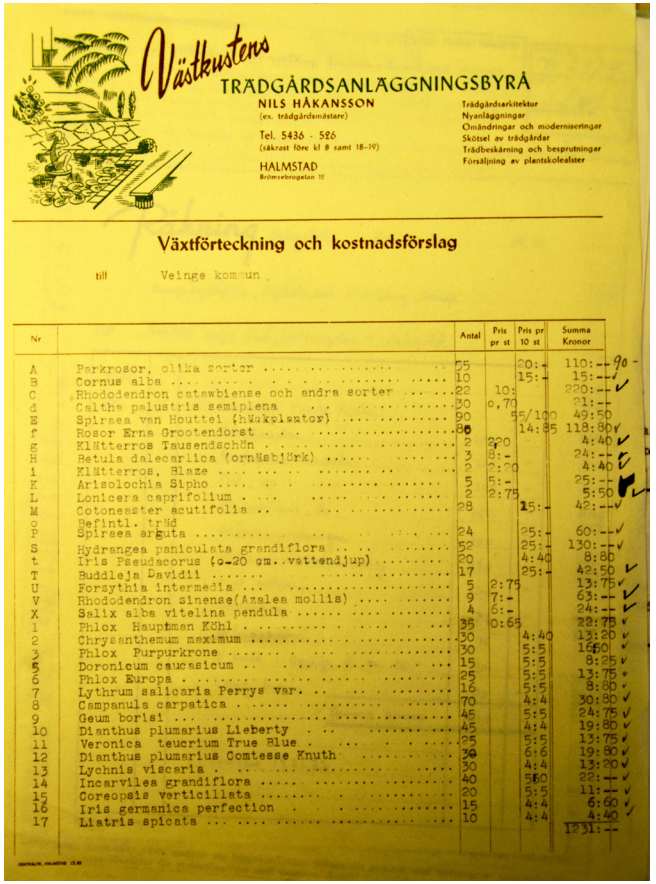
Västkustens
TRÄDGÅRDSANLÄGGNINGSBYRÅ
NILS HÅKANSSON
(ex. trädgårdsmästare)
Tel. 5436 - 526
HALMSTAD
Trädgårdsarkitektur
Nyanläggningar
Ombindringar och moderniseringar
Skötsel av trädgårdar
Trädbeskärning och besprutningar
Försäljning av plantskoalster
Växtförteckning och kostnadsförslag
till Veinge kommun
Nr | | Antal | Pris pr st | Pris pr 10 st | Summa Kronor
A Parkrosor, olika sorter 55 20:- 110:--
B Cornus alba 10 15:- 15:--
C Rhododendron catawbiense och andra sorter 22 10:- 220:--
d Calths palustris semiplena 30 0,70 21:--
E Spirsea van Houttei (häckplantor) 90 5/100 49:50
f Rosor Erna Grootendorst 80 14:85 118:80
g Klätterros Tausendschön 2 220 4:40
H Betula dalecarlica (ornäsbjörk) 3 8:- 24:--
i Klätterros, Blaze 2 2:20 4:40
K Arisolochia Sipho 5 5:- 25:--
L Lonicera caprifolium 2 2:75 5:50
M Cotoneaster acutifolia 28 15:- 42:--
o Befintl. träd
P Spirsea arguta 24 25:- 60:--
S Hydrangea paniculata grandiflora 52 25:- 130:--
t Iris Pseudacorus (0-20 cm..vattendjup) 20 4:40 8:80
T Buddleja Davidii 17 25:- 42:50
U Forsythia intermedia 5 2:75 13:75
V Rhododendron sinense(Azalea mollis) 9 7:- 63:--
X Salix alba vitelina pendula 4 6:- 24:--
1 Phlox Hauptmen Kühl 35 0:65 22:75
2 Chrysanthemum maximum 30 4:40 132:00
3 Phlox Purpurkrone 30 5:5 150:--
5 Doronicum caucssicum 15 5:5 82:50
6 Phlox Europa 25 5:5 137:50
7 Lythrum salicaria Perrys var. 16 5:5 88:00
8 Campanula carpatica 70 4:4 308:00
9 Geum borisi 45 5:5 247:50
10 Dianthus plumarius Lieberty 45 4:4 198:00
11 Veronica teucrium True Blue 25 5:5 137:50
12 Dianthus plumarius Comtesse Knuth 30 6:6 198:00
13 Lychnis viscaria 30 4:4 132:00
14 Incarvilea grandiflora 40 5:50 220:--
15 Coreopsis verticillata 20 5:5 110:--
16 Iris germanica perfection 15 4:4 66:00
17 Liatris spicata 10 4:4 44:00
1231:--
90

Växtförteckning för parken vid kyrkogården, Veinge kyrkogård, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981,.

område planlades 1964, med en tidstypisk gränshäck i nord-sydlig riktning, inte mindre än 64 meter långa, gärna *cotoneaster acutifolia*.[96] Det gällde troligen kvarteren i det nordvästra hörnet, kvarter K, P och J vilket än i dag indelas av långa raka rygghäckar, med likformiga gravvårdar i strikta rader. 1975-76 anordnades nya parkeringsplatser längs den yngre kyrkogårdens östra sida.[97] I

ett beslut från 2004 gav länsstyrelsen tillstånd till omläggning av kyrkogårdsmuren öster om kyrkan och nedtagning av träd intill. Den befintliga öppningen i muren vidgas för att möjliggöra för räddningsfordon att ta sig fram till kyrkan. Träd skulle återplanteras, hästkastanj *Aesculus Hippocastrum* i enlighet med upprättad gravkarta.[98]

Askgravlunden

Under senare delen av 1900-talet slog nya gravtraditioner igenom såsom askgravlunden. En sådan finns även på Veine kyrkogård, i kvarter A, sydväst om kyrkan. Förslaget till minneslund upprättat av Scandiakonsult godkändes av Länsstyrelsen 1992. Vid denna tid gjordes även en översyn av gravkartorna. Den ”nya” kyrkogården på andra sidan vägen var nu ca 100 år gammal och började bli fullbelagd, varför den gamla behövde användas igen. Principerna för återanvändandet byggde på hur det sett ut förr, med gravar i rader längs med huvudaxeln. Riktningen skulle ges av de fåtal gravar som ännu fanns kvar. För att bryta risken för monotoni skulle nu raderna delas in av klippta häckar i geometriskt mönster. Enligt förslaget skapades 460 nya gravplatser och minneslunden gav ca 500 platser. I översynen kom man fram till att träden i alléer och trädrader var av samma ansenliga ålder, varför man behövde påbörja ett föryngringsarbete. En ny inre trädrad av hästkastanjer skulle planteras för att ha vuxit upp när det var dags att föryngra den äldre, befintliga trädraden längs murarna.[99] Dessa förändringar har inte genomförts fullt ut; det finns t ex inga nya trädrader och inga klippta rygghäckar utom i minneslunden. Inte heller har hänsyn tagits till de få äldre bevarade gravvårdarna.

Arkeologi

Markerna runt Veinge kyrkby är rika på spår efter forna tiders aktiviteter; boplatser, gravar och lösfynd med forntida anor. På åkrarna norr och öster om den yngre delen av kyrkogården har en keramikpärla, utspridda flintavslag och en keramikskärva hittats.[100] Söder om kyrkogården och kyrkan flera lämningar efter stenåldersboplatser påträffats i form av bland annat fragment av en flintyxa, flintavslag, keramikskärvor, en avlång skivskrapa, ett pilspetsliknandeavslag samt fläckat medmörkfärgad jord vilket bedöms som spår efter en boplats. Keramiken är både från sten- och bronsålder.[101]

I trakterna kring Veinge kyrkby finns flera gravar och stora gravhögar, bland annat Solhög, (Veinge 7:1) Jättatinget, domarring med 30 klumpstenar samt rund stensättning (Veinge 21:1-2), Vingshög (Veinge 22:1), en silverskatt, funnen intill Vingshög (Veinge 23:1)och Myllehögen (Veinge 65:1). Mer sentida lämningar är en stenvalvsbro (Åstockabron) finns vid gamla vägen över Brostorpaån; Veinge 291:1.[102] Vid prästgården står en milstolpe i granit på ett postament av kallmurad gråsten. På dess västra sida finns en inskriftirelief:1/4\MIL\666\IH. Enligt uppgift flyttades stenen omkring 1911-12 från sin ursprungliga plats vid vägen mellan Göstorp och Bäckamot på prästgårdens skogsskifte vid Svartavad. Det var på prosten, Karl Samuel Anderssons, anmodan den ställdes på sin nuvarande plats.[103]

Beskrivning av dagens kyrkogård

Placering och omgivningar

Veinge kyrkby ligger i ett öppet odlingslandskap på en höjd mellan Brostorpsån i norr och Vessingeån i söder. Kyrkan ligger på en medeltida kyrkplats och bildar tillsammans med prästgården/pastorsexpeditionen i öster en sammanhållen miljö. Kyrkan och kyrkogården utgör också en betydelsefull del av byn, där flera gårdar ligger kvar kring kyrkan. Bebyggelsen i kyrkbyn härrör från 1800- och 1900-talen och ligger väl samlad vid en huvudväg i väst-östlig riktning, som löper längs en höjdrygg genom det börjande uppodlade landskapet. Kyrkan ligger vid en landsvägskorsning med vägar mot söder (Veinge stationssamhälle), öster (inre delarna av Veinge socken, Mästocka mm), norr (Öringe och Halmstad) samt väster (Genevad). Den långsträckta riktningen förstärkts efter laga skiftet då flera gårdar flyttades ut till vägen mot Genevad i väster. Innan var vägen en fägata, och kallades därför länge för Fäladsvägen.[4]

Området runt kyrkan präglas av centrala byggnader för en traditionell kyrkby med prästgården i öster, med en stor parkliknande trädgård, som ramar in även kyrkogården med sin grönska. I väster ligger det gamla skolhuset, den s.k. Alsingska skolan, som numera hyser församlingshemmet som även fått en modern tillbyggnad. I närområdet finns även ett gammalt mejeri, Veinge hembygdsmuseum, en större jordbruksfastighet, Göstorp 4:14, som en gång hört till kyrkans ägor. Norra och västra delen av byn präglas av närheten till jordbrukslandskapet med ett antal större gårdar, ännu verksamma och med stora ekonomibyggnader i behåll. Här finns både välbevarade större hallandslängor och exempel på salsbyggnader från 1900-talet.

Veinge kyrkby ligger på en höjdsträcking i det öppna odlingslandskapet.

Kyrkan och kyrkogården ligger i den östra delen av byn. Kyrkan ligger på en höjd med vida utsikt mot ett böljande landskap i söder. En äldre del av kyrkogården omger kyrkan, liksom parkliknande miljöer i väster samt söder och öster, där de senare utgör delar av trädgården vid prästgården. En yngre del av kyrkogården som skapades i mitten av 1800-talet med vissa senare utvidgningar, ligger i direkt anslutning norr om landsvägen genom Veinge by. Norr om kyrkogården är landskapet flackare och omgivningen består till stor del av uppodlade åkrar.

Omgärdning

Den äldre delen av kyrkogården inramas av en låg stenmur som mot sydväst och väst främst är en stödmur/terrasmur. Inbyggd i stödmuren mot väster ligger ett begravningskapell. Mot landsvägen i norr finns ett staket; ett svartmålat enkelt smidesstaket, mellan murade, vitputsade stolpar. Stolparna är kvadratiska och kröns av en sten med tälttak. Stolparna vilar på en låg murad mur av huggen gatsten, täckt av mörk, svartfärgad cement. Innanför muren finns en rad av ett fåtal kastanjer.

Nya kyrkogården ligger norr om kyrkan, på andra sidan landsvägen. Denna del har olika typer av omgärdning. Längs den södra och västra sidan, fram till en ekonomibyggnad löper en låg murad stenmur, ca 30-40 cm hög. Muren är uppmurad av natursten, en skalmur, krönt med torv och viss växtlighet. Längs resterande västra sidan, norra samt norra delen av den östra sidan löper en klippt häck av cotoneaster. Längs denna häck finns en re-

4 Hjalmarsson, 2015-09-16

Den äldre delen av kyrkogården omgärdas av en kallmurad stenmur, som mot söder och väster blir en stödmur.

Mot landsvägen i norr kantas den äldre delen av ett smidesstaket mellan vitkalkade stenpelare. Den yngre delen kantas av en murad stenmur mot vägen.

lativt nyplanterad trädkrans av ek. Längs den södra hälften av östra sidan finns endast en högrest rest av en äldre trädkrans av kastanj och lind. I föryngringssyfte har det planterats in yngre exemplar av lönn, som kan ta vid, när den äldre kransen måste tas ned. Det finns även ståtliga exemplar av bok och kastanj längs den södra sidan.

Den yngre delen kantas i övrigt av en trädkrans av varierrad ålder, samt en klippt häck av cotoneaster.

Entréer

Det finns många ingångar till den äldre delen av kyrkogården, då kyrkan ligger vid ett vägskäl där många vägar möts från den stora socknen. Huvudingången ligger dock på den norra sidan och markeras med en stiglucka. Den har ett ålderdomligt traditionellt utseende, men byggdes först på 1920-talet. Den är murad i tegel, vitputsad, krönsav ett tak i svart bandplåt, välvd i en slags barockform, högst upp ett litet tälttak med en bastant spira med ett klot. I stigluckan sitter en svartmålad smidesgrind.

På murens östra sida finns en öppning för en grusgång som leder bort till den intilliggande prästgården. Mot väster finns två smidesgrindar mellan stenstolpar. Den södra av dessa grindar ligger betydligt lägre än kyrkogården varför en brant stentrappa förbinder stigen nedanför med gången innanför på kyrkogården. Stigen leder genom en hög allé fram till den gamla Alsingska skolan. Stenstolparna är krönta av stenklot och dekorerade vid basen med ett kors på kulle samt årtalet 1890 i relief. Vid den norra av de båda grindarna mot väster är stolparna försedda med årtalet 1863. Dessa flyttades troligen hit från den yngre delen av kyrkogården när en stigluckan byggdes kring 1950.

Huvudingången till den yngre delen av kyrkogården sker också genom en stigport. Den är betydligt modernare, från 1950-talet, och är placerad lite snett emot den äldre stigporten på andra sidan vägen. Denna stigport ligger mitt för huvudaxeln genom kyrkogården. Lite längre västerut på denna sida finns även en smidesgrind mellan stenstolpar. Stenstolparna har samma utförande som de på den äldre kyrkogårdens västra sida; dock men årtalet 1883. Från öster kan man nå kyrkogården överallt då det inte finns någon annan inhägnad här än träden i trädkransen.

Stiglucka från 1923 till äldre delen av kyrkogården.

Stiglucka från ca 1950 till yngre delen av kyrkogården.

Till höger: till den yngre delen, på den södra sidan, finns en liknand egrind mellan stenstolpar, som till den äldre delen.

På den äldre delens västra sida finns två grindar mellan grindstolpar, se ovan och nedan.

Planform och gångvägssystem

Den äldre delen utgörs av en relativt plan rektangulär yta, troligen uppfylld och utplanad under sent 1800-tal. Därför har bitvis höga terrasseringar skapats mot väster och söder. Grusgångar delar in kyrkogårdens plana gräsytor till en relativt regelbunden korsform, där kyrkan ligger korsets mitt i väst-östlig riktning. Det finns också gångar runt hela kyrkobyggnaden. Gångsystem har förenklats något genom åren då en ritning från 1940-talet visar gångar även längs muren runt hela kyrkogården. Av dessa omgärdande gångar finns bara den norra kvar, längs staketet mot landsvägen.

Även den yngre delen har en rektangulär grundform, något breddad norr om ekonomibyggnaden. Det finns även en ännu icke ianspråktagen utvidgning i det nordöstra hörnet. Alla delar är dock rektangulära och rätvinkliga. Kvarteren är symmetrisk fördelade runt en bredare mittaxel vilken leder från stigporten (i förlängningen från kyrkan) rakt fram till norra sidan. Ut från denna löper raka grusgångar som kantar rektangulära kvarter. Kvarter E, F, H, I, hör troligen till de äldsta ianspråktagna kvarteren. De är ungefär jämnstora och ligger fördelade kring en korsform. Här finns också många äldre vårdar. Även i kvarter L och M, vid mittaxelns norra del finns många äldre vårdar och en något oregelbunden karaktär. Alla dessa kvarter omgärdas av grusgångar kantade av träd.

Kvarter G, J och P har troligen lagts till senare, väster om den ursprungliga planen. De finns dock med på uppmätning från 1940-talet, även om de då ännu inte tagits i anspråk av gravvårdar. Här finns efterkrigstidens enhetliga vårdar med stenramar samlade. Hela den norra delen består av långa smala kvarter i nord-sydlig riktning, kvarter K-O. Dessa skulle delvis ha delats av på mitten av smalare grusgångar. Då flera grusgångar i denna del bytts mot gräs är denna indelning inte lika tydlig. Dessa kvarter upplevs dock visuellt som två större kvarter på vardera sidan av mittaxeln. Detta bidrar dock till tydliga och åskådliga årsringar på kyrkogården.

T. h. Den äldre delen har en korsformad plan där gången från stigluckan till kyrkan ännu kantas av träd. Nedan: I den yngre delen är mittaxeln den viktigaste gången.

Vegetation

Vegetationen på en kyrkogård har en stor betydelse. I den äldre delen är trädkransen och trädrader väldigt utgallrade varför det är de vidsträckta gräsmattorna som mest påverkar helheten. Rester av en trädkrans längs finns på den norra sidan samt rester av en allé vid grusgången från stigluckan till kyrkan. Det finns även några kastanjer vid minneslunden i det sydvästra hörnet. Däremot finns det lummig växtlighet precis utanför murarna, vilka bidrar till en grön karaktär till kyrkogården; i parken runt prästgården sydost om kyrkogården, samt i en mer parkliknande del av kyrkogården i väster. Här finns bl.a. en äldre allé av kastanjer mot Alsingska skolan, en damm omgiven av bl a en hängbjörk, stora rhododendronbuskar, samt en modern perennrabatt längs hela den norra sidan.

Vegetationen är betydligt mer påtaglig i den yngre delen. Trädkransen består av äldre högresta träd i söder och öster, i övrigt av relativt unga ekar. Mittaxeln genom kyrkogården, i nord-sydlig riktning, kantas av en allé, i norra delen bestående av gamla, ståtliga högresta lindar. Den södra delen av allén består av yngre oxlar. Tvärgångarna kantas av parställda körsbärsträd. Gräsytorna är nästan upphöjda jämfört med de inramande grusgångarna, nästan 2 dm högre. Andra inslag är höga klippta barrhäckar runt serviceplatserna samt rhododendronbuskar på vardera sidan av stigporten. I nordvästra kvarteren delas några gravrader in av låga rygghäckar, i nord-sydlig riktning. Det finns endast ett fåtal större buskar och växtlighet vid enskilda gravar.

Förutom trädkransen är de trädkantade gångarna och gräsytorna är de viktigaste inslagen i vegetationen i den yngre delen.

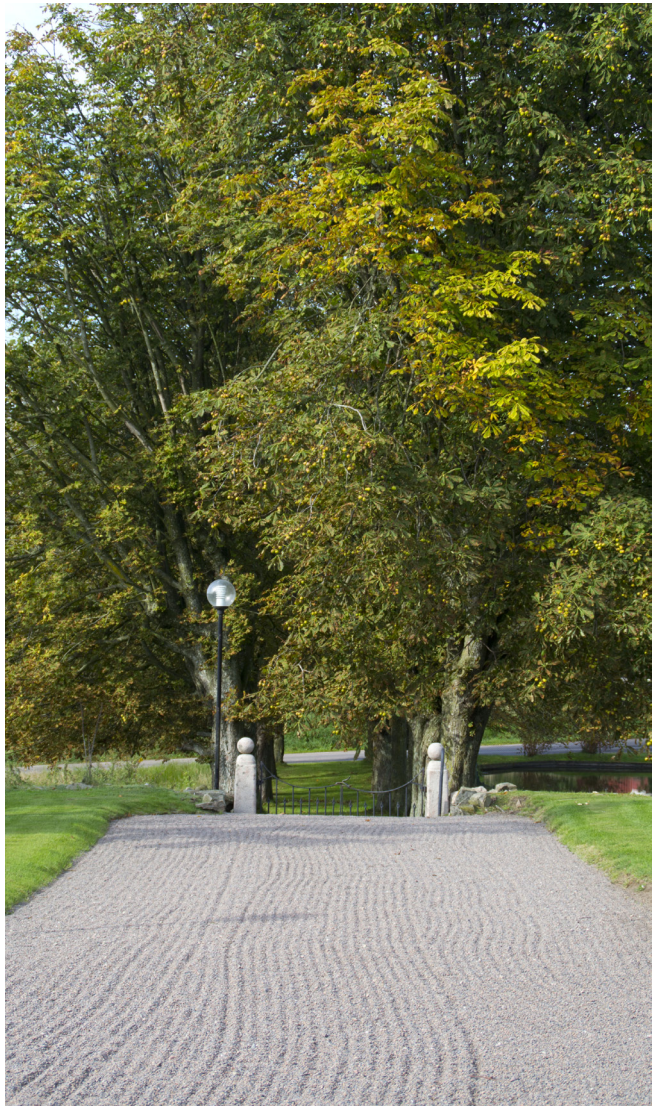

I den äldre delen finns det inte så mycket växtlighet utöver gräsytorna, men den lummiga omgivningen bidrar ändå till ett rumsskapande på den äldre delen. Här t ex allén mot Alsingska skolan.

Byggnader

Kyrkan uppfördes troligen på 1100- eller 1200-talet. Byggnaden består av ett rektangulärt långhus med korsarmar i norr och söder, ett smalare, absidförsett kor samt västtorn. Det kraftiga västtornet stöttas av två strävpelare och krönsav en huv med sluten lanternin och spetsig spira. Tornöverbyggnaden är i sin helhet spånklädd. De vitputsade fasaderna har rundbågeformade fönsteröppningar.

Prästgården är på väg att säljas och kommer därmed inte höra till verksamheten. Genom sitt läge kommer den ändå att påverka miljön vid kyrkan. Byggnaden har en något särpräglad form som påminner lite om en mindre järnvägsstation. Den var ursprungligen uppförd i tegel men har putsats i en ljust gul kulör. Huset är byggt i två våningar indelad i en mittendel med två utskjutande flyglar. Runt byggnaden finns en stor parkliknande trädgård, vars lummiga grönska bidrar till en inramning av kyrkogårdens äldre delar, mot öster och söder.

Kapellet ligger ”insprängt” i terrassmuren mellan kyrkogården i öster och parkdelen i väster. Kapellets grundplatta, grundmur, väggar, tak och golv var i armerad betong. Framsidan av byggnaden kläddes med huggen Söndrumsgranit. Dessa strikta stenar kontrasterar mot övriga murens rundade naturstenar. Fasaden på kapellets framsida trappas upp likt en trappstegspyramid längs murväggen. Taket täcktes med grästorv, och smälter därför in i kyrkogården ovanför/bakom. Porten infattades av huggen, reffelhamrad granit liksom sockeln. Portar tillverkades i furulamell, klädd med

Veinge kyrka.

Kapellet är inbyggt i terrassmuren mellan den äldre kyrkogården och parken.

Ekonomibyggnaden.

slät kopparplåtar fästa med kopparspik. Innerväggarna kläddes med halvstens tegel som slammades så att fogarna blev svagt synliga. Golv, altare och katafalk tillverkades i finhyvlad kalksten. Det ritades av arkitekt Yngve Alwå, SAR, Halmstad, som även ritade stigluckan till yngre delen av kyrkogården vid samma tid.

På den yngre delen, vid den västra sidan, finns en ekonomibyggnad, byggd omkring 1950, ombyggt omkring 1980. Huset är utformad som en enkel traditionell ekonomibyggnad på landsbygden. Huset är en stolpkonstruktion på betonggrund vid toaletterna, men grundmurar av natursten i övrigt, samt en trappa av natursten. Väggar kläddes med faluröd, ohyvlad lockpanel och taket lades med asfaltpapp och sedan enkupigt rött tegel.[104]

Övrigt

I kvarter I, centralt belägen i den yngre delen av kyrkogården ligger en kompost. Den är inramad av tämligen höga stenmurar. en trolig orsak kan vara att växtamterailet kunde eldas upp innanför murarna. Det finns vidare några serviceplatser utplacerade på kyrkogården; för sopor, redskap, vatten och vaser. En av dessa ligger i minneslunden, i kvarter A samt en på motsatt sida vid kyrkans vägg i kvarter D. Dessa är mycket enkla utan inramning och består främst av en vattenkran och några ställningar för redskap och soptunnor. I den yngre delen är serviceplatserna omgärdar av klippta barrhäckar; en i kvarter F och en i L. det finns även en utan omgärdning vid ekonomibyggnaden.

Belysningen på kyrkogården består av ett fåtal lyktstolpar av modern karaktär, några runt kyrkan

och några längs mittgången i den yngre delen.

Det finns några parkeringsytor runt kyrkogården. Dessa har ingen särskild utformning utan består av tomma ytor, dels längs södra muren till den yngre delen samt även längs den östra sidan. Sedan finns en parkering omgärdad av metall nät vid prästgården.

Det finns andra inslag i miljön än gravkvarter och växtlighet. Ovan t. v. en modern lykstolpe i kvarter D. Ovan t. h. en kompost i kvarter I, trol. från 1940-talet. Nedan t. v. en serviceplats i den yngre delen inhägnas av en klippt barrhäck. Nedan t. h. serviceplatserna i den äldre delen är enklare ochhar inga inramningar.

Gravkvarterens karaktär

Kvarter A ligger i den äldre delen sydväst om kyrkan, i ett öppet läge med utblick över det böljande jordbrukslandskapet. Kvarterets främsta drag är öppenheten och att det endast finns ett fåtal gravar kvar och att det i övrigt består av en gräsyta. Endast tre korta utglesade gravrader i nord-sydlig riktning med vårdar främst vända mot öster finns kvar. Dessa är av blandad ålder och utförande, men fyra av dem bedöms vara värdefulla. Dessa är av sten, högresta och två är så gamla som från 1880-talet. Dessa är det enda synliga kvarvarande tecknet på kvarterets ålder.

I kvarter A ligger också en askgravlund, med en strikt och modern utformning. Lunden utgörs av en upphöjd gräsyta, några kallmurade stenmurar och klippta idegranshäckar, låga lyktor, av svartlackerad metall. I fonden mot det öppna landskapet i söder står ett högt mycket enkelt kors i metall. Korset kan belysas med strålkastare nedgrävda i gräset. Det finns en enkel serviceplats i minneslunden med kran, vasar och redskap. En lyktstolpe står på gränsen mot kvarter B.

Kvarter A mot väster.

Askgravlunden.

K v a r t e r B ligger i den äldre delens sydöstra hörn och omges av kyrkans vägg, prästgårdens lummiga trädgård och en låg stenmur, vilket ger detta kvarter en mer rumslig karaktär. Det finns dock få grönskande inslag förutom gräsmattan. Det är ett ganska litet kvarter med något oregelbundna gravarader i nord-sydlig riktning, de flesta vårdarna vända mot öster. Gravvårdarna är av varierad karaktär, men mest påtagliga är de högresta äldre vårdarna i sten, varav några är inramade av stenramar, ett smidesstaket och här finns även några järnkors. Genom sin ålder och/eller sitt material i form av smide eller gjutjärnskors har fem av vårdarna bedömt svara mycket värdefulla och sex värdefulla. Ett av smideskorsen hör till de äldsta vårdarna, från 1858. En gravvård från 1863, rest över en komminister, står avskilt från övriga vid kyrkans södra vägg, i vinkeln mellan långhus och korsarm. I kvarteret finns även en del vårdar från 1870-talet till tidigt 1900-tal.

K v a r t e r C är ett ganska stort kvarter nordväst om kyrkans långhus. Det består främst av en stor öppen gräsyta. Endast fyra till fem gravvårdar finns kvar, varav ett gjutjärnskors tyvärr brutits av.

Nästan alla har ett kulturhistoriskt värde. Det troliga är att när den yngre delen av kyrkogården skapades, på 1850-talet, har få gravsättningar har skett på den äldre delen. Ett foto på kyrkan från 1918 visar på en mycket glest belagd kyrkogård redan då. Trädkransen är borttagen utom en rad av utglesade kastanjer mot vägen i norr samt läng gången i öster. Kvarteret uttrycker därför nästan inget av kyrkogårdens och platsens långa historia varför det är mycket viktigt att bevara de få kvarvarande äldre vårdarna på ursprunglig plats. Ett gjutjärnskors från 1868 och en högrest stenvård från 1870 har bedömts vara mycket värdefulla. Vid kyrkväggen står dock kyrkogårdens äldsta vård, rest över Prosten J. D. Alsing, 1740-1814. Till hans minne har stenen graverats med texten ”*Folkupplysningens nitiske befrämjare Åt Weinge och Tjerby församlingar.”*

Kvarter B karakteriseras av äldre stenragravar och enstaka gjutjärnskors, några med inhägnader.

Till höger: I bilden vänstra kant ticker gravkapelelts tak upp; kvarter C .

Kvarter B karakteriseras av äldre ståtliga stenragravar med inhägnader.

I kvarter C finns bara ett fåtal gravar kvar.

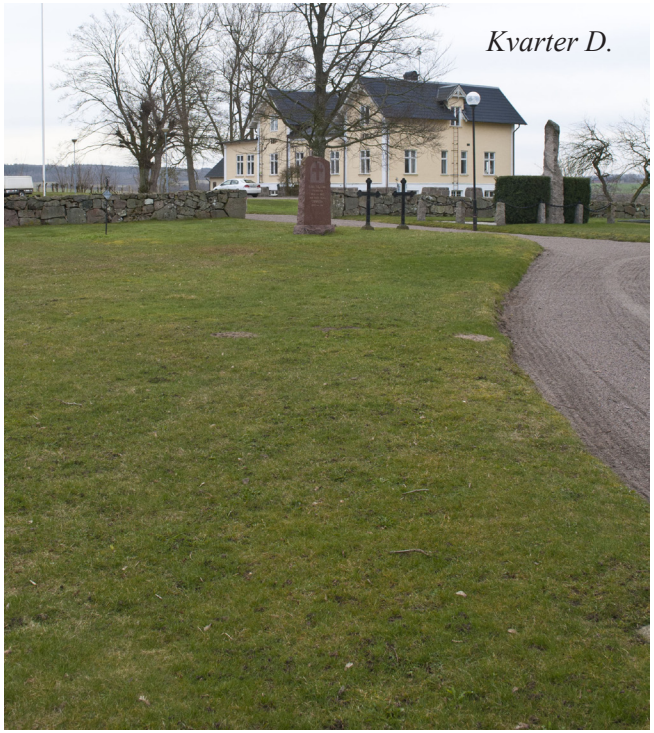

Kvarter D.

Kvarter D ligger nordost om kyrkan i den äldre delen. Det är ett stort öppet kvarter som främst består av gräsyta, men med något fler vårdar kvar än C. Dessa är utspridda över gräsytan. Flera av de kvarvarande vårdarna, tio stycken, är mycket värdefulla, genom sin ålder, sina hantverksmässiga och unika metoder. Några är också gjutjärns- eller smideskors, av vilka, enligt CGK, alla bör bevaras. Vårdarna är från 1870-80-talen vilket är en hög ålder för gravvård på Veinge kyrkogård. Det finns även tre gravvårdar, i form av liggande stenhällar, vid kyrkans norra vägg. Detta är en ålderdomlig form av gravvård, som ofta användes av de högre samhällsskikten. Stenhällarna har dock flyttats till denna plats.[5] Dock är hällarna så vittrade att

5 Hjalmarsson, 2015-09-16

Även kvarter D är glest belagt, men de flesta av de vårdar som finns har ett kulturhisotirskt värde.

inskriptionerna inte går att tyda. Kvarteret har en tydlig inramning genom kyrkans vägg i söder, en kallmurad låg stenmur mot öster, smidesstaketet mot landsvägen i norr. Här finns även tre kastanjer kvar av trädkransen. Längs grusgången i väster återstår tre kastanjer av allén.

Kvarter E är ett av de första kvarteren som möter besökarna vid entrén i söder. Det är ett öppet, tydligt avgränsad kvarter med tydlig rumslighet genom sin inramning av mur, trädkrans och grusade gångar runt den upphöjda gräsytan samt ekonomibyggnaden i västra kanten. Kvarteret har också en ålderdomlig prägel genom ett stort antal äldre, ofta högresta gravvårdar i något oregelbundna rader i nord-sydlig riktning.

Kvarteret präglas av en tämligen rik vegetation; i det sydvästra hörnet växer några äldre träd; en lönn och en bok, vilka skulle kunna vara en rest av en äldre trädkrans. Längs den norra kanten växer en rad av relativt unga träd, körsbär, vilka bildar alléer längs gångarna. Runt trädens fot växer näva i en krans runt stammen. Även allén längs mittgången, i nord-sydlig riktning är relativt unga i den

I kvarter E finns många äldre värdefulla gravvårdar.

I kvarter E finns en stor variation av gravvårdar.

södra delen av kyrkogården. På vardera sidan av stigluckan växer rhododendronbuskar. Även torven ovanpå muren har en vacker, vild växtlighet.

Vårdarna är mycket varierade, till ålder, storlek och form. Här finns även några enstaka gjutjärnskors och några stenramsgravar och en större med smidesstaket. Många har ett kulturhistoriskt värde, men de som klassificerats som värdefulla är placerade nära gångar eller är unika på något sätt. Fyra av dessa är mycket värdefulla då de är gjutjärns-

eller smideskors, samt har en hög ålder. De flesta värdefulla vårdarna är av relativt hög ålder för Veinge kyrkogård; från 1880-90-talen. Några yngre, från 1920-talet, har pekats ut då de är unika med påtagligt påkostad utformning med miljöskapande värde för kvarteret och denna del av kyrkogården.

Kvarter F är ett av de första kvarteren som möter besökarna vid entrén i söder, men även från parkeringen i öster kommer besökare in i detta kvarter. Det är ett öppet, tydligt avgränsad kvarter med tydlig rumslighet genom sin inramning av en hög äldre trädkrans av bok och lind, grusade gångar runt den upphöjda gräsytan. Kvarteret präglas av en tämligen rik vegetation; gräsytan, kantad av grusade gångar, den höga trädkransen, den mer parkliknande ytan i söder mot muren i söder med äldre träd i form av kastanjer, bok, vilka skulle kunna vara en rest av en äldre trädkrans. Längs den norra kanten växer en rad av relativt unga träd, vilka bildar alléer längs gångarna. I de västöstliga gångarna växer körsbär. Runt trädens fot växer näva i en krans runt stammen. Längs kvarterets östra sida, på gräsmattan, växer även en rad av unga ekar. Även torven ovanpå muren har en vacker, vild växtlighet. En serviceplats i sydöstra hörnet är omgärdad av en klippt barrhäck. Vid en del gravar finns också rhododendronbuskar.

Kvarteret har också en ålderdomlig prägel genom ett stort antal äldre, ofta högresta gravvårdar i något oregelbundna rader i nord-sydlig riktning, vända mot korsets väg i väster, utom de östligaste raderna. Vårdarna är mycket varierade, till ålder, storlek och form. Här finns även några enstaka gjutjärnskors och några inramade av stenkanter eller smidesstaket, främst längs mittaxeln. Dessa stora inramade familjegravar är mycket karaktärsskapande för kyrkogården. Många har ett kulturhistoriskt värde, men de som klassificerats som värdefulla är placerade nära gångar eller är unika på något sätt, ca tjugo stycken varav fyra är mycket värdefulla då de är gjutjärnskors, men även två gjutna vårdar med inläggningar i marmor. Dessa har också en hög ålder, 1880-tal. De flesta värdefulla vårdarna är av relativt hög ålder för Veinge kyrkogård; från 1880-90-talen. Några yngre, från 1910-20-talet, har pekats ut då de är unika med påtagligt påkostad utformning med miljöskapande värde för kvarteret och denna del av kyrkogården. i den östra kanten finns moderna tätt placerade vårdar, urngravar, vilka är vända mot väster.

Kvarter G ligger i den västra kanten av den yngre delen intill ekonomibyggnaden. Det är ett långt smalt kvarter intill en klippt häck och en relativt ung trädkrans av ekar mot väster. Detta kvarter avviker från de andra genom att marken är grusad och att nästan alla gravvårdar har en grusfylld stenram framför sig. Gravarna ligger i raka rader i nord-sydlig riktning, alla vända mot öster. Kvarteret är en tydlig årsring genom att alla vårdarna tillhör de enhetliga låga, breda vårdar med

I kvarter F finns en stor variation av gravvårdar, men i den östra kanten finns även flera yngre, moderna vårdar.

stenram vilka blev mycket vanliga från 1940-talet och några årtionden framåt. Många är fina hantverk och har en estetisk utformning. Då de ännu är så rikt representerade är endast ett fåtal utvalda som värdefulla. Dessa har en sten och en ram som är utformade som estetisk och väl sammanhållen helhet.

Kvarter H ligger centralt i den yngre delen och är ett öppet ljust kvarter med tydlig rumslighet genom tydlig inramning av trädkantade gångar. Vid gångarna växer relativt unga körsbärsträd men vid mittaxeln genom kyrkogården, kvarterets östra sida, finns ännu en rest av en äldre allé med högresta träd. Kvarteret är ganska stort och indelat av något oregelbundna gravrader i nord-sydlig riktning. Vårdarna står tämligen tätt i öster och väster men glesare i mitten och mot det nordvästra hörnet. Vårdarna är främst från 1910-talet stående sternvårdar. Det finns enstaka äldre, enstaka liggande och ett gjutjärnskors. Vårdarna är vända mot öster och korsets väg. Endast de i längs i väster är vända mot västra gången. Många har ett kulturhistoriskt värde, men de som klassificerats som värdefulla är placerade nära gångar eller är unika på något sätt, ca tjugo stycken bedöms vara värdefulla varav en är mycket värdefullt. Det finns enstaka större växter vid enskilda gravar så som städsegröna buskar av buxbom och barr.

Kvarter I ligger centralt i den yngre delen och är ett öppet ljust kvarter med tydlig rumslighet genom tydlig inramning av trädkantade gångar. Vid gångarna växer relativt unga körsbärsträd men vid mittaxeln genom kyrkogården, kvarterets östra sida, finns ännu en rest av en äldre allé med högresta träd liksom i trädkransen mot öster. Kvarteret

Kvarter G utmärker sig genom alla stenramsgravar.

Kvarter H har en rik variation av gravar.

är ganska stort och indelat av något oregelbundna gravrader i nord-sydlig riktning. Det finns enstaka större växter vid enskilda gravar så som städsegröna buskar av buxbom och barr. Runt en serviceplats växer en klippt häck av barrbuskar. Ett annat ovanligt inslag i kvarteret är en kompost omgiven av en hög stenmur av huggen sten sammangjuten med bruk. Här finns ett stort antal höga smala stenvårdar av liknande typ, främst från tiden runt 1900, de äldsta från 1896. Alla är vända mot väster och korsets väg, utom de i de två östra raderna. De flesta stenramar är borttagna. Många har ett kulturhistoriskt värde, men de som klassificerats som värdefulla är placerade nära gångar eller är unika på något sätt, tjugoåtta stycken bedöms vara värdefulla, i klass 2.

Kvarter I har en rik variation av vårdar varav många har kulturhisotirskt värde.

K v a r t e r J ligger på den yngre delen av kyrkogården som en smal lång remsa längs den västra kanten. Kvarteret avgränsas av den klippta häcken och trädkransen mot väster. Kvarteret karakteriseras av raka gravrader i nord-sydlig riktning, indelade av rygghäckar. Gravvårdarna vänder sig mot öst eller väst, bort från rygghäckarna och mot gräsgångarna. Rygghäckarna och de enhetliga moderna stående stenvårdarna gör kvarteret till en tydlig årsring på kyrkogården, då denna utformning av gravkvarter fick stort genomslag under årtiondena efter 1950-talet. Denna typ av vårdar är ännu rikt representerade och sentida varför ingen klassificerats som värdefull. Vårdarna i kvarteret kommer främst från 1960-70-talen och i västra raden även 1980-tal. Här finns få yrkestitlar utöver lantbrukare.

K v a r t e r K är ett långsmalt relativt stort kvarter mitt i den norra delen av den yngre delen av kyrkogården. Det omges av gräsgångar vilket gör att det smälter in i övriga kvarter. Det karakteriseras av en tydlig och strikt indelning i långa raka rader i nord-sydlig riktning. Vårdarna är av den enhetliga låga typen från mitten och senare delen av 1900-talet åtskilda av klippta rygghäckarna. Denna utformning gör kvarteret till en tydlig årsring på kyrkogården. I den västligaste raden har samtliga gravplatser grusfyllda stenramar. Ett intressant drag i denna rad är att nästan alla vårdar också är lika; i ljust grå sten med kopparbokstäver. Här finns vårdar från 1990-2000-talet. De båda östra raderna närmast mittaxeln skiljer sig dock från denna karaktär och ansluter mer till de äldre kvarteren med äldre gravvårdar och inte helt raka gångar och större variation på vårdar från 1930-40-talen. Här finns en intressant vård, en liten natursten på graven till en Sme-Albert, med titeln vagabond.

K v a r t e r L ligger som en smal remsa längs mittaxeln genom kyrkogården i den nordligaste delen. Längs mittgången finns ännu rester av en äldre något gles allé av äldre träd. Mot väster är avgränsningen något otydligare då det skiljs från kvarter K av en gräsgång. Det finns en variation av äldre gravvårdar här från 1910-20-talen, framför allt stående vårdar i sten, en del med stenram, framför allt

Kvarter J ligger i kanten av den yngre delen av kyrkogården.

Kvarter K karakteriseras av långa enhetliga rader med rygghäckar.

En rad i kvarter K har nästan likadana vårdar.

I kvarter L finns längs mittgången några gravvårdar av mer ålderdomligt slag, men de är från sent 1910-20-tal.

längs mittgången. De äldre typerna i form av höga smalstenar lever kvar här in på 1920-talet. De är placerade i något oregelbundna gravrader i nord-sydlig riktning. Åtta av dessa har bedömts vara värdefulla, klass 2. De flesta följer de nationella typerna. Här finns även en för Veinge unik vård i form av en trädstam. Vid mittaxeln ligger en serviceplats omgärdad av en klippt barrhäck.

K v a r t e r M ligger som en smal remsa längs mittaxeln genom kyrkogården i den nordligaste delen. Längs mittgången finns ännu rester av en äldre något gles allé av äldre träd. Kvarteret avgränsas dessutom av grusgångar mot intilliggande kvarter. Det finns en variation av äldre gravvårdar här, framför allt stående vårdar i sten, men även enhetliga yngre stenvårdar från senare delen av 1900-talet. Enstaka har stenram, framför allt längs gångarna. De är placerade i något oregelbundna gravrader i nord-sydlig riktning. Till det oregelbundna uttrycket bidrar att tomma gräsytor kontrasteras mot trångt placerade gravvårdar. Dygt tjugo vårdar har bedömts vara kulturhistoriskt

Kvarter M präglas också av den äldre allén längs mittgången.

värdefulla, klass 2, framför allt höga stenvårdar från 1910-20-talen som är miljöskapande. En monumental vård är särskilt intressant, med sin form som ett grekiskt tempel och inskription som berättar om emigrationen till Amerika.

K v a r t e r N ligger som en lång smal remsa i kyrkogårdens nordöstra hörn. Gränserna mellan kvarteren är inte så tydliga här i den norra delen av kyrkogården och kvarter N omges av grusgångar mot öster och söder och gräsgångarmot väster och norr, grusgångar. Kvarteret består endast av två något oregelbundna gravrader i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är av typiska enhetliga stående låga stenvårdar, många med stenram framför. I den södra delen dominerar 1930-40-talen och de flesta har stenram. Två av dem har klassats som värdefulla representanter, då de har en estetisk och väl utformad helhet mellan vård och stenram. I norr finns det fler yngre vårdar utan ram. Titlar förekommer ofta i de äldre delarna; sadelmakare, kvarnägare och hemmansägare men även chaufför.

I kvarter M finns många gravvårdar av mer ålderdomligt slag, men de är från 1910-20-tal.

K v a r t e r O ligger ytterst mot öster i den yngre delen av kyrkogården och avgränsas därför av den klippta häcken och trädkransen av ek, gräsgångar i övrigt. Även detta kvarter är långsmalt och delas in av gravrader i nord-sydlig riktning. Gravraderna skiljs åt av grusgångar. Här finns enhetliga raka rader av tidstypiska låga stenar med stenramar från 1930-talet, här är de flesta dock från 1950- och 60-taln. En har klassats som värdefull representant för denna stil, då den har en estetisk och väl utformad helhet mellan vård och stenram. I den norra delen finns mer yngre vårdar från sent 1900-tal, ofta utan ram men med stenkantade rabatter. Vid en del enskilda gravar finns det klippta barrbuskar.

K v a r t e r P ligger på den yngre delen av kyrkogården som en smal lång remsa längs den västra kanten. Kvarteret avgränsas av den klippta häcken och trädkransen mot väster och norr. Kvarteret karakteriseras av raka gravrader i nord-sydlig riktning, indelade av rygghäckar. Gravvårdarna vänder sig mot öst eller väst, bort från rygghäckarna mot gräsgångarna. Rygghäckarna och de enhetliga

Kvarter N ligger mitt i den norra delen men skiljs från de intilliggande kvarteren av grus- och gräsgångar. här finns låga enhetliga vårdar från 1930-talet och framåt.

I kvarter O finns många gravvårdar med stenram från 1950- och 60-talen, placerade i raka rader indelade av grusgångar.

moderna stående stenvårdarna gör kvarteret till en tydlig årsring på kyrkogården, då denna utformning av gravkvarter fick stort genomslag under årtiondena efter 1950-talet. Här är vårdarna främst från 1970-80-talen. Denna typ av vårdar är ännu rikt representerade och sentida varför ingen klassificerats som värdefull. En vård är dock särskilt intressant då den och kanten runt den framför liggande vården är gjuten i betong.

I kvarter P finns de yngsta gravvårdarna, från 1990-2000-talet.

Väster om den gamla delen av kyrkogården, runt kyrkan ligger en p a r k . Den utgjorde tidigare en äng med skapades om till park på 1940-talet. Parken ligger några meter lägre än kyrkogården och skiljs åt från denna av en hög kallmurad stödmur. I muren ligger även gravkapellet, vars fasad nästan upplevs som en del av muren. I övrigt omges parken av landsvägar och åker. Längs den södra kanten leder en allé av höga gamla kastanjer, troligen en rest av en äldre kyrkväg mellan Alsingska skolan och kyrkan.

Parken utgörs av en böljande kuperade gräsmatta, vars lägsta yta utgörs av en stor damm, som bildar en effektfull vattenspegel. Gräsmattan kontrasteras till några högresta stora träd, dels allén i söder men även en stor hängbjörk och en stor rhododendron framför kapellet. Vid dammens nordvästra kant finns en stor hängpil och en stor rhododendron. Längs hela den norra kanten finns en bred, relativt modern perennrabatt. I det nordöstra hörnet finns en pergola överväxt med vildvin och pipranka. Inne i pergolan finns enkla träbänkar och marken är täckt med kalkstenshällar.

De raka raderna med låga vårdar i kvarter P sklijs också åt av rygghäckar.

Bänken i pergolan.

Parken utgörs av böljande gräsmattor, stora sorgträd som spegalr sig i en damm, som även är en branddamm. I parkens nordvästra hörn står en minnessten i ljus granit med ett porträtt högst upp samt inskriptionen C F Lundqvist, Lunkan, föddes här 24 jan 1841. Längs landsvägen norr om parken finns en fin perennplantering, se bilden nedan.

Gravvårdar på Veinge kyrkogård

Vårdarna är främst i sten, av olika sorter, och stående. De olika gravvårdstyperna följer i huvudsak de nationella strömningarna, se tidigare avsnitt. Det finns även ett fåtal gjutjärns- och smideskors kvar. Det finns mycket få riktigt gamla vårdar kvar från tiden före 1850; endast tre stenhällar i vid kyrkväggen i kvarter D samt en rest över prosten Alsing 1814. Detta beror troligtvis på en tradition att ta bort alla äldre gravvårdar när kyrkogården var fullbelagd. De äldre gravvårdarna var dessutom ofta i trä och därmed inte så beständiga. När den yngre delen anlagts i mitten av 1800-talet verkar de äldsta kvarteren runt kyrkan ha använts sparsamt. Det är därför viktigt för kyrkogårdens och socknens historia att så många av del äldre karaktärsskapande högresta stenvårdarna, vanligtvis höga smalstenar men även en bautasstenar, i framför allt kvarteren B, D, E, F, H, I bevaras.

Det finns mycket få hantverksmässigt eller unika vårdar. Dock finns ännu en hel del kvar från 1900-talets första årtionden. Enhetliga tidstypiska stenvårdar från 1930-talet och framåt är rikt representerade. Påkostade och unika inhägnader förekommer i enstaka fall i de äldre kvarteren. Även vanliga stenramar eller andra inramningar är relativt ovanliga. I kvarter G samt i enstaka rader i O och K förekommer de konsekvent. G är också ett finns exempel på enhetliga vårdar från 1930-talet och framåt med en strikt klassicistisk prägel rikligt representerad, här med tillhörande grusfyllda stenramar. De karaktäriseras av enkla former, släta ytor, stående, låga kvadratiska eller rektangulära stenar med kolonner, pilastrar, voluter, stenkulor eller friser på vårdarna. Dekoren har ofta bladrankor, facklor och urnor.

Inskriptionerna är oftast inhuggna i stenen, men det förekommer även reliefskrift. Inskriptionerna på vårdarna består oftast av titel, namn, födelse- och dödsdatum samt ibland gårdsnamn eller ortnamn och en hänvisning till en psalmvers eller bibeltext. Andra inskriptioner är mycket ovanliga. Kors och stjärnor är en vanlig dekor överst på stenen. Med tiden, efter mitten av 1900-talet, blev det allt ovanligare med titlar. Yrken som har präglat Veingetrakten är övervägande relaterade till lantbruk som t ex lantbrukare, hemmansägare, arrendatorn och åbon. Med den ålderdomliga titeln ”åboen” menades en person som brukade någon annans jord med en ärftlig besittningsrätt s k ”åborätt”. Nära förknippat med lantbruket är kvarnägaren och mjölnaren.

Kyrkans betydelse i samhället illustreras genom fina placeringar av gravvårdarna vid mittgångarna och nära kyrkan. Titlar och prosten, kontraktsprosten, komministern, kyrkvärden men även organisten.

De olika typer av gravvårdar på Veinge kyrkogård följer i stort de nationella strömningarna, även om vissa typer lever kvar länge här. Ovan t. v. gjutjärnskors B 40 gästgivare Hallonlöfs familjegrav. Ovan t. h. typisk högrest smalsten, här E 11, över lantbrukare Per Jönsson och hans familj, rest 1885.

Nedan t.v. ett fint exempel på låg bred sten med tillhörande stenram, G 31-32 över förste postiljonen Theodeor Liljengren och hans maka Nancy, 1938. Nedan t.h. de tre liggande hällarna vid kyrkan, D 71-73, är av en ålderdomlig typ. Det finns få liggande vårdar på kyrkogården.

Andra titlar som förekommer berättar också något om ett svunnet bondesamhälle. Handlare spelade en viktig roll; handlanden, lanthandlaren, köpmannen. Sedan finns det hantverkare; smedmästaren, murarmästaren, sadel- och vagnmakaren. Samhällets viktiga poster speglas i titlar som nämndemannen, gästgivaren, folkskolläraren, förste postiljonen, växelstationsföreståndaren och stationsmästaren. Titeln svenskamerikanen visar också på en betydande epok i vår historia, med den stora emigrationen, där enstaka personer återvände till sitt forna hemland.

Kvinnor benämns oftast som makan, hustrun, frun, änkan, fröken eller dottern. Det finns dock titlar som skollärarinnan, pigan, barnmorskan, sjuksköterskan. Det var vanligt att sonen eller dottern bodde kvar på familjens gård hela livet eller att flera syskon blev kvar på gården för att sen vila under samma sten. Barngravar var mindre och enkla i sin utformning.

Inhägnader är inte så vanligt. Det förekommer stenramar lite här och var, men det finn socksså några exempel på smidesstaket. Ovan t.v. en stor familjegrav med flera vårdar i kvarter E. Det var vanligt fram till mitten av 1900-talet att skriva in sin yrekstitel, vilka idag berättar mycket om samhället. kvinnor nämns oftast bara som makan, systern el. dottern. Ovan mitten H 65-66 Wagntillsyningsmannen och ovan t.h E 215 sjuksköterskan är ett exemepl på en kvinnlig yrekstitel.

Nedan t.v. en av få ålderdomlig hantverksmässigt framställda gravvårdar som finns på kyrkgogården, D 62, rest över en enka från Mästocka begravd på 1870-talet, alltså från tiden innan Mästocka kapell byggdes och man fick en egen kyrkogård där. nedan t.h. E 66 ett exempel på äldre vård från 1891med marmorinfällningar, en av thorvaldsens medaljonger.

Andra inskriptioner är inte så vanliga men det finns några intressanta inskriptioner. En är på den monumentala gravvården vid mittgången i kvarter M; M 16-17. Överst och underst står *AT REST* och *REST IN PEACE* då den är rest över ett par som utvandrat till Amerika, men sedan kommit hem. Makan Clara avled i Kalifornien den 9 mars 1917, enligt inskriptionen. Maken Nils M Johnsson, verkar därefter återvänt till Veinge och avled där 1931.

En inte helt ovanlig företeelse är att andra människor velat hedra en för bygden viktig person och att detta dokumenteras på vården. Ett exempel på detta är A 5-6 över folkskolläraren Karl Wessman (1861-1917) och hans hustru Karolina; *Kamrater och elever Reste vården*. En betydelsefull person var prosten Alsing. På hans vård C 229 står; person *Åt Prosten J. D. Alsing, 1740-1814, Folkupplysningens nitiske befrämjare Åt Weinge och Tjerby församlingar*. Ibland finns en kort hälsning; *Älskad – saknad*, som på H 3-4.

Ovan t. v. Prosten Alsing var en betydlesefull man för bygden, C 229, och hans grav är en av de äldsta på kyrkgoråden. Ovan mitten H 16-17 den monumentala vården över Clara och Nils Johansson berättar något om ett emigrantöde. Ovan t.h. F 307-310 är ett av få exempel på obelisker.

Nedan t.v. på Veinge kyrkgoråd finns några exmepl på hur vårdarnas baksidor och sidor bearbetats så att de ska likna en stenmur; här I 138-140. Nedan t. h. I 240-241 är ett exempel på en ovanlig inskription, framslipad i ovankanten av vården; Kristus mitt lif-döden min winning.

Det finns ännu många yngre vårdar på Veinge och andra kyrkogårdar, varför de inte klassificeras. En del väcker utmärker sig dock och väcker intresse. Överst t. v. en vård med tillhörande rabatt ram i gjuten betong, P. över Helge ochnaita Danielsson, från 1990-talet. Nederst t.v i kvarter K finns en liten natursten över sme-Albert, en vagabond.

Mitten: en nedmonterad liten obelisk, H 182-183, är en av flera vilka tagits ned pga instabilitet. T. h. gjutjärnskors och smide kan drabbas av rost, här H 259, från 1900.

Inskriptionerna har ofta en religiös betydlese, en hänvisning til en psalmvers är vanlig. Det finns även andra varianter så som på A 23, över f.d. Landtbrukaren Jöns Johansson (1797-1885), hans hustru Johanna Nilsdotter och Dottern Ingrid; *En glad uppståndelse oss Gif, och vårt försvar i domen blif.* En annan är *Kristus är mitt lif – döden är min winning*, på I 240-241 över Joh. Andersson och hans fru Ingrid Pålsson.

Det vanligaste materialet på vårdarna är granit av olika slag men diabas, gnejs, marmor, kalksten, sandsten förekommer liksom gjut- och smidesjärn, koppar och labrador. Bland äldre vårdar är stenen ofta slät med helt eller delvis polerad framsida och på yngre vårdar är stenen ofta blank-, mattpolerad, råslammad eller obearbetad. Idag sker utvinning av grå granit till stor del i Bohuslän och Skåne. Rödgrå och blåbrun granit bryts i Bohuslän och Småland. Röd granit kom från Kattarp i Skogaby[6], men kan även komma från Bohuslän, Skåne och Småland men även från Uppland och Västergötland. Diabas (svart granit) bryts till största delen i norra Skåne och södra Småland.

Stenindustrins framväxt i södra Sverige gagnades av den rika tillgången på material samt goda sjötransport- och lastplatser längs kusten. Den svarta och gröna graniten betingade högst priser och fanns främst i Skåne, Blekinge och Småland. Stenen användes främst till byggnadssten, monument och gravvårdar. Halmstad kom att bli Hallands största stenhuggardistrikt och kring 1860-talet började man bryta sten vid stenbrottet i Söndrum.[105]

Halmstads Stenhuggeri AB skapades 1876 och kom kring 1890-talet att överlåtas på en tysk ägare. Mycket export gick nu till Tyskland och England. I början av 1900-talet flyttades stenindustrins tyngdpunkt till Lysekilstrakten i Bohuslän. Det största Bohusländska bolaget C.A. Kullgren startade 1842 och hade filialer i bl a Halland. 1905 bildades ett nytt bolag – Skandinaviska Granitaktiebolaget då det gamla bolaget gick i konkurs. Kring 1910-20-talet blomstrade stenbrottsverksamheten och har därefter minskat. Efter 1960-talet har sporadisk blockstensbrytning ägt rum.106

De vanligaste skadorna är lavar och erodering på gravstenarna. Alger förekommer i mindre grad. På gjutjärnskors/staket förekommer rost. Idag är det också vanligt att instabila vårdar monterats ned för att de inte ska falla och skada någon.

6 Hjalmarsson, 2015-09-16

Stenarna står då lutade mot sin sockel, eller ligger ned på marken.

Sammanfattande karaktäristik

Veinge kyrkogård ligger på en åsrygg mitt i det uppodlade kuperade jordbrukslandskapet. Kyrkan och kyrkogården ligger i den östra änden av kyrkbyn. I byn finns ännu äldre typer av bebyggelse, som jordbruksgårdar, äldre skolbyggnader och affärsbyggnader. Kyrkogården är indelad i två delar, avskilda från varandra av omgärdande murar och trädkransar, men även av en förbipasserande landsväg.

Kyrkan har anor sedan 1100-talet och troligen även kyrkogården. Det finns dock inga spår kvar av den äldre tiden, förutom tre ålderdomliga stenhällar vid kyrkväggen. Den äldre delen ligger runt kyrkan som en öppen och slät gräsmatta indelad av grusgångar i en korsform där kyrkan ligger i mitten. Gräsytan omgärdas av låga murar, eller bara en terrassmur i väster och söder. Av den tidigare trädkransen finns bara enstaka träd kvar längs den norra sidan. En vitputsad stiglucka på den norra sidan är ett viktigt inslag, som ger en ålderdomlig karaktär, även om detta byggnadsverk härstammar från tidigt 1920-tal. Det finns även enstaka kastanjer kvar av en allé från stigluckan fram till kyrkans långhus. Sammantaget har denna del en mycket förenklad och avskalad karaktär. Det finns dessutom endast ett fåtal gravvårdar kvar. Flera av dessa är äldre och bevarandevärda. Intill kyrkogården i väster ligger en park, vilken har en väl genomförd gestaltning och ger ett lummigt och stilla intryck med några högre träd, en vattenspegel och en pergola. Allén längs parkens södra kant, från den Alsingska skolan fram till kyrkogården är ett äldre och väl bevarandevärt inslag.

Norr om den förbipasserande landsvägen ligger en yngre kyrkogårdsdel, från mitten av 1850-talet. Den har kvar mycket av sin ursprungliga symmetriska plan vilken bearbetades och förtydligades på 1940-50-talen. Här finns en tydlig inramning av träd, mur och klippt häck. Från stigluckan i söder till fälten i norr leder en bredare rak grusgång, korsets väg kantad av träd. Kvarteren är grästäckta och inramade av trädkantade grusgångar, utom de norra där gruset delvis ersatts av gräsgångar. Årsringarna är tydliga med äldre oregelbundet placerade stenvårdar i de södra kvarteren med en koncentration till gångarna, framför allt mittgången. I de norra kvarteren finns det sena 1900-talets typiska vårda i långa enhetliga rader, flera indelade av tidstypiska låga klippta rygghäckar. Några kvarter, framför allt G och O karakteriseras av grusfyllda stenramar från 1930-50-talen.

Från den äldre delen av kyrkogården kan man blicka ut över det böljande odlingslandskapet.

Kulturhistorisk bedömning och bevarandeförslag

Lagstiftning

Idag ansvarar oftast de enskilda pastoraten eller församlingarna för kyrkogårdarna. De sköter planeringen av kyrkogårdarna och måste därför vara medvetna om de kulturhistoriska värdena, vilka enligt lag skall beaktas och förvaltas. Vissa åtgärder kräver tillstånd från länsstyrelsen som är den myndighet som ansvarar för kulturmiljövårdens intressen enligt Kulturminneslagen.

Det är gravrättsinnehavaren som äger gravplatsen så länge gravrätten löper vilket medför långtgående rättigheter över gravanordningens utformning. Gravanordning som ännu är i privat ägo kan klassas som kulturhistoriskt värdefull, men beslutanderätten finns ändå kvar hos gravrättsinnehavaren. Det ligger därmed till stor del hos gravrättsinnehavaren hur anpassning till kyrkogårdens karaktär och kulturhistoriska värde sker. Först när gravrätten upphört tillfaller gravplatsen upplåtaren som måste beakta de regler som finns till skydd för kulturmiljön. I kulturminneslagens första kapitels inledande bestämmelser framhålls det dock att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och ansvaret vilar på oss alla.

Nedan följer en sammanfattning av de lagar och förordningar som berör vården av våra begravningsplatser och dess kulturhistoriska värden samt kommentarer till lagstiftningen.

Skyddet av vårt kulturarv regleras framför allt av kulturmiljölagen (SFS 1988:950) som innehåller generella bevaranderegler för kyrkogårdar, begravningsplatser, kyrkliga inventarier och fornminnen. Fasta fornlämningar är lämningar efter historisk verksamhet som är varaktigt övergivna, och bedöms vara tillkomna innan 1850. På en äldre kyrkogård kan det t ex vara rester av äldre byggnader, murar och gravar, vilka kan beröras vid markarbeten, både ute på kyrkogården och inne under kyrkgolvet. Samråd skall därför alltid ske med länsstyrelsen när det gäller arbetsföretag på äldre kyrkogårdar. *(KML, 2 kapitlet, 1 §, 10 §)*

Kyrkobyggnader och kyrkotomter, uppförda och tillkomna innan 1939, får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö. (*Lag1999:304)*. Även begravningsplatser skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. (*Lag1990:1146)*. Det krävs alltid tillstånd för utvidgning, uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på kyrkotomten och begravningsplatser anlagda före utgången av år 1939. Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde. *(KML, 4 kap, 2, 3, 5, 11, 13 §§)* Åtgärder som till stor del förändrar och kan skada en begravningsplats är bl.a. upprepad borttagning av växtlighet och förändringar av ytmaterial eller omgärdning på en gravplats eller gångstråk samt elektrisk belysning. Ytterligare en åtgärd som man bör uppmärksamma är borttagande av återlämnade gravanordningar.

Gravvårdar som är mycket värdefulla kan klassas som inventarier av kulturhistoriskt värde och får då ett särskilt skydd, vilket innebär att de skall förvaras och vårdas väl. För avyttring, reparation, ändring, flyttning m m av sådana inventarier behövs länsstyrelsens tillstånd. *(KML, 4 kap, 6 §)* För gravvårdar som är upptagna på kyrkans inventarieförteckning finns möjlighet att erhålla s.k. kyrkoantikvarisk ersättning för vårdåtgärder förutsatt att de finns med i en vård- och underhållsplan.

I Begravningslagen (SFS 1990:1144) finns regler för hur myndigheten skall uppträda mot gravrättsinnehavare och vad som gäller för gravvårdar som av kulturhistoriska skäl bör bevaras för framtiden. Gravrättsinnehavaren har enligt begravningslagen rätt att bestämma gravanordningens utformning och utsmyckning. Upplåtaren kan dock begränsa gravrättsinnehavarens bestämmanderätt för att tillgodose god gravkultur. Det innebär t ex att på den del av kyrkogården som bedöms som kulturhistoriskt värdefull, kan upplåtaren ha föreskrifter rörande nya gravanordningars utformning för dess anpassning till helhetsmiljön. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. Om en gravanordning tillfallit upplåtaren och är av kulturhistoriskt värde skall upplåtaren låt ställa upp vården inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig plats. *(Begravningslagen, 7 kap, 26-28, 37)*

Det kan även krävas bygglov från kommunens byggnadsnämnd för åtgärder på kyrkotomter och begravningsplatser enligt plan- och bygglagen (SFS 2010:900). Även denna lag hanterar kulturhistoriska värden. En kyrkogård eller begravningsplats som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas och ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. *(PBL kap 8:13-18)* Bygglovsansökan till byggnadsnämnden kan även behöva genomgå länsstyrelsens prövning, om begravningsplatsen är anlagd före 1940, eller för de begravningsplatser anlagda efter 1939 vilka besitter stort kulturhistoriskt värde.

Alléer och därmed även trädkransar runt kyrkogårdar skyddas i förordning om skydd enligt Miljöbalken (SFS 1998:808) och förordning (SFS 1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken, 7 kap., genom biotopskyddet. Länsstyrelsen ansvarar för att biotopskyddet följs och kan ge dispens om det finns förutsättningar.[107]

Kvarter A med Alsingska skolan i bakgrunden.

Bevarandeförslag

Ur historisk synpunkt är en kyrkogård av betydelse för förståelsen av trakten omkring. Detta gäller naturligtvis även för Veingekyrkogård. Gravanordningar från olika tidsepoker kan visa olika tiders skiftningar i stilideal och olika typer av tillverkningsmetoder och vad det är för personer och yrkeskategorier som förekommit i bygden under de perioder som kyrkogården använts. Det är därför av största vikt att de få äldre gravar som finns bevarade också i fortsättningen omhändertas för att ge en så bred förståelse som möjligt av kyrkogården och trakten. Veinge kyrka har ett medeltida ursprung och det har även den äldsta delen av kyrkogården (kvarter A-D), vilket det finns få spår av. Däremot är den del som anordnades i mitten av 1800-taelt mer välbevarad till sin form, plan och kvarterstruktur, samt äldre gravvårdar. Vegetation, kvartersbildning samt enskilda gravvårdar ger dock uttryck för kyrkogårdens ursprung och utvidgningar. Bevarandeförslagen syftar till att skydda och bevara de idag fortfarande synliga tidsperiodernas olika utformning och karaktär. De skyddade delarna och objekten på kyrkogården kan därmed visa på såväl den allmänna kyrkogårdsutvecklingen som på Veinges historia.

De enskilda gravanordningarna har undersökts och klassificerats efter olika kriterier. 1900-talets alla decennier är ännu rikt representerade, varför det främst är viktigt att slå vakt om de få kvarvarande vårdarna från 1800-talet. Likaså skyddas de vårdar som har ett miljövärde för de äldre kvarteren samt de delområden där gravvårdar med grusfyllda inramningar dominerar.

Bevarandeprogrammet för Veinge kyrkogård är utformat så att det omfattar kyrkogårdens övergripande karaktär med planform, gångsystem, omgärdning och vegetation samt de olika gravanordningarna. De olika faktorerna ska tillsammans spegla kyrkogården från sent 1800-tal fram till idag.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ (kyrkoinventeringen) i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Kyrkogårdens stenmurar, trädrader och grusade gångar.
- Det medeltida murverket utgör ett omistligt historiskt dokument.
- Kyrkorummets medeltida kalkmålningar.
- Erik Lundbergs omgestaltning.
- Äldre inventarier som den medeltida dopfunten.
- Orgelläktare med bänkar samt nygotisk orgelfasad från 1800-talet.[108]

Värderade Gravvårdar

Urvalet av gravvårdar i den selektiva inventeringen har gjorts med utgångspunkt i den klassificering som Centrala Gravvårdskommittén, CGK, presenterat i skriften Gravvårdar – Allmänna råd för bevarande och återanvändning, 1998 samt Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007. Samtliga klassificerade vårdar är införda i en tabell, se bilaga 3, och har fotograferats. Alla vårdar som är mycket värdefulla har dokumenterats med blankett och foto, liksom ett antal av de värdefulla vårdarna när de är särskilt utmärkande på något sätt.

Mycket värdefulla/klass 1 utgörs av gravvårdar med stort kulturhistoriskt värde som verkligen skall bevaras på sin plats när gravrätten upphör, och som inte bör återanvändas. På Veinge kyrkogård bedöms ca trettio vårdar vara av denna klass. De utgörs av de äldsta vårdarna, främst i kvarter A-D, samt gjutjärnskors och marmorvårdar, vilka inte kan omarbetas. De är idag fysiska historiska dokument som berättar om kyrkogårdens ålder, dvs. äldre än kyrkan. Alla dessa vårdar har dokumenterats med blankett och foto. Enligt CGK: s värdering bör alla kors, kedjor och staket av gjutjärn då de är en försvinnande liten rest av unik konstruktionsperiod inom byggnadssektorn. Dessa inhägnader bör därför bevaras, men många av dem har tillförts klass 2 på grund av att vården inte är unik, eller kan omarbetas.

Värdefulla/klass 2 är de gravvårdar med kulturhistoriskt värde som är värda att bevara med hänsyn till kulturmiljön på hela begravningsplatsen, för ett kvarter eller en speciell tidsepok. På Veinge kyrkogård har ca 130 vårdar tillförts denna klass. De flesta ligger i kvarter A-D, E, F, H, I och M. vidare finns enstaka i de övriga kvarteren. Värdefulla är de vårdar som är från 1800-tidigt 1900-tal. Många är högresta stenvårdar vilka bidrar till kvarterens och kyrkogårdens ålderdomliga prägel, fina hantverk och estetiskt utförande, främst de som är placerade längs gångarna. Vårdar mitt i kvarteren är utvalda om de är unika, har en ovanlig dekor eller utförande. Något yngre vårdar finns med när de har en särskilt estetisk utformning, ofta med sammanhörande vård och inramning. Inga vårdar från tiden efter 1950 är klassificerade. De kan dock återupplåtas och omarbetas med stor varsamhet och respekt. Där inskriptionen är av särskilt värde bör denna framgå även efter återanvändning. Samtliga klassificerade vårdar är införda i en tabell, se bilaga X. Ett antal av dessa vårdar är också inventerade med en egen blankett när de är särskilt utmärkande av något slag.

Övriga utgörs av övriga gravvårdar utan något högre kulturhistoriskt värde. Dessa har inte inventerats eller dokumenterats. I denna klass ingår samtliga vårdar från tiden efter 1950, samt äldre vilka ännu är rikt representerade. De har ofta gravrättsinnehavare och kan återupplåtas, flyttas och i vissa fall tas bort. Alla övriga vårdar bör dock bevaras på ursprunglig plats, så långt det är möjligt, eftersom de är värdefulla genom sin befintliga placering. Samtliga stenramar bör dock bevaras i kvarter G, samt i vissa rader i kvarter O och K.

Generella riktlinjer för Veinge kyrkogård

- Kvarterens planform skall bevaras och som en följd av detta även gångsystemet, så att de olika utvidgningsfaserna blir synliga. Huvudaxlarna och dess gångar bör ligga som utgångspunkt för framtida planering. De ursprungliga ritningarna, där sådana finns, bör stå som utgångspunkt vid förändringar och vård.
- De gångar som har kvar sin grusbeläggning bör behållas. Vid ev. handikappanpassning bör val av material noggrant prövas för att inte skada kyrkogårdens kulturhistoriska värde. Packat stenmjöl kan vara en lämplig metod. (Se ”*Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*” för mer information om vilka gångar som passar på en kyrkogård.[109])
- Kyrkogårdens entréer; stigportarna, samt smidesgrindar mellan stenstolpar skall bevaras och underhållas med traditionella metoder och material. Omgärdning i form av smidesstaket mellan pelare skall bevaras, liksom stenmurar och terrassmurar.
- Kvarterens mark bör förbli täckt av gräsmatta indelad av grusgångar (utom kvarter G).
- Kyrkogården bör även vara omgärdad av en trädkrans. Denna är dock föryngrad till stor del, och kan även i fortsättningen bestå av den typen av träd som finns i aktuellt område. En plan bör tas fram för att hantera trädkrans och trädrader i den äldre delen av kyrkogården.
- Vid förändring/borttagande av träd krävs tillstånd från Länsstyrelsen. Alléer och träd utanför kyrkogården kan omfattas av miljöbalkens biotopskydd och kulturmiljölagen och ev. förändring av dessa handläggs av länsstyrelsen.
- Den sparsamma vegetationen inom kvarteren ett karaktärsdrag som bör bevaras. Endast små, lågväxande växter bör förekomma på de enskilda gravarna.
- Andra inslag på kyrkogården i form av soffor, belysning, papperskorgar och servicestationer bör hålla hög kvalitet beträffande material och utformning, men vara neutrala och inte stjäla för stor uppmärksamhet från de gamla kulturhistoriska miljöerna.
- Gravkapellet bör bevaras, vårdas och underhållas med material och metoder som ursprunget.

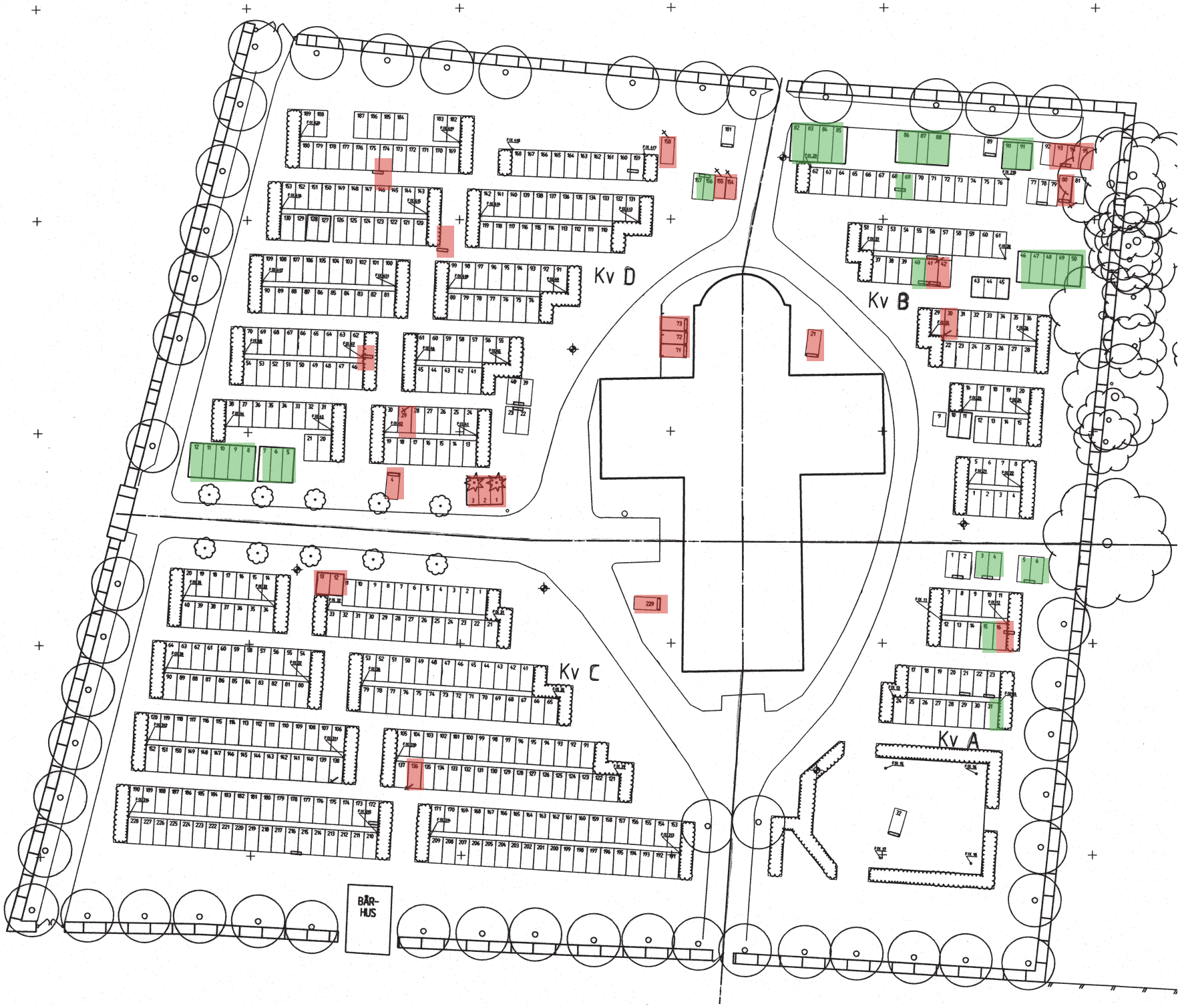
Kv D
Kv B
Kv C
Kv A
BÅR-
HUS
Klass 1/
mycket
värdefull
Klass 2/
värdefull

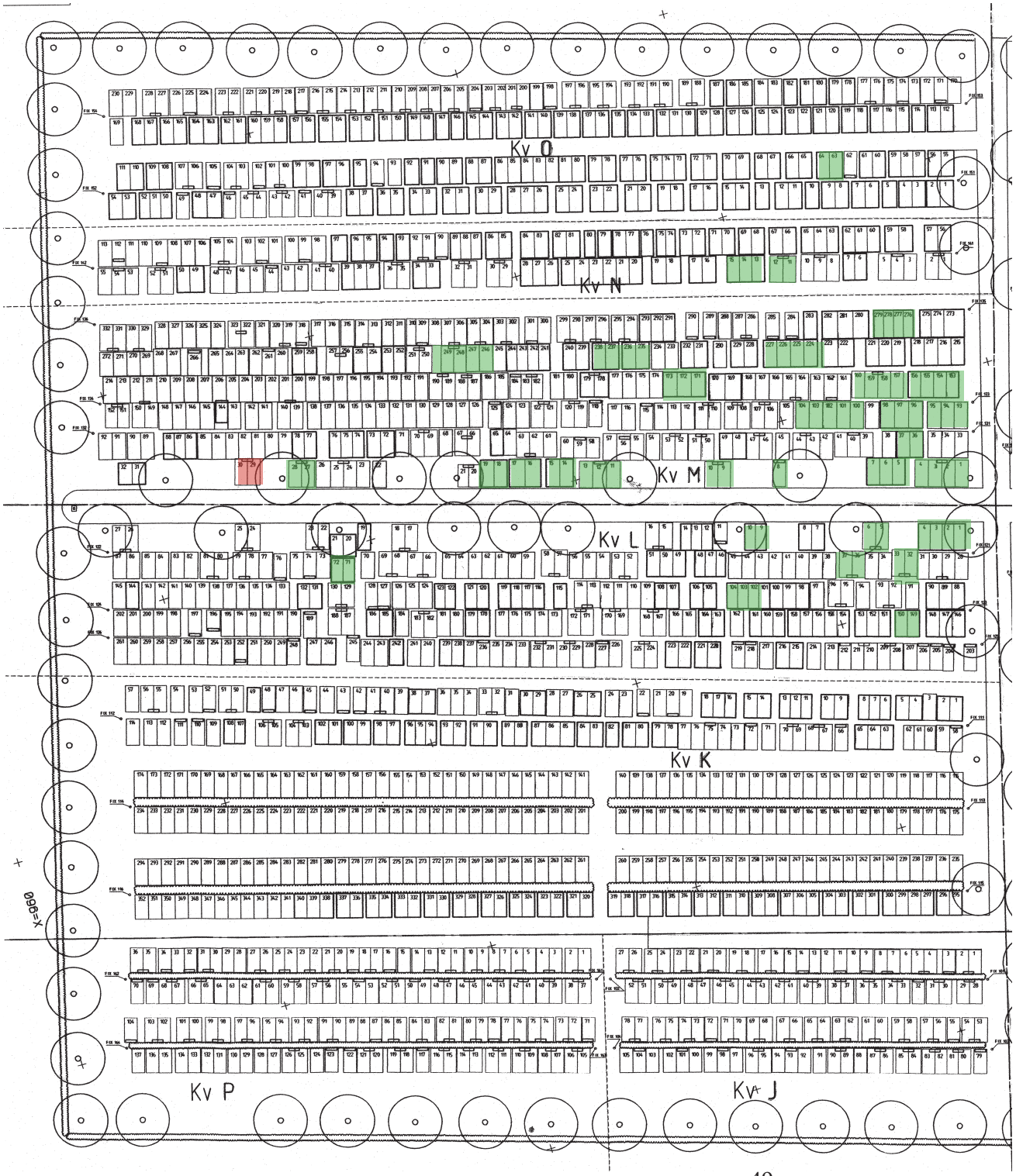

Klass 1/
mycket
värdefull

Klass 2/
värdefull

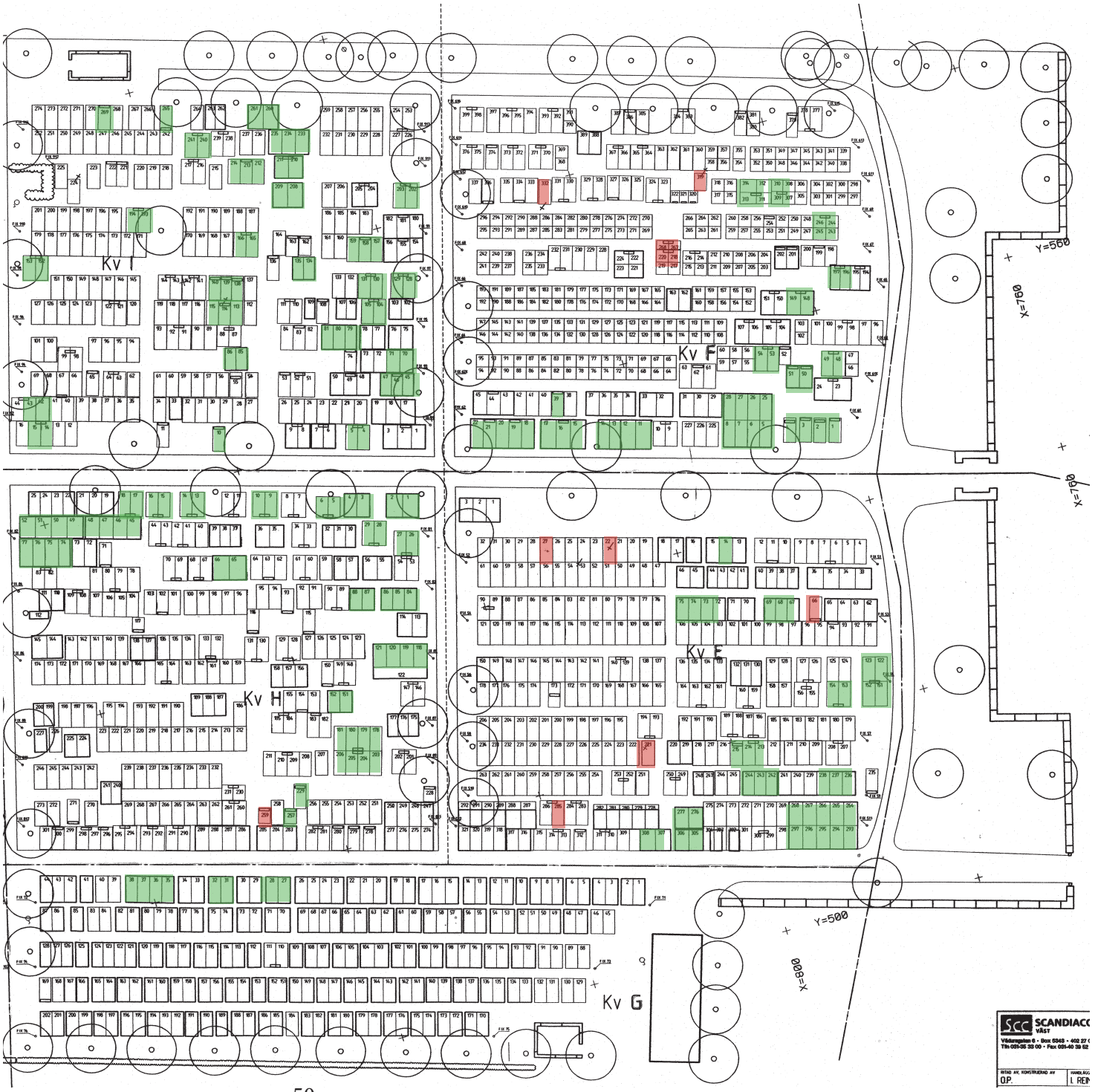

Klass 1/
mycket
värdefull

Klass 2/
värdefull

Generella riktlinjer för gravvårdarna

- Kyrkogårdens gravanordningar ska spegla olika formvariationer och stilideal samt berätta om olika personer och yrkeskategorier som förekommit i trakten. Ovanliga/ålderdomliga titlar på gravstenar bör bevaras. Se även avsnitt om vård och underhåll av gravvårdar, vars inriktning bör följas.
- Det kan finnas en möjlighet att söka kyrkoantikvarisk ersättning för mycket värdefulla (klass 1) gravanordningar, där gravrätten återgått till församlingen och gravanordningen tillfallit upplåtaren, och då kan räknas som fasta anordningar på begravningsplats. För att ersättning ska kunna beviljas till vård av sådana gravanordningar ska de föras upp på en särskild förteckning ”kulturhistoriskt mycket värdefulla gravanordningar”. Förteckningen ska fastställas av kyrkorådet i samråd med länsstyrelsen. Församlingen ansvarar för att de gravanordningar som förts upp på förteckningen vårdas och bevaras.
- Alla gravanordningar som är mycket värdefulla skall bevaras och vårdas på plats d v s skadade vårdar skall lagas och konservator skall upprätta program för att på lämpligt sätt åtgärda skadade äldre gravanordningar.
- Återlämnade gravanordningar som är mycket värdefulla skall ej återupplåtas.
- Alla gjutjärns-, smideskors och gjutjärnsplattor skall bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Alla ovanliga omgärdningar av gjutjärns, smide och buxbom och sten skall bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- När en befintlig gravplats av kulturhistoriskt värde skall kompletteras med nya vårdar som t ex placeras i en stenram, bör den nya vården anpassas till den äldre vården genom liknande material, bearbetningssätt, typsnitt och formspråk.
- Nytillskott av gravanordningar bör ske på befintliga tomma gravplatser och med hänsyn till de äldre omkringliggande gravanordningarnas placering. Urnsättning kan tillåtas även i äldre kvarter om gravplatsen få samma storlek som en kistgrav.
- Värdefulla gravvårdar kan ev. återanvändas om inte omarbetningen minskar eller förvanskar det kulturhistoriska värdet. Omarbetning bör ske på ett för gravvården tidstypiskt sätt i fråga om bearbetning och utformning. Vårdarna bör bevaras på ursprunglig plats, men i speciella fall kan det vara motiverat att de flyttas inom sin tidszon om det inte stör helhetsintrycket på kyrkogården eller del av kyrkogården.
- Övriga gravvårdar kan av kretsloppsskäl eller andra skäl återanvändas. Även omarbetning av dessa vårdar bör ske på ett för gravvården tidstypiskt sätt i fråga om bearbetning och utformning. Om skäl för bevarande saknas kan gravvårdarna bortföras. Gränsen för vad som betraktas som kulturhistoriskt värdefullt flyttas ständigt framåt och inom ett tiotal år kan 1950-60-talens gravvårdar betraktas som spår av äldre tiders gravvårdskultur som hotas av utplåning. Det är därför önskvärt att man så långt det är möjligt bevarar alla gravvårdar på sin ursprungliga plats.
- Vid förflyttning och omarbetning av en vård rekommenderas dokumentation genom fotografering. Genom fotona skall framgå stenens helhetsutseende, detaljer och text, samt vårdens placering på kyrkogården. Fotona bör sedan arkiveras då detta är av stort värde för den fortsatta samhällsforskningen och för enskilda släktforskare.

Riktlinjer för de enskilda kvarteren

Kvarter A -D, minneslunden

Utöver de generella reglerna gäller följande:

- Kvarteren bör vara täckta av gräs.
- För att förtydliga den korsformade planen med indelningen i fyrakvarter kan med fördel den borttagna grusgången mellan kvarter A och B återskapas.
- I de fall där klassificerade vårdar har en inramning bör även ramarna bevaras.
- Nya stenramsgravar kan tillåtas.
- En plan för att återskapa en trädkrans liksom bevara trädraden mellan stigporten och kyrkans norra sida bör tas fram.
- De äldre gravvårdarna som finns kvar är viktiga att bevara på sin ursprungliga plats.

Kvarter E, F, H, I

Utöver de generella reglerna gäller följande:

- Kvarteren bör vara täckta av gräs.
- I de fall där klassificerade vårdar har en inramning bör även ramarna bevaras.
- Nya stenramsgravar kan tillåtas.
- De äldre gravvårdarna som finns kvar är vik-

tiga att bevara på sin ursprungliga plats.

Kvarter G

Utöver de generella reglerna gäller följande:

- Alla grusade ytor bör bevaras.
- Bevara alla stenramsgravar. Återlämnade gravramar utan vård skall bevaras och kan återupplåtas. Nytillskott av stenramsgravar kan tillåtas där det saknas stenram.

Kvarter K, L, M, N, O

Utöver de generella reglerna gäller följande:

- Bevara de raka enhetliga raderna indelade av rygghäckar som finns i kvarter K. Även nya vårdar bör ha ungefär samma mått som de befintliga.
- Bevara alla stenramsgravar i västra raden i kvarter K, samt kvarvarande stenramar i N och O. Återlämnade gravramar utan vård skall bevaras och kan återupplåtas. Nytillskott av stenramsgravar kan tillåtas där det saknas stenram.
- Bevara den varierade karaktären med många äldre vårdar av olika storlek närmast mittgången.

Kvarter J, P

Utöver de generella reglerna gäller följande:

- Bevara de raka enhetliga raderna indelade av rygghäckar.
- Även nya vårdar bör ha ungefär samma mått som de befintliga.

Vård och underhåll av gravstenar

Följande råd är främst hämtade från *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, CGK, 2007.

För vård och underhåll av kulturhistoriskt värdefulla gravar har Riksantikvarieämbetet gett ut en skrift ”*Vård av gravstenar*”. Denna tar främst upp äldre vårdar, från medeltiden fram till mitten av 1800-talet. Skriften finns att ladda ner på Riksantikvarieämbetets hemsida raa.se

För nyare vårdar finns en skrift utgiven av Sveriges Stenindustriförbunds SSF:s *Stenhandbok om Gravvårdar*. Här finns bl a råd om hur stenar kan rengöras och underhållas.

Gravvårdar i klass 2/värdefulla och andra vårdar kan återupplåtas. Dessa vårdar bör stå kvar på sin ursprungliga plats eller möjligtvis flyttas inom sin tidszon för att ännu visa kvarterets eller kyrkogårdsdelens årsring och historia.

Återanvändning av vårdar kan kräva en viss bearbetning av stenen. Detta är möjligt med kristallina bergarter som granit, diabas, gnejs, porfyr och kvartsiter. Vilka är de stenarter som är vanligast förekommande på kyrkogården. Sedimentära bergarter som sandsten, kalksten, skiffer och marmor, vilka var vanligare i äldre tider, är olämpliga att bearbeta. Vårdar i metall kan och bör inte omarbetas. Det kan dock vara möjligt att förse dem med en ny metallplatta med ny inskription, vilket kan möjliggöra en återanvändning.

Vid omarbetning krävs hög hantverksskicklighet och stenkunskap, i högre grad än vid nytillverkning. Bearbetningsteknik och stil måste överensstämma med den ursprungliga gravvården. Riktlinjer vid återanvändning är:

- Kulturhistoriskt värdefulla vårdar får inte utsätts för uppenbar risk att förstöras eller förlora sitt värde.
- Rengöring, omslipning eller nedhuggning av textyta får inte medföra att ursprungliga bearbetningar eller materialegenskaper förstörs.
- Text, stil, val av dekor samt bearbetning skall överensstämma med anordningens ursprungliga utförande och tidsepok.[110]

Det finns några exempel på hur en gravvård kan användas. Ett bra sådant är I 157-159, en äldre högrest smalsten so är viktig för kvarterts heljetskarkatär. den srestes över en lantbrukare Hedin och hans famlj i början av 1900-talet. Ungefär hundra år senare återanvändes baksidan till dennes ättlingar.

Källor

Tryckta källor och litteratur

Aronson, Roland, *Kyrkogårdens estetik och minnesmärken*, Forntid-Nutid-Framtid, i *Sten* nr 3/2000, s 27-29

Berglund, Allan, *Kyrkogårdar i Nordhalland*, s 16-22 i *Vår bygd* 1922, Nordhallands hembygdsförening och Norra Hallands Kulturhistoriska förening, 1922

Bräkne-Hoby kyrkogård, Bräkne-Hoby pastorat, Lunds stift, en kulturhistorisk dokumentation,Länsstyrelsen i Blekinge, 2002

Bucht, Eivor m.fl., *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, Stad & Land, Movium/inst. för landskapsplanering, nr 103/1992, 1992

Bygd att vårda. Program för kulturmiljövård, Landsantikvarien, Hallands länsmuseer, Laholms kommun, 1987, Laholm

CGK, Centrala Gravvårdskommittén, Gravvårdar, Allmänna råd för bevarande och återanvändning, Stockholm, 1998

CGK, Centrala Gravvårdskommittén, Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, Västerås, 2007.

Halland – Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Sockenkyrkorna, Kulturarv och bebyggelsehistoria, universiteten i Stockholm, Umeå och Uppsala samt Riksantikvarieämbetet med stöd av Riksbankens Jubileumsfond, Riksantikvarieämbetets förlag, 2002

Hammarsköld, Hans, Theorell, Anita, Wästberg, Per, *Minnets stigar, en resa bland svenska kyrkogårdar,* Bokförlaget Max Ström, 2001

Kapellkyrkogården, Kulturhistorisk dokumentation med bevarandeplan,Kulturmiljö Halland, Hallands länsmuseer, 2004, Halmstad

Klintborg Ahlklo, Åsa, *Mellan trädkrans och minneslund – svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990,* Stad & Land nr 167, Movium, sekretariatet för den yttre miljön vid Sveriges lantbruksuniversitet, 2001

Knutsson, Ivar, *Veinge och Tjärby genom sekler, en hembygdsbok utgiven av Veinge Hembygdsförening,* Gustafsson i Hishult, 1986

Kulturmiljövård, nr 6:89, Tema kyrkogårdar, information utgiven av Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989

Lundby kyrkogårdar, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 9,Göteborgs kyrkogårdsförvaltning och Göteborgs stadsmuseum,Göteborg, 1997

Nordiska museet, Svenskt liv och arbete nr 31, red. Mats Rehnberg, *Stenhuggarminnen,*Malugn, 1973

*Onsala kyrkogård,Kulturhistorisk inventering,*Förslag till bevarandeplan, Landsantikvarien, Hallands länsmuseer,1996

Reijer.Pål.,Sörensen. Ann-Britt.,*Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*, i Stad & Land 170:2007. Moviumcentrum för stadens utemiljö SLU, Alnarp. ISBN: 978-91-576-7235-3

Släps kyrkogård, Kulturhistorisk dokumentation, Förslag till bevarandeplan,Kulturmiljö Halland, Hallands länsmuseer, 2003, Halmstad

Säve och Rödbo kyrkogårdar, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 12, Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Göteborg, 1999

Vallda kyrkogård, Kulturhistorisk dokumentation, Förslag till bevarandeplan,Kulturmiljö Halland, Hallands länsmuseer, 2003, Halmstad

Vård av gravstenar, Riksantikvarieämbetet, Växjö, 2002

Wadsjö, Ambrosiani, *Kyrkogårdskonst- Avbildningar från äldre svenska kyrkogårdar,* AB Svenska Teknologföreningens Förlag, Stockholm, 1919

Arkiv

Veinge församling

Gravkarta över Veinge kyrkogård

Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981

Veinge kyrkoarkiv, OIb:2, handlingar som rör kyrkogården

Information lämnad avvaktmästare xx iVeingeförsamling.

Landsarkivet i Lund

Veinge kyrkoarkiv OI: 1 Handlingar angående kyrka och kyrkogård 1694-1891

Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981

Kulturmiljö Halland, Hallands länsmuseer

Lennartsson. Britt-Marie. Mascher. Catharina,*Kulturmiljöprogram för Laholms kommun, utkast*, s 270-278 (Veinge), s 233-238(Tjärby) 2015

Kulturmiljö Halland arkiv, Veinge kyrka 1946-,

Lantmäteriet

Ekonomisk karta, Rikets allmänna Kartverk, ekonomiska avd. bladet Veinge, 1923

Riksantikvarieämbetet

Kopior ur ATA, topografiska samlingen, Veinge, socken

Kulturmiljöbild, www.raa.kmb.se, bildbeteckning 1851-1, 1918 foto Sigfrid Gunnäs, arkivsignum K 1 C: 250 Ve-Vä, 1851-2

FMIS Veinge

Informant

Siv Hjalmarsson, Veinge Hembygdsförening, 2015-09-16

Foton

Fotografering har skett digitalt, i raw-format. Originalen till fotografierna förvaras i arkivet hos Kulturmiljö Halland, Hallands länsmuseer, Bastionsgatan 3 i Halmstad.

Film nr 2014-75 i arkivet innehåller fotografier som visar Veinge kyrkogård är tagna i juli 2014-augusti 2015. Fotona är tagna av Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland.

Fotnoter

1 Handbok, CGK
2 Bucht m. fl., s 12
3 Bucht m. fl., s 97
4 Bucht m. fl. s 12
5 Halland, landskapets kyrkor, s 22
6 Bucht m.fl., s 14-18
7 Släps kyrkogård, s 13
8 Onsala kyrkogård, s 11
9 Halland, landskapets kyrkor, s 65
10 Halland, landskapets kyrkor, s 20

11 Berglund, s 16-22
12 Hammarsköld m.fl., s 497
13 Raä, Halland, landskapets kyrkor, s 62-63
14 Wadsjö, Ambrosiani, s 54
15 Buchtm.fl., s 36
16 Bucht m. fl., s 14-15
17 Halland, landskapets kyrkor, s 36
18 Bucht m. fl., s 21-27
19 Bucht m. fl., s 21-29
20 Berglund, s 16-22

21 Bennet, s 6
22 Halland, landskapets kyrkor, s 41-66
23 Bucht m. fl., s 28-33
24 Kulturmiljövård 6:89, s 8
25 Buchtm.fl., s 32
26 Kulturmiljövård 6:89, s 4
27 Bucht m.fl., s 33
28 Kulturmiljövård 6:89, s 8
29 Buchtm.fl., s 34
30 Kulturmiljövård 6:89, s 4

31 Buchtm.fl., s 34
32 Klintborg Ahlklo, s 25-26
33 Kulturmiljövård 6:89, s 18-19
34 KlintborgAhlklo, s 28-29
35 Aronson, s 28-29
36 Aronson, s 28
37 Kulturmiljövård 6:89, s 11
38 Aronson, s 27

39 Kapellkyrkogården, s 13

40 Kulturmiljövård 6:89, s 4
41 Wadsjö/Ambrosiani, s 72
42 Vård av gravstenar, s 4
43 Vård av gravstenar, s 4
44 Kulturmiljövård 6:89, s 15
45 Hammarsköld m.fl., s 371
46 Kulturmiljövård 6:89, s 43
47 Hammarsköld m.fl., s 351
48 Kulturmiljövård 6:89, s 15
49 Lundby kyrkogårdar, s 13

50 Hammarsköld m.fl., s 351-355
51 Kulturmiljövård 6:89, s 5
52 Kulturmiljövård 6:89, s 20-23
53 Hammarsköld m.fl., s 356
54 Berglund, s 16-22
55 Hammarsköld m.fl., s 497, 518
56 Kulturmiljövård 6:89, s 15-17
57 Kulturmiljövård 6:89, s 17
58 Vård av gravstenar, s 4
59 Säve och Rödbo kyrkogårdar, s 14
60 Kulturmiljövård 6:89, s 18-19

61 Kulturmiljövård 6:89, s 18-19
62 Kulturmiljövård 6:89, s 43

63 Vård av gravstenar, s 4
64 Veinge och Tjärby genom sekler, s 172
65 Veinge och Tjärby genom sekler, s 109
66 Kulturmiljöprogram för Laholms kommun, utkast, s 270-278
67 Bygd att bevara, Program för kulturmiljövård, 1987, s 187
68 Veinge kyrkoarkiv OI: 1 Handlingar angående kyrka och kyrkogård 1694-1891
69 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, Wadsjö
70 Veinge och Tjärby genom sekler, s 37

71 Kulturmiljöbild, Raä, bildbeteckning 1918 foto Sigfrid Gunnäs, arkivsignum K 1 C: 250 Ve-Vä, 1851-2

72 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981
73 ATA, Veinge, utdrag ur protokoll, kyrkostämman, 1921-12-10
74 ATA, Veinge, beslut och ritningar, kungl. Byggn. styr. 1922-06-01, Domkapitlet, 1922-05-11
75 ATA, Veinge, brev fr Sven Ljung till Länsstyrel sen, 1947-01-27
76 ATA, Veinge, ritning till stiglucka i muren, god känd av Kung. Byggn. Styr. 1922-06-07
77 LLA Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981, Wadsjö 44
78 http://kulturnav.org/
79 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, brev 43-05-25, PM 43-07-06, brev 44-11-04

80 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, Wadsjö 44-11-03
81 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, Wadsjö 44-11-03
82 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, 1967
83 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981
84 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, Entreprenadhandlingar (1945 eller 1952), odat.
85 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, Entreprenadhandlingar (1945 eller 1952), odat.
86 ATA, Veinge, artikel i Laholms tidning 1953-03-02
87 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, entreprenadhandlingar, 52-04-08
88 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, slutbesiktning 1953-05-28
89 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, odat. handling
90 ATA, Veinge, brev från Länsstyrelsen i till Veinge kyrkoråd, 1979-10-25

91 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrk ogården, 1943-1981, entreprenadhandlingar, 52-04-08
92 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981, växtlista, 1948, Västkus tens Trädgårdsanläggningsbyrå
93 LLA Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981, Kyrkogårdskommit téns rapport 1953-10-13
94 ATA, Veinge, tidningsartikel i Laholms tidning 1953-03-02
95 LLA Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981, offert Siemens 1960-11-18
96 LLA Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyrkogården, 1943-1981, brev till trädgårdsar kitekt Bertil Jönsson, Månstorp 1964-10-01
97 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981
98 Kulturmiljö Halland arkiv, Veinge kyrka 1946-, beslut Länsstyrelsen 2004-11-15
99 Kulturmiljö Halland arkiv, Veinge kyrka 1946-, beslut Länsstyrelsen 1992-04-02

100 FMIS, Riksantikvarieämbetet, Veinge 184:1, 185:1, 181:1, 182:1
101 FMIS, Riksantikvarieämbetet, Veinge 186:1, 187:1, 188:1
102 Kulturmiljöprogram för Laholms kommun, utkast, s 278
103 FMIS, Riksantikvarieämbetet, Veinge 87:1
104 Veinge kyrkoarkiv, OIb:1, handlingar som rör kyr kogården, 1943-1981, odat. handling
105 Nordiska museet, Stenhuggarminnen, s 11-15
106 Söndrum – bygd i förvandling, s 25-56. Söndrums hembygdsförening 1971-1981, s 57-61.
107 Bräkne-Hoby kyrkogård, 2002
108 Karakterisering, kyrkoinv, ML
109 Pål Reijer och Ann-Britt Sörensen, Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar, Stad & Land 170:2007. Movium- centrum för sta dens utemiljö SLU, Alnarp. ISBN: 978-91-576-7235-3
110

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Inventerat av:
Datum:
Länn:
Kommun:
Fastighet:
Stift:
Församling:
Kyrkogård:
Övrigt:

Foto/fotograf:
Originalmaterial:

HISTORIK

Anläggningsår:

Utvidgningsår:

Förändringar:

Fornlämningar/arkeologiska undersökningar:

Byggnader:

Övrigt:

KÄLLOR

Kartmaterial:
Ekonomisk karta
Äldre kartor:

Litteratur:
Andra källor:

Arkiv:

BESKRIVNING

Omgivning/läge i landskapet:

Omgärdning:

Ingångar:

Vegetation (som påverkar helheten):

Planform:

Gångsystem:

Nutida prägel/huvudkaraktär:

Byggnader:

Fornlämningar:

Konstnärlig utsmyckning:

Minneslund:
Askgravlund/askgravplatser:

Kulturhistorisk bedömning:

Kvartersinventering

Inventerat av: Britt-Marie Lennartsson Foto: BML/digitalt
Datum: 2014-09-23 Originalmaterial: Kulturmiljö Halland
Kyrkogård:
Kvarter:

BESKRIVNING
Omgivning:

Omgärdning:

Ingångar:

Vegetation:

Planform:

Gångsystem: kantad av grusgångar

NUTIDA PRÄGEL:

GRAVVÅRDSTYPER:
GENOMGÅENDE MATERIAL:

BYGGNADER:

FORNLÄMNINGAR:

ÖVRIGT:

KULTURHISTORISK BEDÖMNING:

Bilaga 1 C

KULTURHISTORISK INVENTERING
Gravplatser

[illegible]

[illegible]	Datum
	20150817

[illegible]
Veinge kyrkogård

[illegible]
B

[illegible]	[illegible]
BML	BML
[illegible] ☐ [illegible]	☐ [illegible]

Beskrivning och inskription

[illegible]

Skador vid besiktningstillfället

[illegible]

Gravplats:

[illegible]	[illegible]	
☐ Stenram	☐ 1. Sand	☐ 5. Annat (t. ex. blommor, urnor, statyer):
☐ Staket	☐ 2. Singel	
☐ Häck	☐ 3. Gräs	
☐ Annat	☐ 4. Stensättning/Plattor	

Gravanordning:

Typ (ange antal)	Sten	Trä	Järn/smide	Annat
Stående				
Liggande				
Lutande				
Annat				
Ange art av sten/trä				

[illegible]

☐ Försänkt
☐ Förhöjd
☐ Metallbokstäver/platta
☐ Annat:

Placering

[illegible]

[illegible]

Plats för foto eller liknande

Inskription

Kulturhistoriskt värde

☐ Mycket värdefull ☐ Värdefull

Markera med X samt motivera:

☐ Bemärkt person ☐ Tidstypisk ☐ Inskription ☐ Unikt hantverk/ tillverkningssätt

Motivering:

Originalmaterial från inventeringen förvaras hos huvudmannen: Höks Pastorat

Kopia har tillställts länsmuseet: Kulturmiljö Halland

FORM036 Utgåva 06 2013.01 Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation

Bilaga 2.

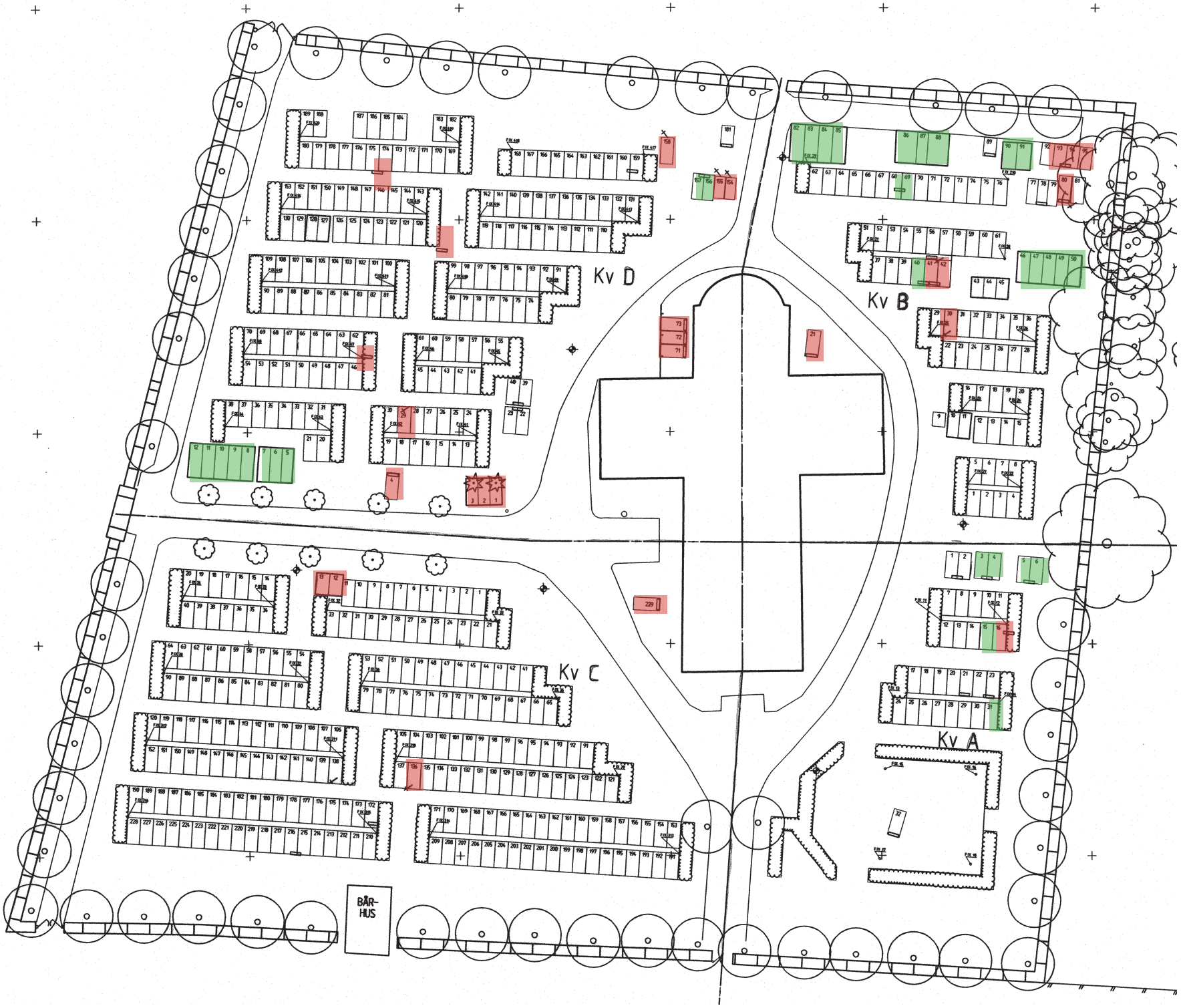

Klass 1/
mycket
värdefull

Klass 2/
värdefull

Bilaga 2.

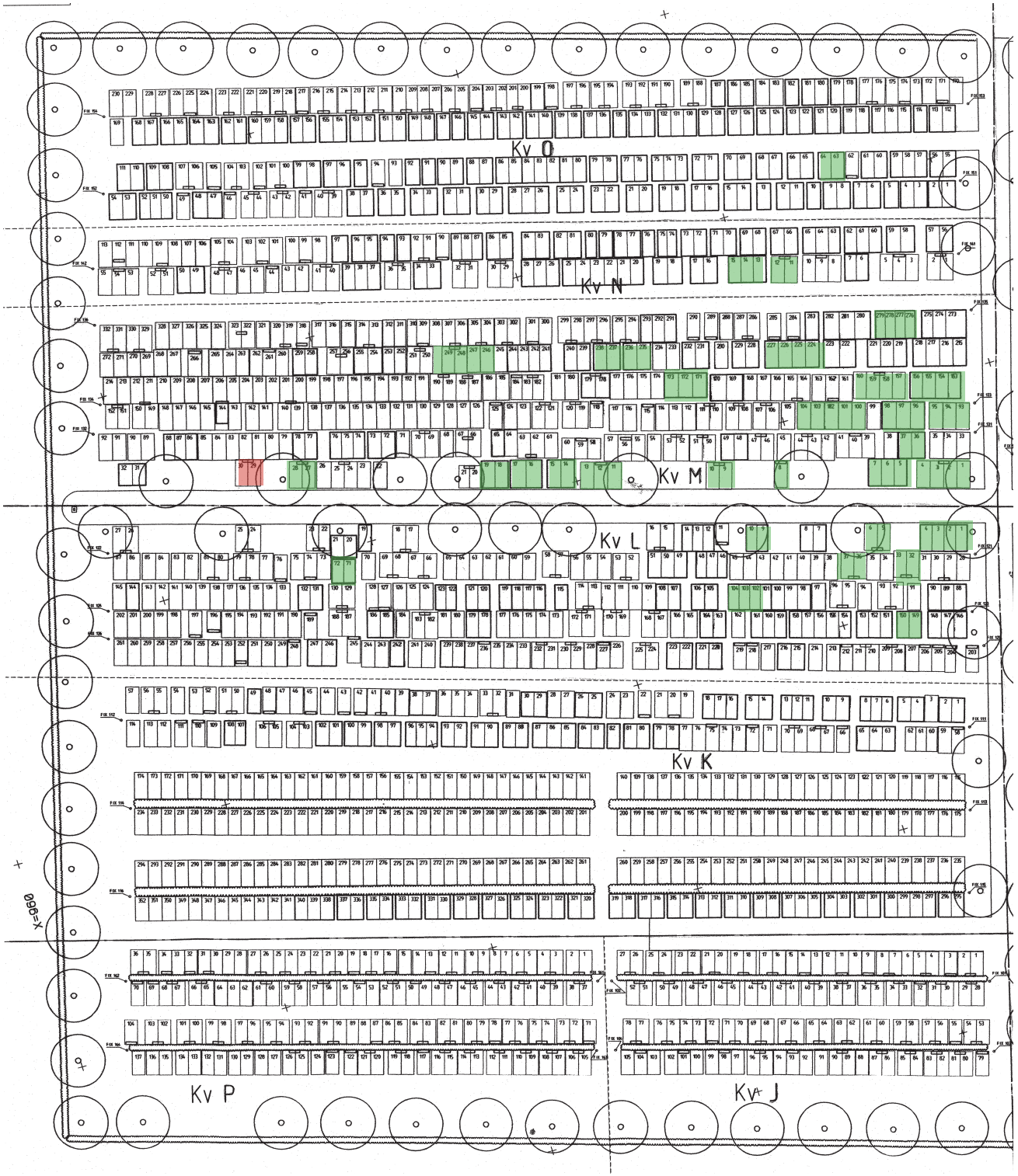

Klass 1/ mycket värdefull

Klass 2/ värdefull

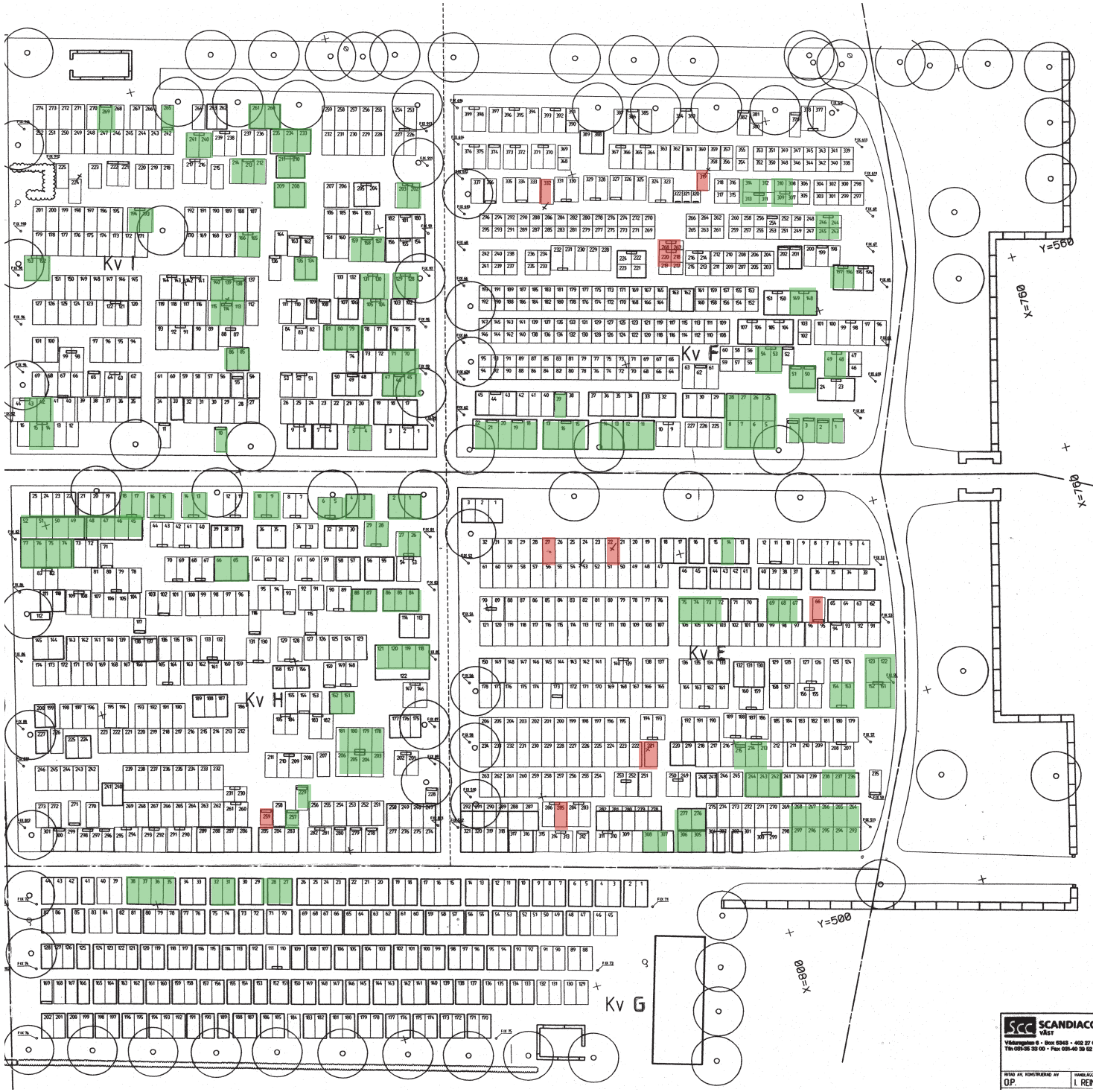

Klass 1/
mycket
värdefull

Klass 2/
värdefull

Gravvårdsinventering

BILAGA 3.

Kyrkogård: Veinge kvarter : A, B, C

gravnr	klass	stenram	högrest sten	annat motiv	inv. bl.	foto, dag	fotonr	titel	år
A 3-4	VF/kl 2			unik, hantverk	x	150408	3055	hemmansegaren	1921
A 5-6	VF/kl 2		x	högrest, miljöskapande	x	"	3056	folkskolläraren	1917
A 15	VF/kl 2		x	högrest, ålderdomlig	x	"	3057	lantbrukaren	1884
A 23	VF/kl 2		x	högrest, tidstypisk. En av de äldre, inskription	x	150408	3058	f.d. landtbrukaren	1885
B 21	MVF/kl 1			unik, gammal, titel	x	"	3370	komministern	1863
B 30	MVF/kl 1			gutjärnskors, en av de äldsta	x	"	3371	Åboen	1858
B 40-42	MVF/kl 1		x	högrest sten., gammal, titel	x	"	3372	Handlanden	1884
	VF/kl 2			stenkors	x	"	3373	Gästgivaren	
	MVF/kl 1			gjutjärnskors	x	"	3374	Gästgivaren	
B 46-50	VF/kl 2		x	två högresta vårdar i smidesstaket		"	3375-77	Handlanden	1875
B 68	VF/kl 2		x	gammal, högrest, ovanl korskrönt, rik dekor		"	3378	f.d kyrkvärden	1880
B 81	MVF/kl 1			gjutjärn, ovanl form, gammal	x	"	3379	Åboen	1878
B 82-85	VF/kl 2		x	inhägnad kätting mellan stenpollare, bautasten unik		"	3380-81	kontraktsprosten, prostinnan	1935(?)
B 86-88	VF/kl 2	x	x	bautasten med tillhörande stenram		"	3381		
B 90-91	VF/kl 2	x		högt stenkors i diabas, stenram, titel		"	3382	organisten, kantorn	1909
B 92-95	MVF/kl 1			miljöskap., gammal,född på 1700-t, titel, ovanl m liggande		"	3383	kontraktsprosten	1874
C 12-13	MVF/kl 1	x	x	ålder, en av få kvarvarande äldre vårdar i kv	x	150527	3368	hemmansegarren	1870
C 136	MVF/kl 1			ålder, gjutjärnskors	x	"	3369	kyrkevärden	1868
C 229	MVF/kl 1		x	äldsta vården, viktig person, placering vid kyrkväg	x	"	3387	Prosten	1814

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter : D

gravnr	klass	stenram	högrest sten	annat motiv	inv. bl	foto, dag	fotonr	titel	år
D 29	MVF/kl 1			smideskors, enkelt, troligen gammalt	x	2015-05-27	3392		?
D 62	MVF/kl 1			ålder, hantverk, från mästocka, dvs före kapellet by	x	"	3393	Enkan	1870-t
D mellan 119-120	MVF/kl 1			ålder, hantverk	x	"	3394		1870-t
D v om 175	MVF/kl 1		x	ålder, högrest, påkostad	x	"	3395	Lantbrukaren	1874
D 1-3	MVF/kl 1			ålder, hantverk, marmorinslag	x	"	3386	Hemmansegaren	1880
D 4	MVF/kl 1			smideskors, troligen gammalt	x	"	3388	-	-
D 5-7	VF/kl 2	x	x	högrest, påkostad, stenram, miljöskapande		"	3389	Lantbrukaren	-
D 8-12	VF/kl 2	x	x	smidestaket, fin dekor		"	3390-91	Kyrkovärden	-
D 71,72,73	MVF/kl 1			tre liggande hällar vid kyrkvägg, gamla	x	"	3396-97	?	?
D 154	MVF/kl 1			gjutjärnskors	x	"	3398	Åboen	1880
D 155	MVF/kl 1			gjutjärnskors	x	"	3399	Enkan	1885
D 156-157	VF/kl 2		x	miljöskapande bautasten vid gång		"	3400	-	1910
D 158	MVF/kl 1			smideskors, hantverksmässigt, unikt	x	"	3401-3402	-	1879

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter: E

gravnr	klass	sten-ram	högrest sten	annat motiv	inv. bl.	foto, dag	fotonr	titel	år
E 11	VF		x	miljöskapande vid mittgång, tidstypisk, ålder		2015-06-11	3417	Lantbrukare	1885
E 22	MVF			smideskors, hantverk	x	2015-06-11	3418	-	-
E 24	MVF			gjutjärnskors med planteringsbalja, ålder	x	"	3419	-	1886
E 66	MVF			äldre stenvård med mamorinslag, Thorvaldsens medaljong	x	"	3420-21	hustrun	1891 (?)
E 67-69	VF	x	x	tidstypisk, ålder, tillhörande stenram		"	3422	Lantbrukare	1889
E 72-75	VF	x		unik, grekiskt kors med symbol		"	3423	-	-
E 122-123, 151-152	VF		x	unik, monumental, påkostad utformning, vänd åt två håll		"	3425-26	Lantbrukare	1921
E 153-154	VF			liten högrest smalsten, tidstypisk, ålder		"	3429	-	1889
E 213-214	VF		x	bautasten, tidstypisk, fint hantverk, titel		"	3433	Kvarnägaren	1895
E 215	VF			unik vård, monumental, påkostad, krönt av urna, rest över kvinna		"	3434	Sjuksköterskan	1926
E 221	MVF			smideskors, hantverk, unikt, ålderdomligt	x	"	3435	svårtytt	svårtytt
E 236-238	VF		x	tidtypisk, ålder, miljöskapande vid gång		"	3436	Hemmansägaren	1890
E 242-244	VF		x	bautasten, tidstypisk, fint hantverk		"	3437	-	1895
E 264-268, 293-297	VF	x	x	stor familjegrav, smidesstaket, helheten MVF, fem högresta vårdar		"	3444-45	handlanden	1892 -
E 264	VF	"	x	obelisk, en av få på kyrkogård		"	3439	handlanden	1913
E 265-267	VF	"	x	tidstypisk, korskrönt		"	3440	handlanden	1892
E 268	VF	"	x	tidstypisk högrest smalsten, rest över yrkeskvinna		"	3441	barnmorskan	1909
E 294	VF	"	x	helt polerad högrest smalsten		"	3442	organist	1924
E 296	VF	"	x	kors på sockel, diabas		"	3443	köpmannen	1952
E 276-277, 305-306	VF	x	x	miljöskapande vid gång, bautasten, stenram, vänd åt två håll		"	3446-47	-	1898
E 284-285	MVF			gjutjärnskors, trad. Tidtypiskt, åldern	x	"	3449	hustrun	1885
E 287-288	VF			bautasten, hantverk, inskription och titel		"	3450	Folkskolläraren, Kronoj.	1898
E 307-308	VF	x	x	unik, hantverk, korsform dekor, påkostad stenram, stenkantad rabatt		"	3448	nämndemannen	1925

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter : F

gravnr.	värde	sten-ram	högrest sten	annat motiv	inv.bl	foto, dag	fotonr	titel	år
F1	VF/kl 2		x	miljöskap. Vid mittgång, stenkors, rest över kvinna		2015-06-11	3452	fröken	1908
F2	VF/kl 2		x	miljöskapande vid mittgång, viktig person, en av de äldsta		"	3453	kyrkoherde	1882
F3	VF/kl 2		x	miljöskap. Vid mittgång, stenkors, rest över kvinna		"	3454	fru	1904
F4	VF/kl 2		x	miljöskapande vid mittgång, viktig person, en av de äldsta		"	3455	kyrkoherde	1899
F 5-8, 25-28	VF/kl 2	x	x	stor familjegrav, smidesstaket, miljöskap.		"	3456-57	lantbrukaren	1885 -
F 11-12	VF/kl 2	x	x	miljöskap. vid mittgång, unik, hantverk, stenram o rabatt		"	3458	kyrkovärden	1919
F 13-14	VF/kl 2	x	x	högrest smalsten, placering vid mittgång, stenram		"	3459	hemmansegaren	1899
F 15-17	VF/kl 2	x	x	bautasten, stor stenram, placering vid mittgång		"	3460	lantbrukaren	1891
F 18-22	VF/kl 2	x	x	stor familjegrav, stor fin stenram, konstn. dekor		"	3461-63	lantbrukaren, hemmanseg	1924-26
F 39	VF/kl 2			liten vård helt i marmor, (nedmonterad)		"	3464	smedmästaren	1896
F 48-49	VF/kl 2			liten smalsten, tidstypisk, ålder		"	3465	smedmästaren	1894
F 50	VF/kl 2		x	tidstypisk, miljöskapande nära gång		"	3466	lantbrukaren	1907
F 51	VF/kl 2		x	tidstypisk, miljöskapande nära gång		"	34 67	F. lantbrukaren	1895
F 53-54	VF/kl 2		x	tidstypisk, miljöskapande nära gång		"	3468	hemmansegaren	1894
F 148-149	VF/kl 2		x	tidstypisk, miljöskapande nära gång		"	3470	-	1891
F 196-197	VF/kl 2		x	bautasten, placering vid mittgång		"	3471	lantbrukaren	1898
F 201-202	VF/kl 2	x	x	monumental,exklusiv, tillhörande stenram, titel - emigration		"	3472	svenskamerikanen	1928
F 218-220	MVF/kl 1			helt i marmor (nedmonterad) dekor, ålder	x	"	3473		1889
F 267-268	MVF/kl 1			tidstypisk, unik på Veinge, marmorinslag (nedmonterad)	x	"	3474	murmästaren	1896
F 243-246	VF/kl 2		x	tidstypisk, dekorativ ovankant, riklig dekor, ålder		"	3476		1884
F 307-310	VF/kl 2		x	obelisk, tidstypiskt men ovanligt på Veinge		"	3478	lantbrukaren	1896
F 311-314	VF/kl 2		x	tidstypisk, ovanlig, riklig dekor och inskription		"	3479-80	lantbrukaren	1911
F 319	MVF/kl 1			gjutjärnskors, trad, ålder	X	"	3481	F. Åboen	1885
F 332	MVF/kl 1			gjutjärnskors, trad, ålder, rest över kvinna, piga	X	"	3482	Pigan	1886

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter: G, H, N, O

gravnr	klass	ram	hög sten	annat motiv	inv.bl	foto, dag	fotonr	titel	år
G 27-28	VF/kl2	x		sten och ram integrerad enhet, tidstypisk klassicism		2015-05-27	3403	Lantbrukaren	1939
G 31-32	VF/kl2	x		sten och ram integrerad enhet, tidstypisk art deco		"	3404	F:ste Postiljon	1938
G 35-38	VF/kl2	x		sten och ram integrerade, fint påkostad exempel		"	3405	Lantbrukaren	1936
N 16-17	VF/kl2	x		tidstypisk, fint ex på sten och ram integrerad enhet		2015-05-27	3408	Hemmansägaren	1934
N 18-19	VF/kl2	x		tidstypisk, fint ex på sten och ram integrerad enhet		"	3409	Lantbrukaren	1934
O 67-68	VF/kl2	x		tidstypisk, fint ex på sten och ram integrerad enhet		"	3406	-	1951
H 1-2	VF/kl 2	x	x	ovanl korsform, inskription och titel, vid mittgången		2015-08-17	3542-43	Komminister	1927
H 3-4	VF/kl 2	x	x	miljöskap. vid mittgång, en av de högsta, fin ram, inskription		"	3544	Hemmansägaren	1912
H 5-6	VF7kl 2		x	miljöskap. bautasten vid mittgång, en av de äldsta i kv. , ö. kvinna		"	3545		1906
H 9-10	VF/kl 2		x	miljöskap. vid mittgång, en av de äldsta i kv. , utsmyckning		"	3546	Lantbrukaren	1908
H 13-14	VF/kl 2		x	miljöskap. vid mittgång, utsmyckning, sent ex. av äldre typ		"	3547	f.d. lantbrukaren	1919
H 15-16	VF/kl 2		x	miljöskap. vid mittgång, utsmyckning, sent ex. av äldre typ		"	3548	f.d. lantbrukaren	1917
H 17-18	VF/kl 2		x	miljöskap. bautasten vid mittgång, fint bearbetad baksida och kanter		"	35 49	f.d. handlanden	1912
H 26-27	VF/kl 2		x	miljöskapande bautasten vid gång, en av de äldsta i kv.		"	3550	Hemmansägaren	1903
H 28-29	VF/kl 2		x	miljöskapande vid gång, tidstypisk, titel		"	3551	Stationsmästare	1909
H 45-48	VF/kl 2	x	x	miljöskapande nära mittgång, tidstypisk, stor stenram		"	3554		
H 49-52	VF/kl 2	x		ex där vårdarna är en del av stenramen,miljöskap. vid mittgång		"	3555		1913
H 65-66	VF/kl 2			tidstypisk, fint ex på mindre sten, dekor, titel		"	3557	Wagntillsyningsmanne	1916
H 74-77	VF/kl 2			miljöskapande nära mittgång, tidstypisk, krönt av urna, dekor		"	3559-60	Lantbrukaren	
H 84-86	VF/kl 2		x	miljöskapande vid gång, en av de äldsta i kv. , utsmyckning		"	3561	Lantbrukaren	1906
H 87-88	VF/kl 2	x	x	miljöskapande vid gång, bevarad fin stenram		"	3562	Hemmansägaren	1911
H 118-121	VF/kl 2	x	x	två fina vårdar, dekor, miljöskapande vid gång, stenram	x	"	3563-65	systrarna, lantbrukare	1909, 26
H 175-177	VF/Kl 2	x		miljöskapande vid gång, stenram, ex art deco		"	3568		
H 178-181	VF/kl 2		x	miljöskapande nära gång, stor bautasten		"	3569		
H 182-183	VF/kl 2			liten obelisk, unik, en av de äldre i kv		"	3570		1908
H 203-206	VF/kl 2		x	miljöskapande nära gång, stor bautasten, fin dekor, inskription		"	3571-72	f.d. lantbrukaren	
H 229	VF/kl 2			miljöskapande nära gång, tidstypisk, en av de äldsta, ö kvinna		"	3573	enkan	1902
H 257	VF/kl 2		x	miljöskap. vid gång, tidstypisk, en av de högsta o äldsta, inskription, ö kvinna	x	"	3574	moder	1900
H 259	MVF/kl 1			gjutjärnskors, det enda i kv., en av de äldsta, ö kvinna	x	"	3575-76	enkan	1900
H 240-241	VF/kl 2		x	miljöskapande nära gång, tidstypisk, en av de äldsta		"	3577	Lantbrukaren	1901

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter: I

gravnr	klass	sten-ram	högrest sten	motiv	inv bl.	foto, dag	fotonr	titel	år
I 4-5	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid mittgång, tidstypisk		2015-08-17	3589	Lantbrukaren	1907
I 10	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid mittgång, tidstypisk		"	3590		1912
I 14-15	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid mittgång, tidstypisk		"	3591		1912
I 43-44	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid mittgång, tidstypisk		"	3592	Lantbrukaren	1910
I 45-47	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		"	3593	Lantbrukaren	1912
I 70-71	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		"	3595	Hemmansägare	
I 79-81	VF/kl 2		x	miljöskapande nära gång, vanl typ in på 1920-t, dekor		"	3599	Hemmansägare	1928
I 85-86	VF/kl 2	x	x	en av de äldre i kv, miljöskapande, tidstypisk, fin dekor		"	3596-3697		1909
I 104-105	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande nära gång, tidstypisk		"	3600	Lantbrukaren	1905
I 113-115	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskap. nära gång, tidstyp. Korsform ovanl här		"	36 02	Hemmansägare	1908
I 128-129	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		"	3604	fd hemmansägare	1910
I 130-131	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande nära gång, tidstypisk		"	3605	Lantbrukaren	1903
I 134-135	VF/kl 2		x	miljöskapande, tidstypisk, dekor, titel		"	3606	skräddaren	
I 138	VF/kl 2			liten äldre vård, fint bearbetat baksida och kanter		"	36 07,3610		1914
I 139	VF/kl 2			liten äldre vård, fint bearbetat baksida och kanter		"	3608, 3610	hustrun	1904
I 140	VF/kl 2			liten äldre vård, fint bearbetat baksida och kanter		"	3609, 3610		1908
I 152-153	VF/kl 2			liten äldre vård, fint bearbetat baksida och kanter		"	3614	Lantbrukaren	1903
I 157-159	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskap. nära gång, tidstyp, återanv. baksida		"	36 11,36 12	Lantbrukaren	1904
I 165-166	VF/kl 2			en av de äldre i kv, miljöskapande nära gång		"	3613		1902
I 193-194	VF/kl 2			en av de äldre i kv, miljöskapande, tidstypisk, dekor		"	3615		1900
I 202-203	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		"	3616	Hemmansägare	1900
I 208-209	VF/kl 2	x	x	en av de äldre i kv? miljöskapande, tidstypisk, fin dekor		"	3617		1899?
I 210-211	VF/kl 2			liten fin vård, dekor, en av de äldsta		"	3618	Makarne	1899
I 212-214	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande, tidstypisk		"	3619	Lantbrukaren	1898
I 233-235	VF/kl 2	x	x	en av de äldre i kv, miljöskapande nära gång, tidstypisk, stenram		"	3620	Hemmansägare	1903
I 240-241	VF/kl 2		x	liten fin vård, dekor, en av de äldsta, inskription unik		"	3621		1897
I 260-261	VF/kl 2	x	x	unik, en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, stenram		"	3622, 3623	Åbon	1905
I 265	VF/kl 2			liten fin vård, ovanl utförande, en av de äldsta		"	3624		1896
I 269	VF/kl 2		x	en av de äldsta i kv, miljöskapande vid gång, tidstyp., inskription		"	3625		1896

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter : L, N, O

gravnr	klass	sten-ram	högrest sten	annat motiv	inv. bl.	foto, dag	fotonr	titel	år
L 1-4	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid mittgång, tidstypisk, korsform		2015-08-17	3578		1916
L 5-6	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid mittgång, tidstypisk		"	3579	Lantbrukaren	1916
L 9-10	VF/kl 2			liten fin vård, dekor, en av de äldsta		"	3580		1917
L 32-33	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		"	3581		1918
L 36-37	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande nära gång, tidstypisk, dekor		"	3582		
L 71-72	VF/kl 2			unik för Veinge, formad som trädstam, förekommer dock nationellt		"	3583		1925
L 101-104	VF/kl 2	x	x	miljöskapande, tidstypisk, ovanl dekor o inskr, stenram			3585		
L 149-150	VF/kl 2	x	x	miljöskapande nära gång, tidstypisk, ovanl form, stenram			3584	Lantbrukaren	1920
N 16-17	VF/kl 2	x		tidstypisk, fint ex på sten och ram integrerad enhet		2015-05-27	3408	Hemmansägaren	1934
N 18-19	VF/kl 2	x		tidstypisk, fint ex på sten och ram integrerad enhet		"	3409	Lantbrukaren	1934
O 67-68	VF/kl 2	x		tidstypisk, fint ex på sten och ram integrerad enhet		"	3406	-	1951

Gravvårdsinventering

Kyrkogård: Veinge Kvarter : M

gravnr	klass	sten-ram	högrest sten	annat motiv	inv. bl.	foto, dag	fotonr	titel	år
M 1-4	VF/kl 2		x	en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		2015-08-17	3626	Syskonen	1914
M 5-7	VF/kl 2	x		miljöskapande vid mittgången, stenram, titel, den äldre vården		"	3626	Muraren	1916
M 8	VF/kl 2			en av de äldre i kv, miljöskapande vid gång, tidstypisk		"	3628	hustrun	1917
M 9-10	VF/kl 2		x	miljöskapande vid mittgången, titel		"	3629	skomakaren	1919
M 11-13	VF/kl 2			miljöskapande vid mittgången		"	3630		1918
M 14-15	VF/kl 2		x	miljöskapande vid mittgången, dekor		"	3631	f.d. lantbr.	1918
M 16-17	VF/kl 2	x		monumental, unik, minne över emigration, inskriptioner	x	"	3632-33		1917
M 18-19	VF/kl 2		x	miljöskapande vid mittgången, dekor med kors		"	3634	lantbrukaren	1916
M 27-28	VF/kl 2		x	miljöskapande vid mittgången, dekor med kors		"	3635	lantbrukaren	1921
M 29-30	MVF/kl 1			en av få med marmorinfällningar, thorvaldsens medaljong, sent ex	x	"	3636		1919
M 36-37	VF/kl 2	x	x	miljöskapande nära mittgången, stenram		"	3637		1918
M 93-95	VF/kl 2	x	x	den äldre är miljöskapande nära mittgången, stenram		"	3641	fd. hemmansägaren	1918
M 96-98	VF/kl 2		x	miljöskapande nära mittgången		"	3642	lantbrukaren	1919
M 100-101	VF/kl 2		x	miljöskapande nära mittgången, stenram		"	3643	lantbrukaren	1920
M 102-104	VF/kl 2		x	miljöskapande nära mittgången, mkt hög, krönt av urna		"	3644	lantbrukaren	1920
M 153-156	VF/kl 2	x	x	miljöskapande nära mittgången, mkt hög, krönt kors, stenram		"	3645	f.d. lantbr.	1921
M 157-160	VF/kl 2		x	miljöskapande nära mittgången, mkt hög, krönt av urna		"	3646		1921
M 171-173	VF/kl 2		x	miljöskapande, ovanl bauta i diabas med ovanl dekor, titel		"	3647	snickarmästare	1923
M 224-227	VF/kl 2	x	x	ovanl form, moumental, stenram		"	3648		
M 235-236	VF/kl 2	x		fint ex på låg för tiden modern sten integrerad med stenram		"	3650		1926
M 237-238	VF/kl 2		x	unik dekor		"	3651-53	lantbrukaren	1927
M 245-247	VF/kl 2			ovanlig och dekorativ bearbetning av sidor och baksida, titel		"	3654-55	Smedmästaren	1928
M 248-249	VF/kl 2		x	miljöskapande, ovanl bauta i diabs med ovanl dekor		"	3656		1928
M 276-279	VF/kl 2	x	x	miljöskapande vid gång, stor stenram, fin dekor		"	3657	lantbrukaren	1930

KULTURMILJÖ HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
Fax: 035-19 26 26 | E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se